

**Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Τεχνών και
Ανθρωπιστικών Σπουδών
Τμήμα Ιστορίας, Πολιτικής και Διεθνών Σπουδών**

ΤΙΤΛΟΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

**Ενεργειακή Διπλωματία και Γεωπολιτική στην Ανατολική
Μεσόγειο: Προκλήσεις και Προοπτικές σε ένα Μεταβαλλόμενο
Διεθνές Περιβάλλον**

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ

Βάια Ειρήνη Σιδηροπούλου

Φεβρουάριος 2026

**Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Τεχνών και
Ανθρωπιστικών Σπουδών**

Τμήμα Ιστορίας, Πολιτικής και Διεθνών Σπουδών

ΤΙΤΛΟΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

**Ενεργειακή Διπλωματία και Γεωπολιτική στην Ανατολική
Μεσόγειο: Προκλήσεις και Προοπτικές σε ένα Μεταβαλλόμενο
Διεθνές Περιβάλλον**

**Διπλωματική Εργασία η οποία υποβλήθηκε προς απόκτηση
μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στις Διεθνείς Σχέσεις, Στρατηγική
και Ασφάλεια στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφος**

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ

Βάια Ειρήνη Σιδηροπούλου

Φεβρουάριος 2026

Πνευματικά δικαιώματα

Copyright © 2026, έτος κατάθεσης Διπλωματικής Εργασίας

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. Allrightsreserved.

Η έγκριση της Διπλωματικής Εργασίας από το Πανεπιστήμιο Νεάπολις δεν υποδηλώνει απαραίτητως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Πανεπιστημίου.

Σελίδα Εγκυρότητας

Ονοματεπώνυμο Φοιτητή/Φοιτήτριας:

Βάια Ειρήνη Σιδηροπούλου

Τίτλος Διπλωματικής Εργασίας:

Ενεργειακή Διπλωματία και Γεωπολιτική στην Ανατολική Μεσόγειο: Προκλήσεις και Προοπτικές σε ένα Μεταβαλλόμενο Διεθνές Περιβάλλον

Η παρούσα Διπλωματική Εργασία εκπονήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών για την απόκτηση εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις και εγκρίθηκε στις [ημερομηνία έγκρισης] από τα μέλη της Εξεταστικής Επιτροπής.

Εξεταστική Επιτροπή:

Πρώτος επιβλέπων (Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφος): Δρ Φλώρος

Φλούρος,.....[ονοματεπώνυμο, βαθμίδα, υπογραφή]

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής:[ονοματεπώνυμο, βαθμίδα, υπογραφή]

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής:[ονοματεπώνυμο, βαθμίδα, υπογραφή]

Η ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Η Βάια Ειρήνη Σιδηροπούλου γνωρίζοντας τις συνέπειες της λογοκλοπής, δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα εργασία με τίτλο «Ενεργειακή Διπλωματία και Γεωπολιτική στην Ανατολική Μεσόγειο: Προκλήσεις και Προοπτικές σε ένα Μεταβαλλόμενο Διεθνές Περιβάλλον», αποτελεί προϊόν αυστηρά προσωπικής εργασίας και όλες οι πηγές που έχω χρησιμοποιήσει, έχουν δηλωθεί κατάλληλα στις βιβλιογραφικές παραπομπές και αναφορές. Τα σημεία όπου έχω χρησιμοποιήσει ιδέες, κείμενο ή/και πηγές άλλων συγγραφέων, αναφέρονται ευδιάκριτα στο κείμενο με την κατάλληλη παραπομπή και η σχετική αναφορά περιλαμβάνεται στο τμήμα των βιβλιογραφικών αναφορών με πλήρη περιγραφή.

Η Δηλούσα

Βάια Ειρήνη Σιδηροπούλου

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να εκφράσω τις ειλικρινείς μου ευχαριστίες σε όλους όσους συνέβαλαν, άμεσα ή έμμεσα, στην ολοκλήρωση της παρούσας μελέτης.

Καταρχάς, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή μου, Δρ. Φλώρο Φλούρο, για την επιστημονική καθοδήγηση, τις εύστοχες παρατηρήσεις και τη συνεχή υποστήριξη καθ' όλη τη διάρκεια της έρευνας και της συγγραφής. Η συμβολή του υπήρξε καθοριστική τόσο στη διαμόρφωση της ερευνητικής κατεύθυνσης όσο και στη βελτίωση της αναλυτικής και θεωρητικής προσέγγισης.

Επιπλέον, ευχαριστώ τους καθηγητές του μεταπτυχιακού προγράμματος για το θεωρητικό υπόβαθρο, τα μεθοδολογικά εργαλεία και τις κριτικές προσεγγίσεις που μου παρείχαν κατά τη διάρκεια των σπουδών μου και τα οποία συνέβαλαν ουσιαστικά στην εκπόνηση της έρευνας.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες απευθύνονται επίσης σε όλους τους ερευνητές, ακαδημαϊκούς και επαγγελματίες, των οποίων το έργο και η έρευνα αξιοποιήθηκαν στο πλαίσιο της μελέτης και συνέβαλαν στην εις βάθος κατανόηση της ενεργειακής διπλωματίας και των γεωπολιτικών δυναμικών στην Ανατολική Μεσόγειο.

Σε προσωπικό επίπεδο, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένεια και τους στενούς μου φίλους για τη διαρκή υποστήριξη, την υπομονή και την ενθάρρυνσή τους καθ' όλη τη διάρκεια αυτής της απαιτητικής ακαδημαϊκής πορείας.

Τέλος, θα ήθελα να αναγνωρίσω τη συμβολή του ακαδημαϊκού περιβάλλοντος του Πανεπιστημίου, το οποίο παρείχε το απαραίτητο θεσμικό και επιστημονικό πλαίσιο για την εκπόνηση και την επιτυχή ολοκλήρωση της εργασίας.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία εξετάζει τον ρόλο της ενεργειακής διπλωματίας και των γεωπολιτικών εξελίξεων στην Ανατολική Μεσόγειο, εστιάζοντας στον τρόπο με τον οποίο οι ενεργειακές ανακαλύψεις, οι υποδομές και τα θεσμοθετημένα σχήματα συνεργασίας επηρεάζουν την περιφερειακή σταθερότητα, τα πρότυπα συνεργασίας και τη συνολική αρχιτεκτονική της ευρωπαϊκής ενεργειακής ασφάλειας. Η Ανατολική Μεσόγειος αναδεικνύεται σε χώρο αυξημένης στρατηγικής σημασίας, όπου η ενέργεια λειτουργεί ταυτόχρονα ως πεδίο ευκαιριών συνεργασίας αλλά και ως παράγοντας ενίσχυσης γεωπολιτικών ανταγωνισμών.

Μεθοδολογικά, η εργασία στηρίζεται σε ποιοτική ανάλυση, αξιοποιώντας δευτερογενείς πηγές, ακαδημαϊκή βιβλιογραφία, επίσημα θεσμικά έγγραφα και στρατηγικές εκθέσεις διεθνών και περιφερειακών οργανισμών. Το θεωρητικό πλαίσιο αντλεί στοιχεία από τον ρεαλισμό, τη θεωρία της ενεργειακής ασφάλειας και την έννοια της οικονομικής και ενεργειακής αλληλεξάρτησης, προκειμένου να ερμηνευθούν οι στρατηγικές επιλογές των κρατών και οι περιφερειακές δυναμικές ισχύος.

Τα ευρήματα της ανάλυσης καταδεικνύουν ότι οι ενεργειακοί πόροι και οι σχετικές υποδομές δεν οδηγούν αυτομάτως σε σταθερότητα ή συνεργασία. Αντιθέτως, η ενεργειακή διπλωματία στην Ανατολική Μεσόγειο διαμορφώνεται μέσα από μια σύνθετη αλληλεπίδραση ανταγωνιστικών ενεργειακών αρχιτεκτονικών, όπως τα σχέδια αγωγών και οι εναλλακτικές διαδρομές προμήθειας, καθώς και θεσμοθετημένων μηχανισμών συνεργασίας, όπως το East Mediterranean Gas Forum και τα τριμερή σχήματα. Οι μηχανισμοί αυτοί συμβάλλουν περισσότερο στη διαχείριση και τον περιορισμό του ανταγωνισμού παρά στην πλήρη επίλυση των υποκείμενων συγκρούσεων.

Συμπερασματικά, η εργασία υποστηρίζει ότι η ενεργειακή διπλωματία μπορεί να λειτουργήσει ως εργαλείο σταθεροποίησης μόνο όταν ενσωματώνεται σε θεσμικά πλαίσια, ρυθμιστικούς μηχανισμούς και βιώσιμες υποδοχές που μειώνουν την αβεβαιότητα και ενισχύουν την προβλεψιμότητα. Η Ανατολική Μεσόγειος προσφέρει σημαντικές ευκαιρίες για την ενίσχυση της ευρωπαϊκής ενεργειακής ασφάλειας, ωστόσο η αξιοποίηση τους προϋποθέτει προσεκτική διαχείριση των γεωπολιτικών κινδύνων και ενίσχυση της περιφερειακής συνεργασίας.

Λέξεις-κλειδιά: Ενεργειακή διπλωματία, Ανατολική Μεσόγειος, ενεργειακή ασφάλεια, γεωπολιτική, περιφερειακή συνεργασία, Ευρωπαϊκή Ένωση.

ABSTRACT

This master's thesis examines the role of energy diplomacy in shaping geopolitical dynamics, patterns of cooperation and security architectures in the Eastern Mediterranean, with particular emphasis on the interaction between energy resources, regional power relations and European energy security. The study aims to assess whether energy developments in the region function primarily as drivers of cooperation and interdependence or, conversely, as catalysts for competition and geopolitical tension.

Methodologically, the research adopts a qualitative approach, combining geopolitical analysis, institutional assessment, and comparative case studies. It draws on academic literature, policy documents, official reports, and strategic frameworks related to energy governance, regional cooperation mechanisms and European Union energy policy. Particular attention is given to institutionalized forms of cooperation, such as the East Mediterranean Gas Forum (EMGF), as well as to major infrastructure projects and energy corridors that shape regional interaction.

The findings indicate that energy diplomacy in the Eastern Mediterranean operates as a dual-use instrument. On the one hand, institutionalized cooperation and shared infrastructure projects contribute to functional stabilization, risk management, and selective economic interdependence among participating states. On the other hand, unresolved sovereignty disputes, competing maritime claims and divergent strategic priorities limit the transformative potential of energy cooperation and sustain underlying patterns of rivalry. Energy initiatives tend to mitigate, rather than resolve, structural conflicts, reinforcing a pragmatic logic of managed competition.

At the European level, the analysis shows that Eastern Mediterranean energy resources and infrastructures can enhance diversification and resilience within the EU's energy security strategy, particularly in the context of supply disruption and geopolitical uncertainty. However, their contribution remains contingent upon political coordination, regulatory coherence and long-term investment credibility.

The thesis concludes that energy diplomacy in the Eastern Mediterranean should be understood not as a deterministic pathway to peace, but as a strategic tool embedded in

broader geopolitical calculations. Its effectiveness depends on the alignment of political interests, institutional capacity, and the integration of energy initiatives into a comprehensive regional and European security framework.

Keywords: energy diplomacy; Eastern Mediterranean; geopolitics; energy security; regional cooperation; European Union

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΑΚΡΩΝΥΜΙΩΝ

Συντομογραφία

Πλήρης ονομασία

ΑΟΖ	Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη
BOTAS	Petroleum Pipeline Corporation (κρατική εταιρεία Ενέργειας της Τουρκίας)
CEF	Connecting Europe Facility
EIA	Energy Information Administration
EC	European Commission
EIB	European Investment Bank
EE	Ευρωπαϊκή Ένωση
EMGF	East Mediterranean Gas Forum
FSRU	Floating Storage and Regasification Unit
IGB	Interconnector Greece–Bulgaria
IEA	International Energy Agency
IGU	International Gas Union
LNG	Liquefied Natural Gas
MDCA	Mutual Defense Cooperation Agreement
NATO	North Atlantic Treaty Organization
OHE	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
PCI	Projects of Common Interest
REPowerEU	Στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ενεργειακή ανθεκτικότητα και τη μείωση εξάρτησης από τη Ρωσία
RSC	Regional Security Complex
TAP	Trans Adriatic Pipeline

TRNC

Turkish Republic of Northern Cyprus

UNCLOS

United Nations Convention on the Law of the Sea

Πίνακας Περιεχομένων

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	6
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	7
ABSTRACT	9
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΑΚΡΩΝΥΜΙΩΝ.....	11
1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	18
1.1 Γενικά.....	18
1.2 Στόχος Διατριβής	19
1.3 Ερευνητικό ερώτημα.....	20
1.4 Επισκόπηση Μεθοδολογίας.....	21
1.5 Δομή Διατριβής.....	22
1.6 Σπουδαιότητα Διατριβής.....	23
1.7 Συμπεράσματα	24
2. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	25
2.1 Γενικό πλαίσιο και σκοπός του κεφαλαίου	25
2.2 Θεωρίες Διεθνών Σχέσεων	26
2.2.1 Ο Ρεαλισμός ως κυρίαρχη θεωρητική βάση	27
2.3 Η έννοια της ισχύος στο διεθνές σύστημα	28
2.3.1 Υλικές και άυλες διαστάσεις της ισχύος	29
2.3.2 Ενεργειακή ισχύς: μια σύγχρονη μορφή στρατηγικής επιρροής.....	29
2.4 Θεωρίες Περιφερειακής Ισχύος, Περιφερειακής Ηγεμονίας και Συνεργασίας.....	30
2.4.1 Θεωρία των Περιφερειακών Συγκροτημάτων Ασφάλειας.....	30
2.4.2 Περιφερειακή ισχύς και περιφερειακή ηγεμονία	31
2.4.3 Θεσμική συνεργασία και νεοφιλελεύθερη θεωρία διεθνούς συνεργασίας	31
2.4.4 Η συνύπαρξη ανταγωνισμού και συνεργασίας	32
2.5 Θεωρία της Ενεργειακής Διπλωματίας και της Ενεργειακής Ασφάλειας	32

2.5.1 Διαστάσεις της Ενεργειακής Ασφάλειας.....	33
2.5.2 Η Ενέργεια ως Μέσο Ισχύος.....	33
2.6 Συμπεράσματα	34
3. ΕΡΕΥΝΑ	36
3.1 Εισαγωγή	36
3.1.1 Ερευνητικά ερωτήματα και υποερωτήματα	37
3.2 Σημασία της έρευνας για τις κοινωνικές επιστήμες	38
3.3 Μεθοδολογική προσέγγιση.....	39
3.4 Ερευνητικά εργαλεία και πηγές δεδομένων.....	41
3.5. Περιορισμοί της έρευνας	43
3.6. Συμπεράσματα	44
4. ΑΝΑΛΥΣΗ	45
4.1 Εισαγωγή στο Κεφάλαιο	45
4.2 Χαρτογράφηση ενδιαφερόμενων μερών και στρατηγική ανάλυση ανά χώρα..	46
4.2.1 Χαρτογράφηση Κύριων Δρώντων στην Ανατολική Μεσόγειο (Οριζόντια Ανάλυση)	46
4.2.2 Στρατηγική Ανάλυση Ανά Χώρα (Κάθετη Ανάλυση)	51
4.3 Κύριες Εστίες Σύγκρουσης στην Ανατολική Μεσόγειο (2020-2025).....	57
4.3.1 Οριοθέτηση Θαλάσσιων Ζωνών και ΑΟΖ: Ο Πυρήνας της Σύγκρουσης.....	58
4.3.2 Ενεργειακά Θαλάσσια Πάρκα και Περιβαλλοντική Γεωπολιτική (2024-2025)	61
4.3.3 Το Τουρκολιβυκό Μνημόνιο ως Αναθεωρητική Στρατηγική	61
4.3.4 Ανταγωνιστικές Ενεργειακές Αρχιτεκτονικές: EastMed και TurkStream.....	62
4.3.5 Υποθαλάσσια Καλώδια: Ενέργεια, Δεδομένα και Υβριδική Ασφάλεια.....	63
4.4 Προτοβουλίες και Μηχανισμοί Συνεργασίας.....	65
4.4.1 EastMediterraneanGasForum (EMGF): Ο Θεσμικός Κορμός Ενεργειακής Συνεργασίας	66
4.4.2 Τριμερείς Συνεργασίες: Εφαρμοσμένη Περιφερειακή Συνεργασία.....	67

4.4.3 Η Νέα Διακήρυξη Στρατηγικής Συνεργασίας ΗΠΑ-Ελλάδας (2024-2025)	68
4.4.4 Ο Κάθετος Διάδρομος (Vertical Corridor) ως Περιφερειακή Πρωτοβουλία	68
4.4.5 Θεωρητική Σύγκλιση: Συνεργασία Μέσα στον Ανταγωνισμό	69
4.5 Συμπεράσματα Κεφαλαίου	71
Ενεργειακές ανακαλύψεις και υποδομές: συνύπαρξη ανταγωνισμού και συνεργασίας	72
Θεσμοθετημένη ενεργειακή συνεργασία και λειτουργική σταθεροποίηση	72
Περιφερειακές υποδομές και ευρωπαϊκή ενεργειακή ασφάλεια	73
Υποδομές ως πηγή ισχύος και ευαλωτότητας	73
5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	75
5.1 Συνοπτικά Ευρήματα.....	75
5.2 Το μέλλον της ενεργειακής γεωπολιτικής στην Ανατολική Μεσόγειο	76
5.2.1 Αναδύομενες τεχνολογίες και ενεργειακή μετάβαση	77
5.2.2 Νέες ισορροπίες ισχύος και μεταβαλλόμενη περιφερειακή αρχιτεκτονική	78
5.2.3 Η θέση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης στη νέα ενεργειακή αρχιτεκτονική	78
5.3 Προτάσεις Πολιτικής και Κατευθύνσεις για Περαιτέρω Έρευνα	79
5.3.1 Προτάσεις προς τους φορείς χάραξης πολιτικής στην Ανατολική Μεσόγειο	80
5.3.2 Προτάσεις για την Ευρωπαϊκή Ένωση και τους θεσμικούς δρώντες.....	80
5.3.3 Προτάσεις για την ακαδημαϊκή κοινότητα και την έρευνα.....	81
5.3.4 Κοινωνική διάσταση και συμβολή στον δημόσιο διάλογο	82
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	83
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ	84

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1 Χαρτογράφηση βασικών δρόμων στην Ανατολική Μεσόγειο	49
Πίνακας 2 Βασικά Κοιτάσματα Φυσικού Αερίου και Ενεργειακά Έργα Υποδομών στην Ανατολική Μεσόγειο (2020-2025)	49
Πίνακας 3 Κύριες Διαφορές ΑΟΖ & Θαλασσίων Ζωνών στην Ανατολική Μεσόγειο	59
Πίνακας 4 Συγκριτική Ανάλυση EastMedPipeline και TurkStream (Γεωπολιτική – Οικονομία – Ασφάλεια).....	62
Πίνακας 5 Μηχανισμοί Συνεργασίας & Ενεργειακές Υποδομές στην Ανατολική Μεσόγειο (2020–2025).....	65
Πίνακας 6 Συγκρούσεις και Πρωτοβουλίες Συνεργασίας στην Ανατολική Μεσόγειο (2020-2025).....	69
Πίνακας 7 Συγκριτική Ανάλυση Ρίσκων και Ευαλωτότητας Ενεργειακών Υποδομών στην Ανατολική Μεσόγειο (2020-2025)	70

Κατάλογος Διαγραμμάτων

Διάγραμμα 1: Παγκόσμια θαλάσσια σημεία συμφόρησης (choke points) και ροές πετρελαίου	46
Διάγραμμα 2: Κυπριακή ΑΟΖ και οριοθετήσεις με γειτονικά κράτη	55
Διάγραμμα 3: Θαλάσσια σύνορα και ΑΟΖ στην Ανατολική Μεσόγειο	59
Διάγραμμα 4: Ενδεικτικό σχήμα θαλάσσιων οριοθετήσεων και τεμαχίων έρευνας στην ΑΟΖ της Κυπριακής Δημοκρατίας και γειτονικών κρατών	60
Διάγραμμα 5: Επέκταση του αγωγού EastMed προς την Ευρωπαϊκή Ένωση	62
Διάγραμμα 6: Το έργο Great Sea Interconnector και οι ηλεκτρικές διασυνδέσεις Ελλάδας–Κύπρου–Ισραήλ.....	64

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 Γενικά

Από τις αρχές του 21^{ου} αιώνα, η Ανατολική Μεσόγειος εξελίσσεται σε χώρο ιδιαίτερης γεωπολιτικής και ενεργειακής σημασίας στο διεθνές σύστημα. Η ανακάλυψη σημαντικών αποθεμάτων φυσικού αερίου σε Ισραήλ, Κύπρο και Αίγυπτο, σε συνδυασμό με τη γεωγραφική θέση της περιοχής ως διαύλου που συνδέει Ευρώπη, Ασία και Αφρική, την καθιστά επίκεντρο ανταγωνιστικών αλλά και συνεργατικών διεργασιών (Darbouche, El-Katiri & Fattouh, 2012, pp. 45–49). Οι εξελίξεις αυτές εντάσσονται σε ένα περιβάλλον αστάθειας, όπου συνυπάρχουν ασυμμετρίες ισχύος (π.χ. Ελλάδα–Τουρκία), συγκρούσεις στη Μέση Ανατολή και αναταράξεις στη Βόρεια Αφρική (Högselius, 2018, pp. 31–36).

Σε αυτό το πλαίσιο, η ενεργειακή διπλωματία λειτουργεί ως βασικός μηχανισμός άσκησης ισχύος και διαμόρφωσης συμμαχιών. Τα κράτη αξιοποιούν τους ενεργειακούς πόρους όχι μόνο ως οικονομικό κεφάλαιο, αλλά και ως εργαλείο γεωπολιτικής επιρροής, επιδιώκοντας ασφάλεια, στρατηγική αυτονομία και ενίσχυση της θέσης τους σε περιφερειακό επίπεδο (Yergin, 2020, pp. 110–118). Η δυναμική αυτή συνδέεται με τα σχήματα του ρεαλισμού και της περιφερειακής ασφάλειας, τα οποία αναλύουν την περιοχή ως σύστημα όπου ισχύς, αβεβαιότητα και απειλές καθορίζουν τις στρατηγικές επιλογές (Cohen, 2015, pp. 47–51).

Οι πρόσφατες ανακαλύψεις υδρογονανθράκων, η ανάπτυξη υποδομών —αγωγοί, σταθμοί LNG, υποθαλάσσια ηλεκτρικά καλώδια— και η θεσμική εδραίωση του East Mediterranean Gas Forum (EMGF) διαμορφώνουν μια νέα ενεργειακή αρχιτεκτονική (Ellinas, 2022, pp. 14–22). Το EMGF συνδυάζει στοιχεία συνεργασίας με εξισορρόπηση ισχύος έναντι της Τουρκίας, γεγονός που επηρεάζει το ήδη φορτισμένο γεωπολιτικό περιβάλλον (Proedrou, 2018, pp. 55–60).

Παράλληλα, η ενεργειακή μετάβαση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι πολιτικές μείωσης εκπομπών και η αυξανόμενη σημασία του LNG μετά το 2022 αναβαθμίζουν περαιτέρω τον ρόλο της Ανατολικής Μεσογείου ως πυλώνα διαφοροποίησης προμηθειών και οδεύσεων (Bradshaw, 2014, pp. 23–30; IEA, 2023, pp. 41–48). Συνολικά, η περιοχή αποτελεί πεδίο

όπου ενέργεια, ασφάλεια και διπλωματία αλληλεπιδρούν, συγκροτώντας ένα σύνθετο και ρευστό περιφερειακό περιβάλλον, το οποίο η παρούσα διατριβή εξετάζει με συστηματικό και αναλυτικό τρόπο.

1.2 Στόχος Διατριβής

Στόχος της διατριβής είναι η συστηματική, θεωρητικά θεμελιωμένη και εμπειρικά τεκμηριωμένη ανάλυση της ενεργειακής διπλωματίας και των γεωπολιτικών εξελίξεων στην Ανατολική Μεσόγειο, με έμφαση στο πώς η ενέργεια αναδιαμορφώνει τη σταθερότητα, τη συνεργασία και την ευρωπαϊκή ενεργειακή ασφάλεια. Η ανάδυση της περιοχής ως ενεργειακού κόμβου λαμβάνει χώρα σε μια περίοδο μετασχηματισμού του διεθνούς συστήματος προς πιο πολυπολικές ισορροπίες, όπου η ισχύς κατανέμεται μεταξύ περιφερειακών και εξωπεριφερειακών δρώντων (Yergin, 2020, pp. 205–214). Η ενεργειακή κρίση μετά το 2022 και η ανάγκη της ΕΕ για διαφοροποίηση πηγών και οδεύσεων ενισχύουν τη στρατηγική σημασία της περιοχής (Högselius, 2018, pp. 41–48; IEA, 2023, pp. 52–58).

Η διατριβή εξετάζει πώς οι ενεργειακοί πόροι, οι αγωγοί, οι σταθμοί LNG και οι ηλεκτρικές διασυνδέσεις λειτουργούν ως μηχανισμοί άσκησης ισχύος και αναβάθμισης της γεωπολιτικής θέσης των κρατών (Darbouche, El-Katiri & Fattouh, 2012, pp. 50–55; Cohen, 2015, pp. 62–66). Παράλληλα, αναλύεται ο ρόλος θεσμοθετημένων συνεργασιών, όπως το EMGF και τα τριμερή σχήματα Ελλάδας–Κύπρου–Ισραήλ και Ελλάδας–Κύπρου–Αιγύπτου, στην οικοδόμηση ενός νέου πλέγματος περιφερειακής ασφάλειας αλλά και στην εμβάθυνση της αντιπαράθεσης με την Τουρκία (Ellinas, 2022, pp. 14–22; Proedrou, 2018, pp. 55–60).

Κεντρικό στοιχείο του στόχου αποτελεί η διερεύνηση του αν και πώς η ενεργειακή διπλωματία μπορεί να λειτουργήσει ως καταλύτης συνεργασίας —μέσω οικονομικής αλληλεξάρτησης και διαφοροποίησης προμηθειών— ή, αντίθετα, ως πηγή εντάσεων σε περιβάλλον ασαφών θαλάσσιων ζωνών και ανταγωνιστικών αγωγών (Goldthau & Sitter, 2015, pp. 78–85; Shaffer, 2010, pp. 35–39). Έτσι, διαμορφώνεται ένα αναλυτικό πλαίσιο που υποστηρίζει την τεκμηριωμένη απάντηση στο ερώτημα του πώς η ενεργειακή διπλωματία επηρεάζει περιφερειακές ισορροπίες, στρατηγικές επιλογές και την ευρωπαϊκή ενεργειακή ασφάλεια.

1.3 Ερευνητικό ερώτημα

Η παρούσα διατριβή καθοδηγείται από το ακόλουθο κεντρικό ερευνητικό ερώτημα, το οποίο εξετάζει τον τρόπο με τον οποίο η ενέργεια, η γεωπολιτική και η διπλωματία αλληλεπιδρούν στη διαμόρφωση περιφερειακής σταθερότητας και ασφάλειας στην Ανατολική Μεσόγειο:

Πώς η ενεργειακή διπλωματία και οι γεωπολιτικές εξελίξεις στην Ανατολική Μεσόγειο επηρεάζουν τη σταθερότητα, τα πρότυπα συνεργασίας και τη συνολική αρχιτεκτονική της ευρωπαϊκής ενεργειακής ασφάλειας;(Ellinas, 2018, pp. 30–33; EC Reports, 2022).

Για την πληρέστερη ανάλυση του φαινομένου και την αποτύπωση των βασικών στρατηγικών δυναμικών, το κεντρικό ερώτημα εξειδικεύεται σε τρεις στοχευμένες υποερωτήσεις:

- Υποερώτημα 1: Σύγκρουση ή Συνεργασία;

Σε ποιον βαθμό οι ενεργειακές ανακαλύψεις και οι σχετικές υποδομές στην Ανατολική Μεσόγειο λειτουργούν ως καταλύτης συνεργασίας ή, αντίθετα, ενισχύουν συγκρουσιακές πρακτικές και ανταγωνισμούς μεταξύ των κρατών της περιοχής; (Yergin, 2020, pp. 140–145; Shaffer, 2010, pp. 35–41).

- Υποερώτημα 2: Ενεργειακή Αλληλεξάρτηση & Σταθερότητα

Μπορεί η θεσμοθετημένη ενεργειακή συνεργασία —όπως το East Mediterranean Gas Forum (EMGF) και τα τριμερή σχήματα Ελλάδας–Κύπρου–Ισραήλ και Ελλάδας–Κύπρου–Αιγύπτου— να διαμορφώσουν μορφές οικονομικής και ενεργειακής αλληλεξάρτησης ικανές να μειώσουν μακροχρόνιες εντάσεις και να ενισχύσουν την περιφερειακή σταθερότητα;(Goldthau & Sitter, 2015, pp. 96–102; Darbouche, 2020, pp. 71–78).

- Υποερώτημα 3: Μείωση Ενεργειακής Εξάρτησης ΕΕ & Κρατών

Πώς και σε ποιον βαθμό οι ενεργειακές υποδομές, οι νέες διασυνδέσεις (αγωγοί, LNG, ηλεκτρικά καλώδια) και οι διπλωματικές πρωτοβουλίες της Ανατολικής Μεσογείου συμβάλλουν στη μείωση της ενεργειακής εξάρτησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των κρατών της περιοχής από περιορισμένο αριθμό προμηθευτών και διαδρομών προμήθειας; (IEA, 2023, pp. 15–22; Proedrou, 2022, pp. 44–49).

Οι παραπάνω αναλυτικές διαστάσεις συνδέουν το θεωρητικό υπόβαθρο των διεθνών σχέσεων (ρεαλισμός, περιφερειακά συγκροτήματα ασφάλειας) με την εμπειρική πραγματικότητα της Ανατολικής Μεσογείου. Παράλληλα, διαμορφώνουν ένα συνεκτικό πλαίσιο που θα καθοδηγήσει την εμπειρική ανάλυση του Κεφαλαίου 4 και θα επιτρέψει την τεκμηριωμένη απάντηση στο κεντρικό ερευνητικό ερώτημα.

1.4 Επισκόπηση Μεθοδολογίας

Η μεθοδολογία της διατριβής στηρίζεται στην ποιοτική ανάλυση, η οποία επιτρέπει την εις βάθος κατανόηση πολιτικών, θεσμικών και γεωστρατηγικών διεργασιών στην ενεργειακή διπλωματία της Ανατολικής Μεσογείου (Silverman, 2020, pp. 112–118). Η επιλογή αυτή κρίνεται κατάλληλη, δεδομένου ότι το αντικείμενο της μελέτης συνδέεται με σύνθετες μορφές κρατικής συμπεριφοράς και στρατηγικού σχεδιασμού, που δεν αποτυπώνονται επαρκώς με αποκλειστικά ποσοτικές προσεγγίσεις.

Η ανάλυση βασίζεται σε δευτερογενείς πηγές: ακαδημαϊκά βιβλία, άρθρα, επετηρίδες διεθνούς πολιτικής και μελέτες περίπτωσης για τη γεωπολιτική της ενέργειας (Darbouche, El-Katiri & Fattouh, 2012, pp. 45–52; Ellinas, 2022, pp. 14–20). Συμπληρωματικά, αξιοποιούνται επίσημες εκθέσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, της IEA και του EMGF, που προσφέρουν θεσμικό και εμπειρικό υπόβαθρο για τις ενεργειακές στρατηγικές (IEA, 2023, pp. 15–22; EMGF, 2021, pp. 3–9).

Κρίσιμο ρόλο έχουν επίσης πολιτικά έγγραφα και κρατικές στρατηγικές, τα οποία αποτυπώνουν τις επιδιώξεις βασικών κρατών-δρώντων (Ελλάδα, Κύπρος, Ισραήλ, Αίγυπτος, Τουρκία). Η συγκριτική ανάλυση επιτρέπει την ανάδειξη ομοιοτήτων και διαφορών ως προς τις ενεργειακές επιλογές και τη διπλωματική συμπεριφορά (Shaffer, 2010, pp. 37–44; Cohen, 2015, pp. 48–52).

Το θεωρητικό πλαίσιο εδράζεται πρωτίστως στη ρεαλιστική σχολή διεθνών σχέσεων, η οποία προσφέρει εννοιολογικά εργαλεία για την ερμηνεία του τρόπου με τον οποίο τα κράτη επιδιώκουν ισχύ και ασφάλεια σε ένα αναρχικό διεθνές περιβάλλον. Στο πλαίσιο του κλασικού ρεαλισμού, τα κράτη προσεγγίζονται ως δρώντες που κινούνται με γνώμονα το εθνικό συμφέρον και αξιοποιούν πόρους – μεταξύ αυτών και η ενέργεια – για την άσκηση

εξωτερικής πολιτικής (Morgenthau, 1948, pp. 13–21). Στο πλαίσιο αυτό, η ενεργειακή διπλωματία αναλύεται ως στρατηγικός μοχλός ικανός να μεταβάλει περιφερειακές ισορροπίες.

Η Ανατολική Μεσόγειος, με τους διακρατικούς ανταγωνισμούς, τις θαλάσσιες διεκδικήσεις και τις ενεργειακές υποδομές, προσφέρεται για εφαρμογή ρεαλιστικής ανάλυσης, καθώς αναδεικνύει *struggle for power* σχετικά με πρόσβαση και έλεγχο πόρων (Waltz, 1979, pp. 79–101; Mearsheimer, 2001, pp. 29–44). Η σύνδεση ποιοτικής μεθοδολογίας και ρεαλιστικού πλαισίου δημιουργεί συνεκτικό υπόβαθρο για την εμπειρική ανάλυση των επόμενων κεφαλαίων.

1.5 Δομή Διατριβής

Η διατριβή οργανώνεται σε πέντε κεφάλαια, καθένα από τα οποία συμβάλλει συστηματικά στη διερεύνηση και απάντηση του κεντρικού ερευνητικού ερωτήματος, ακολουθώντας τις αρχές της ποιοτικής έρευνας και της συστηματικής ανάλυσης περιεχομένου (Silverman, 2020).

Το Πρώτο Κεφάλαιο παρουσιάζει το εννοιολογικό και αναλυτικό υπόβαθρο της μελέτης, καθορίζοντας τους στόχους, το κύριο και τα επιμέρους ερευνητικά ερωτήματα, καθώς και τη μεθοδολογική προσέγγιση που ακολουθείται. Αναδεικνύεται παράλληλα η σημασία της έρευνας στο πλαίσιο της ενεργειακής γεωπολιτικής και των σύγχρονων διεθνών εξελίξεων.

Το Δεύτερο Κεφάλαιο επικεντρώνεται στο θεωρητικό πλαίσιο που θεμελιώνει την ανάλυση. Παρουσιάζονται οι βασικές έννοιες και θεωρητικές προσεγγίσεις της ενεργειακής διπλωματίας και της γεωπολιτικής της ενέργειας, με αναφορά στη σχετική βιβλιογραφία που έχει διαμορφώσει το επιστημονικό πεδίο. Το κεφάλαιο αυτό λειτουργεί ως θεωρητικό υπόβαθρο πάνω στο οποίο ερμηνεύονται οι περιφερειακές διεργασίες.

Στο Τρίτο Κεφάλαιο διατυπώνονται αναλυτικά το ερευνητικό ερώτημα και τα επιμέρους υποερωτήματα, τα οποία αποτελούν τον οδηγό της ανάλυσης. Παρουσιάζεται επίσης η μεθοδολογία της έρευνας, περιλαμβάνοντας τα ερευνητικά εργαλεία, τις πηγές δεδομένων και τις αρχές συγκριτικής ανάλυσης που αξιοποιούνται.

Το Τέταρτο Κεφάλαιο περιλαμβάνει την ουσιαστική εμπειρική και αναλυτική επεξεργασία των δεδομένων. Εξετάζονται συστηματικά τα ερευνητικά υποερωτήματα, με βάση τις θεωρητικές και εμπειρικές συνιστώσες που αναπτύχθηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια, επιτρέποντας την εξαγωγή τεκμηριωμένων συμπερασμάτων σχετικά με τη δυναμική της ενεργειακής διπλωματίας στην Ανατολική Μεσόγειο.

Τέλος, το Πέμπτο Κεφάλαιο παρουσιάζει τα συνολικά συμπεράσματα της έρευνας, απαντώντας στο κεντρικό ερευνητικό ερώτημα. Συνοψίζονται τα βασικά ευρήματα, προτείνονται κατευθύνσεις για μελλοντική έρευνα και επισημαίνονται οι δυνατότητες αξιοποίησης των αποτελεσμάτων στη χάραξη πολιτικής σε περιφερειακό και διεθνές επίπεδο.

1.6 Σπουδαιότητα Διατριβής

Η σπουδαιότητα της παρούσας διατριβής έγκειται στην ανάλυση ενός ιδιαίτερα επίκαιρου και πολυδιάστατου ζητήματος, το οποίο επηρεάζει άμεσα τις περιφερειακές ισορροπίες, τις διεθνείς σχέσεις και την ενεργειακή ασφάλεια. Η Ανατολική Μεσόγειος έχει αναδειχθεί τα τελευταία χρόνια σε κομβικό χώρο γεωπολιτικών ανταγωνισμών και συνεργασιών, όπου η ενέργεια διασυνδέεται στενά με ζητήματα ασφάλειας, διπλωματίας και οικονομικής ανάπτυξης (Yergin, 2020; Shaffer, 2010). Στο πλαίσιο αυτό, η μελέτη προσφέρει μια ολοκληρωμένη προσέγγιση που επιτρέπει την κατανόηση της σύνθετης αλληλεπίδρασης μεταξύ ενεργειακών πόρων, στρατηγικών συμφερόντων και περιφερειακής σταθερότητας.

Η συμβολή της έρευνας εκδηλώνεται σε δύο επίπεδα: αφενός ενισχύει τη θεωρητική κατανόηση της ενεργειακής διπλωματίας ως πεδίου που συνδέει τη γεωπολιτική ανάλυση με τη δυναμική των διεθνών σχέσεων και αφετέρου προσφέρει εμπειρικά τεκμηριωμένα συμπεράσματα σχετικά με τη νέα ενεργειακή αρχιτεκτονική της περιοχής (Goldthau & Sitter, 2015; Proedrou, 2022). Μέσα από τη διερεύνηση των στρατηγικών επιλογών τόσο των κρατικών όσο και των υπερεθνικών δρώντων, η διατριβή συμβάλλει στη συζήτηση για το πώς η ενέργεια μπορεί να λειτουργήσει ως εργαλείο συνεργασίας ή, αντίθετα, ως πηγή εντάσεων.

Τέλος, η μελέτη ενισχύει τη συζήτηση στη σχετική βιβλιογραφία, προσφέροντας μια συνθετική και πολυεπίπεδη προσέγγιση που ενσωματώνει τη γεωπολιτική, την ενεργειακή πολιτική και τη θεωρία διεθνών σχέσεων. Τα συμπεράσματά της μπορούν να αξιοποιηθούν

από φορείς χάραξης πολιτικής, διπλωματικούς αναλυτές και ερευνητές, προσφέροντας πρακτική και θεωρητική αξία σε ένα πεδίο που μεταβάλλεται διαρκώς και αποκτά αυξανόμενη σημασία για τη διεθνή σταθερότητα (Ellinas, 2018; Darbouche, 2020).

1.7 Συμπεράσματα

Το Κεφάλαιο 1 διαμόρφωσε το βασικό πλαίσιο της διατριβής, παρουσιάζοντας τη γεωπολιτική και ενεργειακή σημασία της Ανατολικής Μεσογείου και εξηγώντας γιατί η περιοχή συνιστά πεδίο σύνθετης διακρατικής αλληλεπίδρασης. Αναδείχθηκε ότι η ενέργεια λειτουργεί ως εργαλείο άσκησης ισχύος και ως παράγοντας που επηρεάζει κρίσιμα τις περιφερειακές ισορροπίες.

Παρουσιάστηκαν το κεντρικό ερευνητικό ερώτημα και τα τρία υποερωτήματα, τα οποία οργανώνουν την ανάλυση γύρω από τη σχέση ενέργειας–ισχύος–διπλωματίας. Η μεθοδολογική προσέγγιση, βασισμένη στην ποιοτική ανάλυση και στις ρεαλιστικές θεωρητικές προσεγγίσεις, τεκμηριώθηκε ως κατάλληλη για την ερμηνεία της συμπεριφοράς των κρατών και των ανταγωνιστικών στρατηγικών τους.

Τέλος, παρουσιάστηκε η δομή της διατριβής, αναδεικνύοντας πώς το θεωρητικό υπόβαθρο (Κεφ. 2) και η μεθοδολογική τεκμηρίωση (Κεφ. 3) οδηγούν στην εμπειρική ανάλυση των ενεργειακών και γεωπολιτικών διεργασιών (Κεφ. 4) και, στη συνέχεια, στα συνολικά συμπεράσματα και τις προτάσεις πολιτικής (Κεφ. 5).

Η διατριβή αντιμετωπίζει την Ανατολική Μεσόγειο ως δυναμικό γεωστρατηγικό πεδίο, όπου οι ενεργειακοί πόροι, οι κρατικές στρατηγικές και οι θεσμικές πρωτοβουλίες συνδιαμορφώνουν νέα δεδομένα για την περιφερειακή και ευρωπαϊκή ασφάλεια. Το επόμενο κεφάλαιο εισάγει το θεωρητικό πλαίσιο που είναι απαραίτητο για την κατανόηση αυτής της πολυπλοκότητας.

2. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

2.1 Γενικό πλαίσιο και σκοπός του κεφαλαίου

Το παρόν κεφάλαιο συγκροτεί το θεωρητικό υπόβαθρο που πλαισιώνει την ανάλυση της ενεργειακής διπλωματίας και των γεωπολιτικών μεταβολών στην Ανατολική Μεσόγειο. Στόχος του είναι η διαμόρφωση ενός συνεκτικού και συστηματικού εννοιολογικού πλαισίου, ικανού να ερμηνεύσει τη δυναμική των περιφερειακών αλληλεπιδράσεων, τις στρατηγικές επιλογές των κρατών, καθώς και τα μοτίβα συνεργασίας και ανταγωνισμού που συγκροτούν τη σύγχρονη ενεργειακή αρχιτεκτονική της περιοχής (Shaffer, 2010, pp. 3–8· Yergin, 2006, pp. 69–75).

Η γεωπολιτική λειτουργεί ως βασικό αναλυτικό εργαλείο για την κατανόηση της σχέσης ανάμεσα στο χώρο, την ισχύ και τη στρατηγική συμπεριφορά. Σύμφωνα με τον Flint (2017), η γεωπολιτική εξετάζει τον τρόπο με τον οποίο γεωγραφικοί παράγοντες, φυσικοί πόροι και χωρικές δομές επηρεάζουν την κατανομή της ισχύος και τη διαμόρφωση εξωτερικής πολιτικής (Flint, 2017, pp. 21–27). Οι Ó Tuathail και Agnew (1992) υπογραμμίζουν ότι η γεωπολιτική δεν είναι απλώς “ουδέτερη” μελέτη του χώρου, αλλά λόγος ισχύος που παράγει στρατηγικές αφηγήσεις και νομιμοποιεί πολιτικές επιλογές (Ó Tuathail & Agnew, 1992, pp. 191–194).

Η Ανατολική Μεσόγειος συνιστά χαρακτηριστικό πεδίο όπου χωρικές, ενεργειακές και πολιτικές μεταβλητές αλληλεπιδρούν, διαμορφώνοντας ένα δυναμικό περιβάλλον ασφάλειας και ανταγωνισμού. Η σύγχρονη βιβλιογραφία αναδεικνύει ότι η γεωπολιτική συνδέεται ολοένα και περισσότερο με την οικονομία, την ενέργεια και τις περιφερειακές αλληλεξαρτήσεις, γεγονός που καθιστά την ενεργειακή διπλωματία κεντρικό αντικείμενο μελέτης (Dodds, 2019, pp. 5–10· Flint, 2017, pp. 35–40).

Η Ανατολική Μεσόγειος μπορεί να προσεγγιστεί ως χαρακτηριστική περίπτωση περιφερειακού συμπλέγματος ασφάλειας (Regional Security Complex), όπου η αλληλεξάρτηση ασφάλειας μεταξύ των κρατών της περιοχής είναι εντονότερη από τη σχέση τους με το ευρύτερο διεθνές σύστημα: οι απειλές, οι συμμαχίες και οι ενεργειακές υποδομές διαμορφώνονται εντός ενός πυκνού πλαισίου αλληλεπίδρασης (Buzan & Wæver, 2003, pp.

44–49). Στο πλαίσιο αυτό, η ενέργεια λειτουργεί ως καταλύτης τόσο για την κλιμάκωση των συγκρούσεων όσο και για την ανάδυση νέων μορφών θεσμικής συνεργασίας, όπως το East Mediterranean Gas Forum (EMGF) και οι τριμερείς σχηματισμοί.

Το κεφάλαιο αντλεί κυρίως από τον ρεαλισμό και τις θεωρίες περιφερειακής ασφάλειας, συμπληρωμένες από νεοφιλελεύθερες θεσμικές προσεγγίσεις. Συνεπώς, το θεωρητικό πλαίσιο δεν αντιμετωπίζεται ως στατική περιγραφή, αλλά ως δυναμικό ερμηνευτικό εργαλείο, πάνω στο οποίο θα στηριχθεί η εμπειρική ανάλυση του Κεφαλαίου 4, ιδίως ως προς τη χαρτογράφηση των δρώντων, τις εστίες σύγκρουσης και τους μηχανισμούς συνεργασίας.

2.2 Θεωρίες Διεθνών Σχέσεων

Οι θεωρίες Διεθνών Σχέσεων συνιστούν το βασικό εννοιολογικό υπόβαθρο για την κατανόηση της συμπεριφοράς των κρατών και των μορφών αλληλεπίδρασης στο διεθνές σύστημα. Στο πεδίο της ενέργειας, όπου ζητήματα ασφάλειας, οικονομικών εξαρτήσεων και περιφερειακής ισχύος είναι στενά συνδεδεμένα, οι θεωρητικές προσεγγίσεις προσφέρουν χρήσιμα ερμηνευτικά εργαλεία για την αποτύπωση των κινήτρων, των στρατηγικών επιλογών και των περιορισμών που αντιμετωπίζουν τα κράτη (Baylis, Smith & Owens, 2017, pp. 5–12).

Η έλλειψη υπερκείμενης αρχής στο διεθνές σύστημα, διαμορφώνει ένα αναρχικό περιβάλλον, στο οποίο τα κράτη επιδιώκουν να εξασφαλίσουν την επιβίωσή τους μέσω της διαχείρισης της ισχύος, της οικοδόμησης συμμαχιών και της καλλιέργειας αποτρεπτικών ικανοτήτων (Waltz, 1979, pp. 88–93). Το ενεργειακό πεδίο ενισχύει αυτή τη δυναμική, καθώς οι ενεργειακοί πόροι αποτελούν στρατηγικά αγαθά που μπορούν να λειτουργήσουν τόσο ως εγγύηση σταθερότητας όσο και ως εργαλείο εξαναγκασμού (Yergin, 2006, pp. 69–75).

Η παρούσα διατριβή υιοθετεί τον ρεαλισμό ως κυρίαρχο αναλυτικό φακό, δεδομένου ότι ο ανταγωνισμός για τον έλεγχο ενεργειακών πόρων, θαλασσίων ζωνών και διαδρόμων μεταφοράς στην Ανατολική Μεσόγειο εκδηλώνεται πρωτίστως με όρους ισχύος και ασφάλειας. Παράλληλα, ενσωματώνονται συμπληρωματικά:

- Νεοφιλελευθερισμός: αναδεικνύει τον ρόλο των θεσμών, της συνεργασίας και της αλληλεξάρτησης, προσφέροντας πλαίσιο ανάλυσης της θεσμικής συνεργασίας μέσω

EMGF, ΕΕ και τριμερών σχημάτων (Keohane & Nye, 1977, pp. 23–29· Keohane, 1984, pp. 49–55).

- Θεωρίες περιφερειακής ασφάλειας και ηγεμονίας: ερμηνεύουν τη διαμόρφωση περιφερειακών υποσυστημάτων και τη λειτουργία περιφερειακών δυνάμεων, ιδιαίτερα σε συστήματα όπως η Ανατολική Μεσόγειος, όπου δρουν ταυτόχρονα περιφερειακοί και εξωπεριφερειακοί παίκτες (Buzan & Wæver, 2003, pp. 40–49).

Παρά την αξιοποίηση πλουραλιστικού θεωρητικού οπλοστασίου, ο ρεαλισμός παραμένει το βασικό σημείο αναφοράς για την ερμηνεία της ενεργειακής και γεωπολιτικής δυναμικής της περιοχής.

2.2.1 Ο Ρεαλισμός ως κυρίαρχη θεωρητική βάση

Ο ρεαλισμός αποτελεί ένα από τα πιο εδραιωμένα θεωρητικά παραδείγματα στη μελέτη των διεθνών σχέσεων, θέτοντας ως κεντρικές αρχές την αναρχία του διεθνούς συστήματος, τον ρόλο της ισχύος και την επιδίωξη της εθνικής ασφάλειας. Στη νεορεαλιστική ανάλυση του Waltz (1979), το διεθνές σύστημα περιγράφεται ως δομή χωρίς ανώτερη αρχή ικανή να επιβάλλει κανόνες ή να εγγυηθεί σταθερότητα. Σε αυτό το περιβάλλον, τα κράτη λειτουργούν ως ορθολογικοί δρώντες που επιδιώκουν τη διατήρηση αλλά και την ενίσχυση της ισχύος τους.

Η έννοια της ισχύος βρίσκεται στο επίκεντρο της ρεαλιστικής σκέψης. Δεν περιορίζεται στη στρατιωτική διάσταση, αλλά περιλαμβάνει την οικονομική, τεχνολογική, θεσμική και στη σύγχρονη εποχή, την ενεργειακή ισχύ. Η ενέργεια συνιστά στρατηγικό μέσο ισχύος, καθώς επιτρέπει στα κράτη να επηρεάζουν τις αποφάσεις άλλων δρώντων, να διαμορφώνουν περιφερειακές εξαρτήσεις και να ενισχύουν τη διεθνή τους επιρροή (Colgan, 2013).

Ο νεορεαλισμός του Mearsheimer (2001) προχωρά ακόμη περισσότερο, υποστηρίζοντας ότι τα κράτη επιδιώκουν όχι μόνο την επιβίωση αλλά και τη μέγιστη δυνατή σχετική ισχύ, οδηγώντας σε ανταγωνισμό για την περιφερειακή κυριαρχία. Η ανάλυση αυτή καθίσταται εξαιρετικά χρήσιμη στην περίπτωση της Ανατολικής Μεσογείου, όπου αρκετά κράτη επιδιώκουν την ενίσχυση της περιφερειακής τους θέσης μέσω του ελέγχου ενεργειακών οδών, θαλάσσιων ζωνών και υποδομών.

Η ενεργειακή διάσταση ενισχύει περαιτέρω τη ρεαλιστική λογική. Η πρόσβαση σε ενεργειακούς πόρους και η δυνατότητα κατασκευής ή ελέγχου κρίσιμων υποδομών — όπως αγωγοί, σταθμοί LNG, ηλεκτρικές διασυνδέσεις — προσδίδουν στο κράτος στρατηγικά πλεονεκτήματα που μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως εργαλεία πίεσης, επιρροής ή και εξαναγκασμού (Kuzemko et al., 2016). Στην Ανατολική Μεσόγειο, όπου τα θαλάσσια σύνορα, οι ΑΟΖ και τα σχέδια υποδομών συχνά εμπλέκονται σε ανταγωνισμούς ισχύος, η ρεαλιστική προσέγγιση προσφέρει μια απολύτως συμβατή οπτική.

Επιπλέον, η ρεαλιστική παράδοση εξηγεί με σαφήνεια την εμφάνιση περιφερειακών συνεργασιών που δεν βασίζονται αποκλειστικά σε θεσμική ενσωμάτωση, αλλά συχνά λειτουργούν ως στρατηγικές συμμαχίες εξισορρόπησης (balancing) απέναντι σε αντιλαμβανόμενες απειλές. Σχήματα συνεργασίας όπως αυτά που παρατηρούνται στην Ανατολική Μεσόγειο μπορούν, υπό το πρίσμα του ρεαλισμού, να κατανοηθούν ως απόπειρες ενίσχυσης της συλλογικής ισχύος μεταξύ κρατών με συγκλίνοντα συμφέροντα.

Κατά συνέπεια, ο ρεαλισμός συνιστά την καταλληλότερη θεωρητική αφετηρία για την παρούσα διατριβή, παρέχοντας ένα ισχυρό εργαλείο ερμηνείας της συμπεριφοράς των κρατών, της αναζήτησης περιφερειακής κυριαρχίας και του ανταγωνισμού για τον έλεγχο των ενεργειακών πόρων και υποδομών στην Ανατολική Μεσόγειο.

2.3 Η έννοια της ισχύος στο διεθνές σύστημα

Η έννοια της ισχύος αποτελεί θεμέλιο της θεωρίας των Διεθνών Σχέσεων και λειτουργεί ως κεντρικός αναλυτικός άξονας για την κατανόηση της κρατικής συμπεριφοράς. Ωστόσο, η ισχύς δεν αποτελεί ενιαία ούτε μονοδιάστατη κατηγορία. Αντιθέτως, αποτελεί πολυπαραγοντικό φαινόμενο που διαμορφώνεται μέσα από σχέσεις αλληλεπίδρασης και εξαρτάται από το εκάστοτε διεθνές, περιφερειακό και θεσμικό περιβάλλον. Ο Baldwin (2013) προτείνει την κατανόηση της ισχύος ως «σχεσιακού» μεγέθους: αυτό που έχει σημασία δεν είναι μόνο οι διαθέσιμοι πόροι, αλλά το κατά πόσο αυτοί επιτρέπουν σε ένα κράτος να επηρεάζει τη συμπεριφορά άλλων δρώντων και τα αποτελέσματα που μπορεί να επιτύχει.

2.3.1 Υλικές και άυλες διαστάσεις της ισχύος

Η κλασική ρεαλιστική παράδοση συνέδεσε την ισχύ πρωτίστως με στρατιωτικές δυνατότητες, πληθυσμιακό μέγεθος, οικονομική βαρύτητα και γεωγραφική θέση (Morgenthau, 1948, pp. 25–30· Waltz, 1979, pp. 93–99). Η νεότερη βιβλιογραφία, ωστόσο, έχει αναδείξει ένα πολύ ευρύτερο φάσμα παραγόντων:

- Υλικοί πόροι: στρατιωτικές δυνατότητες, οικονομική ισχύς, τεχνολογία, ενεργειακοί πόροι.
- Άυλοι πόροι: θεσμικό κύρος, ιδεολογική ελκυστικότητα, διπλωματικό δίκτυο, ικανότητα χάραξης προτύπων.

Ο Nye (2004) διακρίνει ανάμεσα στη σκληρή ισχύ (hard power), την ήπια ισχύ (soft power) και την έξυπνη ισχύ (smart power), ότι τα κράτη που μπορούν να συνδυάσουν αποτελεσματικά στρατιωτικά, οικονομικά και ιδεολογικά εργαλεία διαθέτουν σημαντικό στρατηγικό πλεονέκτημα (Nye, 2004, pp. 1–7).

Η ενεργειακή διάσταση εντάσσεται σε όλες τις παραπάνω μορφές: μπορεί να αποτελεί υλικό στρατηγικό μέσο (έλεγχος πόρων και υποδομών) αλλά και στοιχείο ήπιας ισχύος, μέσω της συμμετοχής σε θεσμούς, της τεχνολογικής υπεροχής σε καθαρές μορφές ενέργειας ή της προώθησης συγκεκριμένων κανονιστικών προτύπων.

2.3.2 Ενεργειακή ισχύς: μια σύγχρονη μορφή στρατηγικής επιρροής

Η ενεργειακή ισχύς αποτελεί μια ειδική, αλλά ολοένα και πιο κρίσιμη μορφή ισχύος. Δεν σχετίζεται μόνο με την κατοχή αποθεμάτων, αλλά με ένα ευρύτερο πλέγμα ικανοτήτων:

- την ανάπτυξη και χρηματοδότηση υποδομών (αγωγοί, FSRU, LNG terminals, ηλεκτρικά και ψηφιακά καλώδια),
- τον έλεγχο ή τη διαμόρφωση οδεύσεων προμήθειας,
- την πρόσβαση σε τεχνολογίες εξόρυξης, μεταφοράς και αποθήκευσης,
- την επιρροή σε θεσμούς και περιφερειακά φόρα, όπως το EMGF,
- τη χρήση της ενέργειας ως διαπραγματευτικού μοχλού ή εργαλείου εξαναγκασμού (Youngs, 2017, pp. 23–29· Scholten, 2018, pp. 11–17).

Στην Ανατολική Μεσόγειο, η ενεργειακή ισχύς συνδέεται άμεσα με τη διεκδίκηση περιφερειακής ηγεμονίας: κράτη που διαθέτουν συνδυαστικά αποθέματα, υποδομές και θεσμική επιρροή (π.χ. Αίγυπτος ως LNG hub, Τουρκία ως transit country, Ελλάδα ως κόμβος διασυνδέσεων) επιχειρούν να αναβαθμίσουν τη θέση τους στο περιφερειακό σύστημα και να επηρεάσουν τις ευρωπαϊκές επιλογές ενεργειακής ασφάλειας (Bridge & Le Billon, 2013, pp. 46–52· Luft & Korin, 2009, pp. 15–21).

Η έννοια της ενεργειακής ισχύος, επομένως, λειτουργεί ως βασικό θεωρητικό εργαλείο για την κατανόηση των αναλύσεων που ακολουθούν στο Κεφάλαιο 4, όπου διερευνάται αναλυτικά ο ρόλος υποδομών, αγωγών, καλωδίων και θεσμικής συνεργασίας.

2.4 Θεωρίες Περιφερειακής Ισχύος, Περιφερειακής Ηγεμονίας και Συνεργασίας

Η ανάλυση των περιφερειακών δυναμικών προϋποθέτει τον συνδυασμό διαφορετικών θεωρητικών προσεγγίσεων που υπερβαίνουν τα παραδοσιακά μοντέλα κρατοκεντρικής ισχύος. Η Ανατολική Μεσόγειος, όπως και κάθε περιφερειακό υποσύστημα, συγκροτεί ένα σύνθετο πλέγμα σχέσεων όπου η ασφάλεια, η οικονομία, η ενέργεια και η γεωπολιτική αλληλεξαρτώνται στενά. Στο πλαίσιο αυτό, οι θεωρίες περιφερειακής ισχύος και συνεργασίας αποτελούν κρίσιμα εργαλεία για την κατανόηση των δομικών συνθηκών που καθορίζουν τη συμπεριφορά των κρατών.

2.4.1 Θεωρία των Περιφερειακών Συγκροτημάτων Ασφάλειας

Η θεωρία των Regional Security Complexes (Buzan & Wæver, 2003) προσεγγίζει τη διεθνή ασφάλεια ως πλέγμα περιφερειακών υποσυστημάτων, στα οποία η αλληλεξάρτηση ασφάλειας μεταξύ των κρατών είναι εντονότερη από ό,τι με το παγκόσμιο επίπεδο. Η γεωγραφία, τα ιστορικά πρότυπα σύγκρουσης, οι πολιτικές αντιπαλότητες και οι δεσμοί συνεργασίας δημιουργούν ένα “σύμπλεγμα ασφάλειας” με δική του δυναμική, το οποίο δεν μπορεί να ερμηνευθεί αποκλειστικά μέσα από τις δομές του διεθνούς συστήματος.

Στο πλαίσιο αυτό, η ισχύς λαμβάνει περιφερειακές διαστάσεις:

- ανταγωνισμοί εντείνονται όταν η διανομή ισχύος είναι ασταθής,
- συμμαχίες διαμορφώνονται με βάση γεωγραφικές και πολιτικές εγγύτητες,

- η ενέργεια ή άλλοι στρατηγικοί πόροι λειτουργούν ως παράγοντες διασύνδεσης μεταξύ ασφάλειας και οικονομίας.

Η θεωρία αυτή αναδεικνύει ότι η περιφέρεια αποτελεί αυτόνομη μονάδα ανάλυσης, όπου οι κρατικές στρατηγικές δεν μπορούν να αποκοπούν από το άμεσο περιφερειακό περιβάλλον τους.

2.4.2 Περιφερειακή ισχύς και περιφερειακή ηγεμονία

Οι προσεγγίσεις περιφερειακής ηγεμονίας αναλύουν πώς ένα κράτος μπορεί να αναδειχθεί σε “περιφερειακό πόλο” ή “pivotal state” (Lemke, 2002, pp. 52–58· Flermes, 2007, pp. 9–15). Η περιφερειακή ηγεμονία στηρίζεται σε:

- ικανότητα προβολής ισχύος,
- θεσμική και διπλωματική επιρροή,
- οικονομική και ενεργειακή βαρύτητα,
- δυνατότητα διαμόρφωσης περιφερειακών κανόνων.

Στο πλαίσιο της Ανατολικής Μεσογείου, η ενεργειακή ισχύς αναδεικνύεται σε καίριο στοιχείο περιφερειακής ηγεμονίας: κράτη που ελέγχουν κρίσιμες υποδομές, αγωγούς, LNG υποδομές και καλώδια μπορούν να λειτουργήσουν ως “αναγκαίοι ενδιάμεσοι” (indispensable intermediaries) για την ευρωπαϊκή ενεργειακή ασφάλεια, αποκτώντας έτσι διαπραγματευτικά πλεονεκτήματα και πολιτική επιρροή δυσανάλογη του μεγέθους τους.

2.4.3 Θεσμική συνεργασία και νεοφιλελεύθερη θεωρία διεθνούς συνεργασίας

Η νεοφιλελεύθερη θεσμική προσέγγιση (Keohane, 1984, pp. 49–55· Keohane & Martin, 1995, pp. 42–46) υπογραμμίζει ότι οι διεθνείς θεσμοί συμβάλλουν στη μείωση της αβεβαιότητας, στη βελτίωση της πληροφόρησης, στη σταθεροποίηση προσδοκιών και στην ενίσχυση της συνεργασίας, ακόμη και σε αναρχικό σύστημα.

Στο πεδίο της ενέργειας, οι θεσμοί:

- μειώνουν τον κίνδυνο επενδύσεων μεγάλης κλίμακας,
- παρέχουν πλαίσιο επίλυσης διαφορών,

- ενθαρρύνουν μακροπρόθεσμα έργα με υψηλό πολιτικό και οικονομικό κόστος,
- ενισχύουν την ενεργειακή αλληλεξάρτηση ως εργαλείο σταθερότητας.

Στην Ανατολική Μεσόγειο, το EMGF και τα τριμερή σχήματα συνεργασίας (Ελλάδα–Κύπρος–Ισραήλ, Ελλάδα–Κύπρος–Αίγυπτος) μπορούν να αναλυθούν ως θεσμικές μορφές που:

- θεσμοθετούν την ενεργειακή συνεργασία,
- δημιουργούν δομές διαλόγου και συντονισμού,
- λειτουργούν ως μηχανισμοί “soft balancing” έναντι της Τουρκίας,
- συνδέουν τις περιφερειακές εξελίξεις με την ευρωπαϊκή ενεργειακή στρατηγική.

Αυτή η διάσταση είναι κρίσιμη για τη σύνδεση του θεωρητικού πλαισίου με την εμπειρική ανάλυση των μηχανισμών συνεργασίας στο Κεφάλαιο 4.

2.4.4 Η συνύπαρξη ανταγωνισμού και συνεργασίας

Οι θεωρίες περιφερειακής ισχύος και θεσμικής συνεργασίας δεν λειτουργούν ανταγωνιστικά. Αντίθετα, προσφέρουν συμπληρωματικές οπτικές για την κατανόηση σύνθετων περιφερειακών συστημάτων. Σε ένα περιφερειακό περιβάλλον, τα κράτη:

- ανταγωνίζονται για ισχύ, επιρροή και πρόσβαση σε πόρους, αλλά ταυτόχρονα αναγνωρίζουν την ανάγκη σταθερότητας, προβλεψιμότητας και συνεργασίας,
- αξιοποιούν θεσμούς για να περιορίσουν ρίσκα και να διασφαλίσουν συμφέροντα,
- χρησιμοποιούν την περιφερειακή συνεργασία ως εργαλείο ισχύος και όχι ως αντίθετο της.

Η ταυτόχρονη παρουσία ανταγωνισμού και συνεργασίας αποτελεί δομικό χαρακτηριστικό των σύγχρονων περιφερειακών συστημάτων και συνδέεται άμεσα με τη λογική της ενεργειακής ασφάλειας.

2.5 Θεωρία της Ενεργειακής Διπλωματίας και της Ενεργειακής Ασφάλειας

Η ενεργειακή διπλωματία αποτελεί έναν από τους πιο κρίσιμους μηχανισμούς μέσω των οποίων τα κράτη επιδιώκουν την προώθηση των στρατηγικών τους συμφερόντων, αξιοποιώντας τους ενεργειακούς πόρους, τις υποδομές, αλλά και την πρόσβαση στις αγορές

ενέργειας ως εργαλεία άσκησης ισχύος. Η Shaffer (2010) επισημαίνει ότι η ενεργειακή διπλωματία βρίσκεται στο σημείο τομής ανάμεσα στην οικονομία της ενέργειας και τη γεωπολιτική, καθιστώντας την ενέργεια στρατηγικό αγαθό που επηρεάζει τις διεθνείς σχέσεις και την ασφάλεια.

2.5.1 Διαστάσεις της Ενεργειακής Ασφάλειας

Η ενεργειακή ασφάλεια, όπως ορίζεται από τον Yergin (2006), εστιάζει στη διασφάλιση μιας αξιόπιστης, οικονομικά προσιτής και αδιάλειπτης πρόσβασης σε ενεργειακούς πόρους. Η σχετική βιβλιογραφία εντοπίζει πέντε βασικές διαστάσεις:

1. Ασφάλεια προμήθειας (security of supply): Η δυνατότητα ενός κράτους να έχει σταθερή πρόσβαση σε επαρκείς ποσότητες ενέργειας.
2. Ασφάλεια ζήτησης (security of demand): Η διατήρηση σταθερής ζήτησης για τα ενεργειακά προϊόντα ενός κράτους-παραγωγού.
3. Σταθερότητα τιμών: Η αποφυγή απότομων και επιζήμιων διακυμάνσεων τιμών στις παγκόσμιες αγορές ενέργειας.
4. Θεσμική και πολιτική σταθερότητα προμηθευτών: Η αξιοπιστία των χωρών από τις οποίες εισάγεται ενέργεια.
5. Ανθεκτικότητα υποδομών: Η δυνατότητα των ενεργειακών υποδομών να αντέξουν κρίσεις, κυβερνοεπιθέσεις, φυσικές καταστροφές ή γεωπολιτικές αναταράξεις.

Οι παραπάνω παράμετροι αποτυπώνουν την πολύπλευρη φύση της ενεργειακής ασφάλειας και καθιστούν αναγκαία μια ολιστική προσέγγιση εκ μέρους των κρατών αλλά και των διεθνών οργανισμών.

2.5.2 Η Ενέργεια ως Μέσο Ισχύος

Η ενέργεια λειτουργεί ταυτόχρονα ως μορφή σκληρής και ήπιας ισχύος, σύμφωνα με το θεωρητικό πλαίσιο του Nye (2004). Η σκληρή ισχύς εκδηλώνεται μέσω:

- ελέγχου ενεργειακών ροών,
- χρήσης των υποδομών ως μοχλών πίεσης,
- εξαγωγής ενεργειακής τεχνολογίας.

Αντίθετα, η ήπια ενεργειακή ισχύς προκύπτει από:

- συμμετοχή σε πολυμερείς μηχανισμούς συνεργασίας,
- προώθηση προτύπων και κανονισμών,
- τεχνολογική υπεροχή στον τομέα της καθαρής ενέργειας.

Ο συνδυασμός αυτών των διαστάσεων συγκροτεί μορφές έξυπνης ισχύος (smart power), μέσω των οποίων δρώντες όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση, οι Ηνωμένες Πολιτείες ή περιφερειακές δυνάμεις στην Ανατολική Μεσόγειο αξιοποιούν την ενέργεια τόσο για να περιορίσουν τρωτά σημεία (vulnerabilities) όσο και για να διαμορφώσουν πρότυπα συνεργασίας και εξάρτησης. Στο περιφερειακό πλαίσιο που εξετάζει η παρούσα διατριβή, η ενέργεια αναδεικνύεται έτσι σε κατεξοχήν εργαλείο ενεργειακής διπλωματίας και στρατηγικής επιρροής, όπως θα φανεί στην εμπειρική ανάλυση του Κεφαλαίου 4.

2.6 Συμπεράσματα

Το παρόν κεφάλαιο ανέπτυξε το θεωρητικό πλαίσιο που στηρίζει τη μελέτη της ενεργειακής και γεωπολιτικής δυναμικής στην Ανατολική Μεσόγειο. Ο ρεαλισμός και οι σύγχρονες παραλλαγές του παρείχαν τα βασικά εργαλεία για την κατανόηση της ισχύος, της ασφάλειας και των ανταγωνισμών που χαρακτηρίζουν το περιφερειακό υποσύστημα, ενώ η έννοια της ισχύος προσεγγίστηκε ως πολυδιάστατη κατηγορία, στην οποία η ενεργειακή ισχύς καταλαμβάνει κεντρική θέση.

Οι θεωρίες περιφερειακής ασφάλειας και περιφερειακής ηγεμονίας ανέδειξαν τη σημασία της Ανατολικής Μεσογείου ως regional security complex, όπου η αλληλεξάρτηση ασφάλειας, οι ενεργειακές υποδομές και οι μεταβαλλόμενες συμμαχίες συγκροτούν ένα ιδιαίτερα σύνθετο περιβάλλον. Οι θεσμικές και νεοφιλελεύθερες προσεγγίσεις συμπληρώνουν αυτή την εικόνα, υπογραμμίζοντας τον ρόλο της θεσμικής συνεργασίας (EMGF, τριμερείς) και της ενεργειακής αλληλεξάρτησης ως πιθανών μηχανισμών σταθεροποίησης.

Τέλος, η θεωρία της ενεργειακής διπλωματίας και της ενεργειακής ασφάλειας έδειξε πώς οι ενεργειακοί πόροι, οι οδεύσεις και οι υποδομές μετατρέπονται σε εργαλεία εξωτερικής πολιτικής και διαμόρφωσης περιφερειακής ισχύος.

Το θεωρητικό αυτό πλαίσιο συνιστά το υπόβαθρο πάνω στο οποίο θα εδραιωθεί η εμπειρική ανάλυση του Κεφαλαίου 4: οι έννοιες και οι θεωρίες που παρουσιάστηκαν εδώ θα εφαρμοστούν στην εξέταση των συγκρούσεων, των συνεργασιών και των ενεργειακών στρατηγικών στην Ανατολική Μεσόγειο, επιτρέποντας τη συστηματική απάντηση στο κεντρικό ερευνητικό ερώτημα της διατριβής.

3. ΕΡΕΥΝΑ

3.1 Εισαγωγή

Το παρόν κεφάλαιο αποσαφηνίζει το μεθοδολογικό πλαίσιο της μεταπτυχιακής εργασίας και τεκμηριώνει τις αρχές που διέπουν τη συλλογή, επεξεργασία και ανάλυση του υλικού. Η έρευνα εστιάζει στην ενεργειακή διπλωματία και στις γεωπολιτικές μεταβολές στην Ανατολική Μεσόγειο, διερευνώντας πώς τα ενεργειακά αποθέματα, οι οδεύσεις μεταφοράς και οι περιφερειακές συνεργασίες επηρεάζουν τη στρατηγική συμπεριφορά των κρατών (Goldthau & Sitter, 2015, pp. 3–9· Proedrou, 2022, pp. 21–28).

Ειδικότερα, η ανάλυση καλύπτει την περίοδο 2020–2025, στο πλαίσιο της οποίας η Ανατολική Μεσόγειος αναδεικνύεται σε καίριο ενεργειακό κόμβο, με την εμφάνιση νέων μορφών συνεργασίας, αλλά και έντονων ανταγωνισμών γύρω από θαλάσσιες ζώνες, αγωγούς, σταθμούς LNG και υποθαλάσσιες διασυνδέσεις. Τα ανακαλυφθέντα κοιτάσματα φυσικού αερίου στην Κύπρο, το Ισραήλ και την Αίγυπτο, σε συνδυασμό με τις ευρύτερες γεωπολιτικές ανακατατάξεις, ενισχύουν το ενδιαφέρον τόσο των περιφερειακών δρώντων όσο και μεγάλων διεθνών παικτών, όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση, οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Κίνα (Darbouche, 2020, pp. 71–78· Yergin, 2020, pp. 140–145).

Η γεωγραφική θέση της περιοχής, στο σημείο συνάντησης Ευρώπης, Ασίας και Αφρικής, μετατρέπει την ενέργεια σε καταλύτη πολιτικών εξελίξεων, οικονομικών επιλογών και στρατηγικών ανταγωνισμών. Στο πλαίσιο αυτό, η έρευνα διερευνά τη σύνδεση μεταξύ «υψηλής ενεργειακής διπλωματίας», δηλαδή των στρατηγικών επιλογών που λαμβάνονται στο ανώτατο επίπεδο χάραξης εξωτερικής πολιτικής και των μορφών περιφερειακής συνεργασίας που αναπτύσσονται μέσω θεσμών, διμερών και πολυμερών συμφωνιών και περιφερειακών οργανισμών (Goldthau & Sitter, 2015, pp. 78–85).

Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στο πώς η ενέργεια διαμορφώνει τις ισορροπίες ισχύος, επηρεάζει τις ευρύτερες περιφερειακές σχέσεις και αξιοποιείται ως μέσο άσκησης επιρροής και εξωτερικής πολιτικής (Proedrou, 2022, pp. 44–49· Shaffer, 2010, pp. 35–41). Η μεθοδολογική προσέγγιση του κεφαλαίου βασίζεται στην ποιοτική ανάλυση, με έμφαση στη δευτερογενή βιβλιογραφία, τις επίσημες αναφορές ευρωπαϊκών και διεθνών οργανισμών και τις

εξειδικευμένες μελέτες που εξετάζουν την ενεργειακή πολιτική και ασφάλεια. Η επιλογή αυτή συνάδει με τις βασικές αρχές της κοινωνικής έρευνας, όπως παρουσιάζονται από τον Bryman (2016), σύμφωνα με τις οποίες η ποιοτική ανάλυση επιτρέπει την εμβάθυνση σε σύνθετα φαινόμενα και τη διερεύνηση των σχέσεων μεταξύ πολιτικής, ισχύος και ενεργειακής στρατηγικής (Bryman, 2016, pp. 374–382).

3.1.1 Ερευνητικά ερωτήματα και υποερωτήματα

Η πολυπλοκότητα των ενεργειακών εξελίξεων στην Ανατολική Μεσόγειο και η επίδρασή τους στη σταθερότητα, τη συνεργασία και την ευρωπαϊκή ενεργειακή ασφάλεια, καθιστά αναγκαία μια συστηματική διερεύνηση. Η παρούσα μελέτη στοχεύει να αναδείξει τους μηχανισμούς μέσω των οποίων η ενεργειακή διπλωματία διαμορφώνει πολιτικές ισορροπίες και περιφερειακές στρατηγικές, λαμβάνοντας υπόψη τη δυναμική σύγκρουσης και συνεργασίας μεταξύ των κρατών της περιοχής (Goldthau & Sitter, 2015, pp. 96–102· Proedrou, 2022, pp. 52–58).

Με βάση το θεωρητικό και εμπειρικό πλαίσιο της μελέτης, η ανάλυση καθοδηγείται από το ακόλουθο κεντρικό ερευνητικό ερώτημα:

Κεντρικό ερευνητικό ερώτημα (RQ):

Πώς η ενεργειακή διπλωματία και οι γεωπολιτικές εξελίξεις στην Ανατολική Μεσόγειο επηρεάζουν τη σταθερότητα, τις περιφερειακές συνεργασίες και την ευρωπαϊκή ενεργειακή ασφάλεια κατά την περίοδο 2020–2025;

Για να καταστεί δυνατή η λεπτομερής και πολυεπίπεδη διερεύνηση του ζητήματος, το κεντρικό ερώτημα αναλύεται περαιτέρω σε τρία υποερωτήματα που επικεντρώνονται στις κύριες στρατηγικές και συνεργατικές διαστάσεις:

- Σε ποιο βαθμό οι ενεργειακές ανακαλύψεις και οι συναφείς τεχνολογικές/υποδομικές εξελίξεις στην Ανατολική Μεσόγειο λειτουργούν ως καταλύτης συνεργασίας ή, αντίθετα, ενισχύουν συγκρουσιακές πρακτικές και ανταγωνισμούς μεταξύ των βασικών κρατών της περιοχής;

- Μπορεί η ενεργειακή συνεργασία μεταξύ των χωρών της Ανατολικής Μεσογείου να λειτουργήσει ως βάση οικονομικής/ενεργειακής αλληλεξάρτησης που μπορεί να μειώσει μακροχρόνιες εντάσεις και να ενισχύσει θεσμοθετημένες μορφές περιφερειακής συνεργασίας;
- Σε ποιο βαθμό οι περιφερειακοί μηχανισμοί συνεργασίας και οι συμμαχίες κρατών στην Ανατολική Μεσόγειο συμβάλλουν στη μείωση της ενεργειακής εξάρτησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης από περιορισμένο αριθμό προμηθευτών και διαδρομών προμήθειας, ενισχύοντας την ευρωπαϊκή ενεργειακή ασφάλεια;

Συνολικά, τα παραπάνω ερωτήματα συγκροτούν ένα πολυεπίπεδο πλαίσιο ανάλυσης, συνδέοντας τη θεωρητική μελέτη της διεθνούς πολιτικής και της ενεργειακής διπλωματίας με την εμπειρική παρατήρηση των περιφερειακών και διεθνών στρατηγικών. Η σαφής διατύπωση υποερωτημάτων εξασφαλίζει ότι κάθε διάσταση της διερεύνησης θα αναλυθεί συστηματικά, επιτρέποντας την ενσωμάτωση θεωρητικών και πρακτικών στοιχείων.

3.2 Σημασία της έρευνας για τις κοινωνικές επιστήμες

Η παρούσα έρευνα εντάσσεται σε διεπιστημονικό πεδίο και συμβάλλει στη μελέτη των κοινωνικών επιστημών, αναλύοντας την Ανατολική Μεσόγειο ως έναν χώρο όπου συναντώνται και αλληλεπιδρούν οι διεθνείς σχέσεις, η γεωπολιτική, η ενεργειακή οικονομία και η στρατηγική ασφάλειας. Η συνδυαστική αυτή προσέγγιση ενισχύει την ακαδημαϊκή κατανόηση περίπλοκων φαινομένων, καθώς επιτρέπει τη διερεύνηση της ενέργειας όχι μόνο ως οικονομικό πόρο, αλλά και ως μεταβλητή πολιτικής ισχύος, θεσμικής διακυβέρνησης και περιφερειακής σταθερότητας (Goldthau & Sitter, 2015, pp. 3–9).

Η μελέτη αναδεικνύει τον τρόπο με τον οποίο η ενεργειακή διπλωματία και οι ανταγωνισμοί γύρω από τους φυσικούς πόρους λειτουργούν ως κρίσιμες παράμετροι της διεθνούς πολιτικής. Οι ενεργειακές επιλογές των κρατών δεν είναι απλώς τεχνικές ή οικονομικές αποφάσεις, αλλά συνδέονται άμεσα με ζητήματα κυριαρχίας, εθνικής ασφάλειας, ισχύος και στρατηγικής επιρροής, γεγονός που εντάσσει την ενέργεια σε πεδίο «υψηλής πολιτικής» (Shaffer, 2010, pp. 3–8). Συνεπώς, η έρευνα εμπλουτίζει το θεωρητικό οπλοστάσιο των διεθνών σχέσεων, ενσωματώνοντας την ενεργειακή διάσταση ως αναπόσπαστο στοιχείο της σύγχρονης κρατικής συμπεριφοράς (Yergin, 2020, pp. 320–328· Darbouche, 2020, pp. 71–78).

Παράλληλα, η εργασία συμβάλλει στη συστηματική μελέτη της περιφερειακής γεωπολιτικής, φωτίζοντας τη διαμόρφωση συμμαχιών, θεσμικών πρωτοβουλιών και στρατηγικών ευθυγραμμίσεων στην Ανατολική Μεσόγειο. Η εμπειρική διερεύνηση της συνεργασίας – ή και της αντιπαράθεσης – μεταξύ των κρατών της περιοχής ενισχύει τη συζήτηση γύρω από τις θεωρίες περιφερειακής ασφάλειας και τις δυναμικές των περιφερειακών υποσυστημάτων, παρέχοντας υλικό χρήσιμο για την περαιτέρω εξέλιξη αυτών των προσεγγίσεων (Buzan & Wæver, 2003, pp. 40–49).

Επιπλέον, η μελέτη διαθέτει ιδιαίτερη σημασία για το πεδίο των ευρωπαϊκών σπουδών, καθώς συνδέει τη γεωπολιτική ανάλυση με την ευρωπαϊκή ενεργειακή πολιτική, τις θεσμικές στρατηγικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τη διαμόρφωση της κοινής εξωτερικής δράσης. Η ανάδειξη των ευρωπαϊκών πρωτοβουλιών στην ενεργειακή ασφάλεια, η εξέταση των ορίων και των δυνατοτήτων της στρατηγικής αυτονομίας, καθώς και η κατανόηση των ευρωμεσογειακών σχέσεων εμπλουτίζουν σημαντικά τον διάλογο γύρω από τον ρόλο της ΕΕ ως διεθνούς δρώντος (EC Reports, 2022).

Τέλος, η έρευνα προσφέρει θεωρητικό και εμπειρικό υπόβαθρο για την εξελισσόμενη συζήτηση σχετικά με τον ρόλο των φυσικών πόρων στην παγκόσμια πολιτική οικονομία. Μελετώντας τους τρόπους με τους οποίους η ενέργεια επηρεάζει στρατηγικές αποφάσεις, συσχετισμούς ισχύος, περιφερειακές εξελίξεις και θεσμικές διαδικασίες, η εργασία συμβάλλει στη διαμόρφωση ενός πιο ολοκληρωμένου πλαισίου που συνδέει τη γεωπολιτική, την οικονομία και τη διεθνή ασφάλεια. Η σύνδεση αυτή καθιστά τη μελέτη χρήσιμη για την κατανόηση του πώς υλικές υποδομές και θεσμικές ρυθμίσεις παράγουν, ταυτόχρονα, δυνατότητες συνεργασίας και πεδία ανταγωνισμού,

3.3 Μεθοδολογική προσέγγιση

Η παρούσα εργασία εδράζεται σε ποιοτική μεθοδολογική προσέγγιση, καθώς το αντικείμενο προϋποθέτει εις βάθος ανάλυση πολιτικών, θεσμικών και στρατηγικών δεδομένων, η οποία αποδίδεται καταλληλότερα μέσω ποιοτικών εργαλείων (Proedrou, 2022, pp. 21–28). Η επιλογή μιας τέτοιας προσέγγισης κρίνεται απαραίτητη προκειμένου να αναδειχθούν οι σύνθετες δυναμικές που διέπουν την ενεργειακή διπλωματία, τη διακρατική συνεργασία και

τις γεωπολιτικές στρατηγικές, με ιδιαίτερη έμφαση στις περιφερειακές και εξωπεριφερειακές αλληλεπιδράσεις.

Η μεθοδολογική στρατηγική της μελέτης στηρίζεται σε τρεις κύριες διαδικασίες, οι οποίες πλαισιώνονται από θεματική ανάλυση:

- **Ανάλυση περιεχομένου:** Περιλαμβάνει συστηματική εξέταση και κωδικοποίηση επίσημων εγγράφων, ανακοινώσεων, στρατηγικών και δηλώσεων κρατικών και διεθνών φορέων, όπως το East Mediterranean Gas Forum, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και ο Διεθνής Οργανισμός Ενέργειας (IEA, 2023· EC Reports, 2022). Μέσω αυτής της μεθόδου, επιτυγχάνεται η αποτύπωση των πολιτικών προτεραιοτήτων, των στρατηγικών επιλογών και των διεθνών προσεγγίσεων σχετικά με την ενεργειακή ασφάλεια και συνεργασία στην Ανατολική Μεσόγειο.
- **Συγκριτική ανάλυση:** Εστιάζει στην αντιπαράβολή των ενεργειακών στρατηγικών της Ελλάδας, της Τουρκίας, του Ισραήλ και της Κύπρου σε συνάρτηση με τις στρατηγικές των Ηνωμένων Πολιτειών, της Ευρωπαϊκής Ένωσης και επιλεγμένων εξωπεριφερειακών δρώντων. Η συγκριτική προσέγγιση επιτρέπει την ανάδειξη ομοιοτήτων, διαφορών και μακροπρόθεσμων τάσεων, προσφέροντας ουσιαστική κατανόηση της στρατηγικής ισορροπίας και της αλληλεπίδρασης περιφερειακών και υπερεθνικών δρώντων (Shaffer, 2010· Goldthau & Sitter, 2015).
- **Δευτερογενής ανάλυση δεδομένων:** Αξιοποιεί έγκυρες πηγές από ακαδημαϊκή βιβλιογραφία, διεθνείς οργανισμούς και δεξαμενές σκέψης, προκειμένου να συγκροτήσει ένα ολοκληρωμένο και τεκμηριωμένο πλαίσιο αναφοράς. Μεταξύ άλλων, αξιοποιούνται αναλύσεις διεθνών δεξαμενών σκέψης, οι οποίες παρέχουν επικαιροποιημένες εκτιμήσεις για στρατηγικές επιλογές και διεθνείς τάσεις.

Η παραπάνω μεθοδολογική δέσμη οργανώνεται μέσα από θεματική ανάλυση, με βασικούς άξονες:

- συστάδες σύγκρουσης (conflict clusters),
- συστάδες συνεργασίας (cooperation clusters),
- γεωπολιτική ισχύς και περιφερειακή ισορροπία,

- ενεργειακή ασφάλεια και κρίσιμες υποδομές (αγωγοί, LNG, ηλεκτρικές/ψηφιακές διασυνδέσεις).

Η θεματική αυτή κωδικοποίηση επιτρέπει τη συστηματική σύνδεση μεταξύ θεωρητικού πλαισίου (Κεφάλαιο 2) και εμπειρικής ανάλυσης (Κεφάλαιο 4), όπου οι συγκρούσεις και οι συνεργασίες αποτυπώνονται ως διακριτά αλλά αλληλένδετα μοτίβα.

Επιπλέον, η έρευνα ενσωματώνει, συμπληρωματικά, στοιχεία ανάλυσης ενδιαφερομένων (stakeholder analysis) για τη συστηματική χαρτογράφηση των δρώντων. Χαρτογραφούνται οι βασικοί δρώντες – κράτη, διεθνείς θεσμοί, περιφερειακοί οργανισμοί και ενεργειακές εταιρείες – και αναλύονται τα συμφέροντα, τα μέσα ισχύος και οι στρατηγικές τους προτεραιότητες. Η προσέγγιση αυτή αποτελεί το αναλυτικό υπόβαθρο της εμπειρικής παρουσίασης στο Κεφάλαιο 4, ιδίως στην ενότητα χαρτογράφησης δρώντων και στρατηγικών (4.2), όπου η ενεργειακή ισχύς, η πρόσβαση σε υποδομές και ο ρόλος στις περιφερειακές συνεργασίες εξετάζονται συστηματικά.

Η συνδυαστική χρήση αυτών των μεθόδων επιτρέπει την ερμηνεία της ενεργειακής διπλωματίας όχι μόνο ως οικονομικού εργαλείου αλλά και ως καθοριστικού στοιχείου πολιτικής και στρατηγικής, προσφέροντας μια ολοκληρωμένη εικόνα των αλληλεπιδράσεων μεταξύ περιφερειακής συνεργασίας, διεθνούς στρατηγικής και ενεργειακών συμφερόντων (Proedrou, 2022· Ellinas, 2018· Bryman, 2016).

3.4 Ερευνητικά εργαλεία και πηγές δεδομένων

Η παρούσα έρευνα αξιοποιεί ένα ευρύ φάσμα ερευνητικών εργαλείων και πηγών δεδομένων, με στόχο την μεθοδολογικά διαφανή τεκμηρίωση και τη διασταύρωση πληροφοριών από ετερογενείς πηγές. Η πολυεπίπεδη σύνθεση της βιβλιογραφίας, των θεσμικών κειμένων και των εμπειρικών δεδομένων κρίνεται απαραίτητη, δεδομένης της πολυδιάστατης φύσης της ενεργειακής διπλωματίας και της γεωπολιτικής στην Ανατολική Μεσόγειο.

Η συλλογή και επεξεργασία των δεδομένων βασίζεται στα ακόλουθα εργαλεία και κατηγορίες πηγών:

- Αξιοποιούνται επίσημες αναφορές διεθνών οργανισμών και θεσμικών φορέων, όπως η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (EC Reports), ο Διεθνής Οργανισμός Ενέργειας (IEA), ο ΟΗΕ και το East Mediterranean Gas Forum. Τα κείμενα αυτά παρέχουν θεσμικά τεκμηριωμένα δεδομένα και αναλύσεις για αγορές ενέργειας, πολιτικές κατευθύνσεις, την πρόοδο της ενεργειακής μετάβασης και τάσεις ενεργειακής διακυβέρνησης (EC Reports, 2022· IEA, 2023).
- Αξιοποιείται ακαδημαϊκή βιβλιογραφία και επιστημονικές μελέτες που θεμελιώνουν τη συζήτηση περί ενεργειακής πολιτικής, γεωπολιτικής της ενέργειας και ενεργειακής ασφάλειας. Ενδεικτικά, έργα των Goldthau & Sitter (2015), Yergin (2020), Proedrou (2022), Shaffer (2010), Darbouche (2020) και Ellinas (2018) λειτουργούν ως βασικά σημεία αναφοράς για θεωρητική εμβάθυνση και εμπειρική τεκμηρίωση.
- Αξιοποιούνται αναλύσεις και εκθέσεις δεξαμενών σκέψης (think tanks) και ερευνητικών κέντρων, οι οποίες προσφέρουν επικαιροποιημένες στρατηγικές εκτιμήσεις, συγκριτικές αναγνώσεις πολιτικής και αποτιμήσεις περιφερειακών τάσεων, συμπληρώνοντας την ακαδημαϊκή και θεσμική τεκμηρίωση.
- Ενσωματώνονται θεωρητικά κείμενα και εννοιολογικά μοντέλα διεθνών σχέσεων, ιδίως από τον ρεαλισμό/νεορεαλισμό, τη θεωρία πολύπλοκων αλληλεξαρτήσεων και τις προσεγγίσεις ενεργειακής ασφάλειας, ώστε να αποσαφηνιστούν κρίσιμες έννοιες, όπως ισχύς, ασφάλεια, ενεργειακή αυτονομία, στρατηγική συμπεριφορά και περιφερειακά υποσυστήματα.
- Αξιοποιούνται στρατηγικά έγγραφα κρατών και θεσμικών φορέων, όπως εθνικές στρατηγικές ενεργειακής πολιτικής, επίσημες θέσεις, διμερείς/πολυμερείς συμφωνίες, καθώς και θεσμικά κείμενα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα οποία αποτυπώνουν προτεραιότητες, επιδιώξεις και εργαλεία πολιτικής των εμπλεκόμενων δρώντων.
- Χαρτογραφούνται χωρικές και γεωστρατηγικές παράμετροι (θαλάσσιες ζώνες, ενεργειακά πεδία, αγωγοί, υποθαλάσσιες υποδομές και γεωγραφικοί κόμβοι), όπως αποτυπώνονται και αξιοποιούνται στην εμπειρική ανάλυση του Κεφαλαίου 4, προκειμένου να αναδειχθεί η χωρική διάσταση της ενεργειακής γεωπολιτικής στην Ανατολική Μεσόγειο.

Η συνδυαστική αξιοποίηση όλων των παραπάνω εργαλείων επιτρέπει μια ολοκληρωμένη, πολυδιάστατη και αξιόπιστη ανάλυση των ενεργειακών εξελίξεων στην Ανατολική Μεσόγειο, ενισχύοντας την ερευνητική εγκυρότητα και διευκολύνοντας τη διασταύρωση των πληροφοριών (Proedrou, 2022· Ellinas, 2018).

3.5. Περιορισμοί της έρευνας

Παρά τον συστηματικό μεθοδολογικό σχεδιασμό και τη διεπιστημονική προσέγγιση της παρούσας μελέτης, η έρευνα αντιμετωπίζει ορισμένους περιορισμούς, οι οποίοι δύναται να επηρεάσουν την πληρότητα και το εύρος των συμπερασμάτων. Η αναγνώριση των περιορισμών αυτών αποτελεί κρίσιμο στοιχείο της επιστημονικής δεοντολογίας.

Οι βασικοί περιορισμοί εντοπίζονται στα εξής επίπεδα:

- Περιορισμένη πρόσβαση σε εμπιστευτικά, απόρρητα ή μη δημοσιευμένα έγγραφα: Η έλλειψη πρόσβασης σε επίσημα κρατικά έγγραφα, εταιρικά συμβόλαια ή λεπτομέρειες διαπραγματεύσεων δυσχεραίνει την πλήρη κατανόηση των πραγματικών προθέσεων των δρώντων (Darbouche, 2020).
- Ταχεία και ασύμμετρη μεταβολή του διεθνούς ενεργειακού συστήματος: Μεταβολές τιμών, τεχνολογικές καινοτομίες, κυρώσεις, κρίσεις ασφάλειας και πολεμικές συγκρούσεις επηρεάζουν άμεσα τα δεδομένα της έρευνας, καθιστώντας δύσκολη την παροχή σταθερών συμπερασμάτων (Yergin, 2020· IEA, 2023).
- Ανομοιογένεια και ασυμμετρία στις διαθέσιμες πληροφορίες μεταξύ κρατών: Διαφορετικά επίπεδα διαφάνειας, επιλεκτική δημοσιοποίηση στοιχείων και πολιτικά κίνητρα επηρεάζουν την πληρότητα των δεδομένων, ιδίως σε περιπτώσεις κρατών με περιορισμένη θεσμική διαφάνεια (Shaffer, 2010· Proedrou, 2022).
- Εξάρτηση από δευτερογενείς πηγές: Η έλλειψη εκτεταμένης πρωτογενούς έρευνας (π.χ. συνεντεύξεις, επιτόπια έρευνα) σημαίνει ότι η ανάλυση βασίζεται σε ήδη δημοσιευμένα δεδομένα. Αν και πρόκειται για πηγές υψηλής ποιότητας, δεν υποκαθιστούν πλήρως την πρόσβαση σε πρωτογενές υλικό.
- Πολυπαραγοντικότητα των γεωπολιτικών εξελίξεων: Οι εξελίξεις στην Ανατολική Μεσόγειο επηρεάζονται από ένα σύνθετο πλέγμα πολιτικών, ιστορικών, στρατηγικών

και ιδεολογικών παραγόντων, γεγονός που καθιστά δύσκολη την απομόνωση της επίδρασης καθεμιάς μεταβλητής (Ellinas, 2018· Goldthau & Sitter, 2015).

Συνολικά, οι παραπάνω περιορισμοί δεν αναιρούν την επιστημονική αξία της μελέτης, αλλά επιβάλλουν ερμηνευτική προσοχή, συστηματική διασταύρωση και επίγνωση της δυναμικής μεταβολής του πεδίου.

3.6. Συμπεράσματα

Το Κεφάλαιο 3 αποτύπωσε το μεθοδολογικό πλαίσιο της μελέτης, διαμορφώνοντας μια ολοκληρωμένη και συστηματική βάση για την ανάλυση της ενεργειακής διπλωματίας και των γεωπολιτικών εξελίξεων στην Ανατολική Μεσόγειο. Η συνδυαστική αξιοποίηση ποιοτικών μεθόδων, θεματικής ανάλυσης, συγκριτικής προσέγγισης και ανάλυσης περιεχομένου επιτρέπει την εις βάθος διερεύνηση των πολύπλοκων σχέσεων μεταξύ ενέργειας, ισχύος και περιφερειακής σταθερότητας.

Η έρευνα οργανώνεται γύρω από σαφείς θεματικούς άξονες — σύγκρουση, συνεργασία, γεωπολιτική ισχύς, ενεργειακή ασφάλεια και υποδομές — καθώς και ανάλυση βασικών εμπλεκόμενων δρώντων (stakeholder analysis), στοιχείο που ενισχύει τη συστηματικότητα της εμπειρικής προσέγγισης και δικαιολογεί τη δομή του Κεφαλαίου 4. Παράλληλα, η επέκταση της χρονικής περιόδου μέχρι το 2025 επιτρέπει την ενσωμάτωση κρίσιμων πρόσφατων εξελίξεων, όπως νέες διακρατικές συμφωνίες, ενεργειακές διασυνδέσεις και υποδομές μεταφοράς.

Το μεθοδολογικό πλαίσιο που αναπτύχθηκε προσφέρει τα απαραίτητα εργαλεία για την ερμηνεία των περιφερειακών εξελίξεων, τη συστηματική αποτύπωση των στρατηγικών επιλογών των κρατών και τη διερεύνηση των δυνατοτήτων συνεργασίας ή ανταγωνισμού. Η δομημένη και πολυεπίπεδη προσέγγιση συμβάλλει στην αναλυτική σαφήνεια της μελέτης και διασφαλίζει ότι η εμπειρική ανάλυση του Κεφαλαίου 4 εδράζεται σε σαφώς ορισμένα κριτήρια και εννοιολογικά συνεκτικές παραδοχές.

4. ΑΝΑΛΥΣΗ

4.1 Εισαγωγή στο Κεφάλαιο

Το παρόν κεφάλαιο συγκροτεί τον εμπειρικό πυρήνα της διατριβής, καθώς μεταφέρει την ανάλυση από το θεωρητικό και μεθοδολογικό επίπεδο στην συστηματική διερεύνηση της ενεργειακής διπλωματίας και των γεωπολιτικών εξελίξεων στην Ανατολική Μεσόγειο κατά την περίοδο 2020–2025. Στο πλαίσιο αυτό, το Κεφάλαιο 4 επιδιώκει να απαντήσει τεκμηριωμένα στο κεντρικό ερευνητικό ερώτημα της μελέτης σχετικά με το πώς η ενεργειακή διπλωματία επηρεάζει τη σταθερότητα, τις περιφερειακές συνεργασίες και την ευρωπαϊκή ενεργειακή ασφάλεια, σε ένα περιβάλλον αυξημένης ρευστότητας και ανταγωνισμού.

Η ανάλυση οργανώνεται γύρω από τα τρία υποερωτήματα της έρευνας, τα οποία εστιάζουν:

- α) στον ρόλο των ενεργειακών ανακαλύψεων και υποδομών ως παραγόντων σύγκρουσης ή συνεργασίας,
- β) στη δυνατότητα της θεσμοθετημένης ενεργειακής συνεργασίας να λειτουργήσει ως μηχανισμός αλληλεξάρτησης και σταθεροποίησης, και
- γ) στη συμβολή των περιφερειακών ενεργειακών πρωτοβουλιών στη διαφοροποίηση προμηθειών και οδεύσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς και στη μείωση ευαλοτήτων των κρατών της περιοχής.

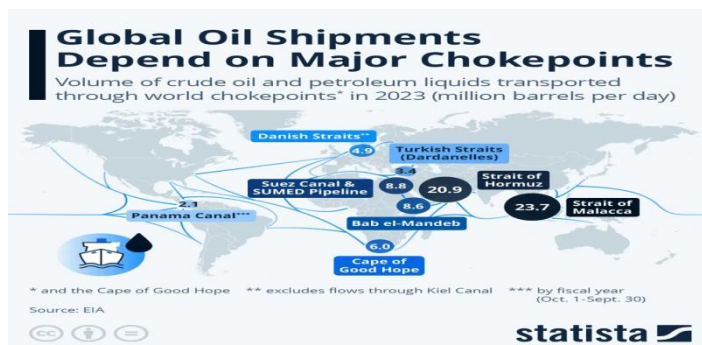
Σε μεθοδολογικό επίπεδο, το κεφάλαιο εδράζεται στο θεωρητικό πλαίσιο του Κεφαλαίου 2 και στις ερευνητικές επιλογές του Κεφαλαίου 3. Η ερμηνεία των εμπειρικών δεδομένων αντλεί κυρίως από τις ρεαλιστικές/νεορεαλιστικές προσεγγίσεις και από τη θεωρία των περιφερειακών συγκροτημάτων ασφάλειας, οι οποίες προσφέρουν τα κατάλληλα αναλυτικά εργαλεία για την κατανόηση των ανταγωνισμών ισχύος, στρατηγικών ευθυγραμμίσεων και της σημασίας των ενεργειακών (και συναφών) υποδομών ως μέσων επιρροής. Παράλληλα, ενσωματώνονται επιλεκτικά νεοφιλελεύθερες και θεσμικές προσεγγίσεις, ιδίως για την ανάλυση μηχανισμών συνεργασίας όπως το East Mediterranean Gas Forum (EMGF), τα τριμερή σχήματα και οι ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες ενεργειακής ασφάλειας.

Η δομή του κεφαλαίου ακολουθεί κλιμακωτή και αναλυτικά συνεκτική λογική. Αρχικά, παρουσιάζεται χαρτογράφηση των βασικών κρατικών, υπερεθνικών και εξωπεριφερειακών δρώντων, καθώς και των ενεργειακών εταιρειών και υποδομών που διαμορφώνουν το ενεργειακό και γεωπολιτικό τοπίο της Ανατολικής Μεσογείου. Στη συνέχεια, η ανάλυση

εμβαθύνει στη στρατηγική συμπεριφορά επιλεγμένων κρατών και θεσμών, εξετάζοντας τον τρόπο με τον οποίο η ενέργεια εντάσσεται σε ευρύτερες επιδιώξεις ασφάλειας, ισχύος και περιφερειακής επιρροής.

Ακολούθως, το κεφάλαιο εστιάζει στις κύριες εστίες σύγκρουσης της περιόδου 2020–2025, (θαλάσσιες οριοθετήσεις, Τουρκολιβικό Μνημόνιο, ανταγωνιστικές ενεργειακές διαδρομές και ο αυξανόμενος στρατηγικός ρόλος ηλεκτρικών/ψηφιακών διασυνδέσεων). Παράλληλα, εξετάζονται οι πρωτοβουλίες συνεργασίας που αναπτύσσονται στην περιοχή, με έμφαση στο EMGF, τα τριμερή σχήματα συνεργασίας και τον Κάθετο Διάδρομο (Vertical Corridor), ο οποίος αποκτά ιδιαίτερη σημασία για την ευρωπαϊκή ενεργειακή ασφάλεια μετά το 2022.

Η επιλογή των δρώντων και των θεματικών ενοτήτων που εξετάζονται στο παρόν κεφάλαιο τεκμηριώνεται τόσο από τη συμβολή τους στη διαμόρφωση της περιφερειακής ισορροπίας ισχύος όσο και από τη συνάφεια τους με τις εξελίξεις που ακολούθησαν την ενεργειακή κρίση, τη στρατηγική διαφοροποίησης της ΕΕ και την εντεινόμενη γεωπολιτική αντιπαράθεση στην Ανατολική Μεσόγειο. Με τον τρόπο αυτό, το Κεφάλαιο 4 λειτουργεί ως γέφυρα μεταξύ θεωρίας και εμπειρικής πραγματικότητας και προετοιμάζει την εξαγωγή συμπερασμάτων στο τελικό κεφάλαιο της διατριβής.

Διάγραμμα 1: Παγκόσμια θαλάσσια σημεία συμφόρησης (choke points) και ροές πετρελαίου

(Πηγή: EIA)

4.2 Χαρτογράφηση ενδιαφερόμενων μερών και στρατηγική ανάλυση ανά χώρα

4.2.1 Χαρτογράφηση Κύριων Δρώντων στην Ανατολική Μεσόγειο (Οριζόντια Ανάλυση)

Η Ανατολική Μεσόγειος συγκροτεί ένα σύνθετο γεωπολιτικό και ενεργειακό υποσύστημα, εντός του οποίου αλληλεπιδρούν κρατικοί, υπερεθνικοί και εξωπεριφερειακοί δρώντες με

διαφορετικά – και συχνά ανταγωνιστικά – στρατηγικά συμφέροντα. Υπό το πρίσμα της θεωρίας των Περιφερειακών Συμπλεγμάτων Ασφάλειας (Regional Security Complex Theory), η περιοχή χαρακτηρίζεται από υψηλό βαθμό αλληλεξάρτησης ασφάλειας: οι αντιλήψεις απειλής, οι συμμαχίες και οι ενεργειακές στρατηγικές διαμορφώνονται πρωτίστως στο περιφερειακό επίπεδο και δευτερευόντως σε συνάρτηση με το διεθνές σύστημα (Buzan & Wæver, 2003, pp. 44–49).

Η ενεργειακή διάσταση εντείνει τη δυναμική αυτή, καθώς τα κοιτάσματα φυσικού αερίου, οι αγωγοί, οι εγκαταστάσεις LNG, καθώς και οι ηλεκτρικές και ψηφιακές διασυνδέσεις λειτουργούν ως μεταβλητές ισχύος και ασφάλειας. Ως εκ τούτου, η χαρτογράφηση των βασικών δρώντων αποτελεί αναγκαίο πρώτο βήμα για την κατανόηση των συγκρούσεων και των συνεργασιών που αναλύονται στις επόμενες ενότητες.

Κράτη της Ανατολικής Μεσογείου

Τα κράτη της περιοχής συνιστούν τους πρωτογενείς δρώντες του περιφερειακού συστήματος, καθώς ελέγχουν θαλάσσιες ζώνες, ενεργειακά αποθέματα και κρίσιμες υποδομές.

- Ελλάδα: Αναδεικνύεται σε πυλώνα ενεργειακής διπλωματίας και κόμβο μεταφοράς ενέργειας/δεδομένων, επιδιώκοντας ρόλο σύνδεσης Ανατολικής Μεσογείου, Βαλκανίων και ΕΕ (Proedrou, 2022, pp. 44–49).
- Τουρκία: Υιοθετεί αναθεωρητική στρατηγική με στόχο να καταστεί «αναγκαίο» κράτος διέλευσης (transit), αμφισβητώντας οριοθετήσεις και υφιστάμενα σχήματα συνεργασίας (Shaffer, 2010, pp. 137–145).
- Κυπριακή Δημοκρατία: Αξιοποιεί την ενέργεια ως εργαλείο διεθνοποίησης του Κυπριακού και ενίσχυσης της στρατηγικής της θέσης μέσω συνεργασιών και υποδομών (Ellinas, 2018, pp. 30–35).
- Ισραήλ: Μετασχηματίζεται σε εξαγωγέα φυσικού αερίου και κρίσιμο περιφερειακό δρών, ενισχύοντας τη στρατηγική σύμπλευση με Ελλάδα και Κύπρο (Shaffer, 2010).
- Αίγυπτος: Λειτουργεί ως περιφερειακό LNG hub, ελέγχοντας κρίσιμες υποδομές υδροποίησης και φιλοξενώντας το EMGF (Darbouche, 2020, pp. 71–78).
- Λίβανος: Λειτουργεί ως «ευάλωτο» στοιχείο του συστήματος λόγω περιορισμένης κρατικής ικανότητας, με αυξημένη γεωπολιτική σημασία εξαιτίας θαλάσσιων διεκδικήσεων και δυνητικών αποθεμάτων.

Υπερεθνικοί και Περιφερειακοί Θεσμοί

Οι θεσμοί λειτουργούν ως πολλαπλασιαστές ισχύος και ως μηχανισμοί θεσμοποίησης της συνεργασίας.

- Ευρωπαϊκή Ένωση: Εμφανίζεται ως ρυθμιστικός/χρηματοδοτικός και στρατηγικός καταναλωτής, με έμφαση στη διαφοροποίηση πηγών και οδεύσεων στο πλαίσιο του REPowerEU (European Commission, 2022).
- East Mediterranean Gas Forum (EMGF): Συνιστά τον κεντρικό θεσμικό μηχανισμό περιφερειακής ενεργειακής συνεργασίας, ενσωματώνοντας στοιχεία συνεργασίας και soft balancing έναντι της Τουρκίας (Ellinas, 2022).
- NATO: Παρότι δεν αποτελεί ενεργειακό οργανισμό, επηρεάζει την ασφάλεια κρίσιμων υποδομών, τις θαλάσσιες οδούς και τις στρατηγικές ισορροπίες.

Εξωπεριφερειακοί Δρώντες

Η περιοχή προσελκύει σταθερά το ενδιαφέρον εξωπεριφερειακών δυνάμεων, οι οποίες επηρεάζουν τις ισορροπίες και τις επιλογές υποδομών.

- Ηνωμένες Πολιτείες: Μετά το 2022, δίνουν έμφαση σε LNG, διασυνδέσεις και στον Κάθετο Διάδρομο, ενισχύοντας τον ρόλο της Ελλάδας ως πυλώνα συμμαχικής και ενεργειακής ασφάλειας.
- Ρωσία: Διατηρεί συμφέροντα μέσω δικτύων και ροών, επιδιώκοντας να περιορίσει τη διαφοροποίηση της ΕΕ, παρότι η επιρροή της μειώνεται μετά τον πόλεμο στην Ουκρανία (Yergin, 2020).
- Κίνα: Παρουσιάζεται κυρίως μέσω επενδύσεων σε υποδομές και λιμένες, χωρίς να κατέχει πρωταγωνιστικό ρόλο στο «σκληρό» ενεργειακό σκέλος της περιοχής.

Ενεργειακές Εταιρείες και Υποδομές

Οι πολυεθνικές εταιρείες λειτουργούν ως κρίσιμοι μη κρατικοί δρώντες, επηρεάζοντας τη βιωσιμότητα, το χρονοδιάγραμμα και την κατεύθυνση των έργων.

- Chevron, ENI, TotalEnergies, ExxonMobil: Διαμορφώνουν την ανάπτυξη κοιτασμάτων και τη γεωοικονομική δυναμική της περιοχής.

- Operators LNG και υποθαλάσσιων/ηλεκτρικών/ψηφιακών διασυνδέσεων: Αναδεικνύουν τον διττό χαρακτήρα των υποδομών ως εργαλείων ενεργειακής και ψηφιακής ασφάλειας.

Πίνακας 1 Χαρτογράφηση βασικών δρώντων στην Ανατολική Μεσόγειο

Κατηγορία Δρώντα	Ρόλος	Κύρια Συμφέροντα
Κράτη	Πρωτογενείς δρώντες	Ασφάλεια, ισχύς, έλεγχος πόρων
ΕΕ	Ρυθμιστής & καταναλωτής	Διαφοροποίηση, ενεργειακή ασφάλεια
EMGF	Θεσμική συνεργασία	Σταθερότητα, θεσμοποίηση
ΗΠΑ	Στρατηγικός εγγυητής	NATO, LNG, διασυνδέσεις
Εταιρείες	Υλοποίηση έργων	Κερδοφορία, ασφάλεια επενδύσεων

Πλαίσιο Ανάλυσης

Η παραπάνω χαρτογράφηση επιβεβαιώνει ότι η Ανατολική Μεσόγειος λειτουργεί ως περιφερειακό σύστημα στο οποίο ο ανταγωνισμός ισχύος και η θεσμική συνεργασία συνυπάρχουν. Η ενεργειακή ασφάλεια δεν συγκροτεί ουδέτερη τεχνική έννοια, αλλά πεδίο γεωπολιτικής αντιπαράθεσης, όπου υποδομές, συμμαχίες και θεσμοί αξιοποιούνται ως εργαλεία στρατηγικής επιρροής (Goldthau & Sitter, 2015, pp. 96–102).

Πίνακας 2 Βασικά Κοιτάσματα Φυσικού Αερίου και Ενεργειακά Έργα Υποδομών στην Ανατολική Μεσόγειο (2020-2025)

Χώρα	Κοίτασμα / Project	Εταιρεία / Φορέας	Τύπος Υποδομής	Στάδιο 2020–2025	Γεωπολιτική Σημασία
Κυπριακή Δημοκρατία	Aphrodite	Chevron – NewMed – Shell	Υποθαλάσσιο κοιτάσμα / εξαγωγή μέσω LNG Αιγύπτου	Commercial development σε εξέλιξη	Ενίσχυση τριμερούς άξονα Κύπρος–Ελλάδα–Αίγυπτος
	Glaucus	ExxonMobil – QatarEnergy	Υποθαλάσσια έρευνα	Αξιολόγηση κοιτάσματος	Στρατηγικός ρόλος αμερικανικών ενεργειακών εταιρειών

Χώρα	Κοίτασμα / Project	Εταιρεία / Φορέας	Τύπος Υποδομής	Στάδιο 2020–2025	Γεωπολιτική Σημασία
	Kalypso	ENI – TotalEnergies	Υποθαλάσσια έρευνα	Προκαταρκτική εκτίμηση	Ενίσχυση ευρωπαϊκής ενεργειακής παρουσίας
Ισραήλ	Leviathan	Chevron – NewMed Energy	Παραγωγή / εξαγωγές μέσω Αιγύπτου	Ενεργή παραγωγή & επέκταση	Μετατροπή Ισραήλ σε περιφερειακό εξαγωγέα
	Tamar	Chevron	Παραγωγή / εσωτερική αγορά & LNG Αιγύπτου	Σταθερή παραγωγή	Ενεργειακή ασφάλεια Ισραήλ
	Karish	Energean	Offshore παραγωγή	Ένταξη στην αγορά το 2022	Νέοι ισορροπητικοί μηχανισμοί στην περιοχή
Αίγυπτος	Idku LNG	EGAS / Shell	LNG υγροποίηση & εξαγωγές	Κεντρικό ενεργό hub	Κομβικός ρόλος EMGF
	Damietta LNG	ENI	LNG hub	Επανενεργοποίηση 2021–2023	Περιφερειακός κόμβος εξαγωγών
	EMGF	Υπουργείο Ενέργειας Αιγύπτου	Θεσμικός Οργανισμός	Πλήρης θεσμοποίηση	Soft-balancing στην περιοχή
Ελλάδα	TAP	BP – SOCAR – SNAM κ.ά.	Διαμετακομιστικός αγωγός	Ενεργός	Σύνδεση με Νότιο Διάδρομο
	IGB	ICGB AD	Διασυνδετήριος αγωγός	Ενεργός 2022+	Κόμβος διαφοροποίησης Βαλκανίων
	FSRU Αλεξανδρούπολης	Gastrade	LNG – επαναεριοποίηση	Σε λειτουργία	Κρίσιμη υποδομή Vertical Corridor
	EuroAsia Interconnector	Project promoter Greece–Cyprus–Israel	Ηλεκτρική διασύνδεση	Σε φάση υλοποίησης	Ενεργειακή & ψηφιακή ασφάλεια
Τουρκία	TurkStream	Gazprom –	Εξαγωγικός	Ενεργός	Γεωπολιτική

Χώρα	Κοίτασμα / Project	Εταιρεία / Φορέας	Τύπος Υποδομής	Στάδιο 2020–2025	Γεωπολιτική Σημασία
		BOTAS	αγωγός προς Ευρώπη		μόχλευση Άγκυρας
	BOTAS Hub Strategy	BOTAS	Διαμετακομιστικός ρόλος	Ενίσχυση μετά 2022	Διεκδίκηση status “αναγκαίου διαδρόμου”
Λίβανος	Qana / Kana Prospect	TotalEnergies – ENI – QatarEnergy	Κοίτασμα υπό αξιολόγηση	Μετά τη συμφωνία οριοθέτησης 2022	Δυνητικός μελλοντικός δρώντας

Ο παραπάνω πίνακας συνοψίζει τα σημαντικότερα κοιτάσματα φυσικού αερίου και έργα ενεργειακών υποδομών στην Ανατολική Μεσόγειο κατά την περίοδο 2020–2025, αναδεικνύοντας τον διττό τους ρόλο ως οικονομικών πόρων και γεωπολιτικών εργαλείων ισχύος. Τα έργα LNG της Αιγύπτου, οι εξαγωγικές δυνατότητες του Ισραήλ, οι τριμερείς ενεργειακοί σχηματισμοί Ελλάδας–Κύπρου–Ισραήλ και οι διασυνδετήριες υποδομές της Ελλάδας επιβεβαιώνουν ότι η ενεργειακή συνεργασία συνδυάζεται με ανταγωνιστικές στρατηγικές διεκδίκησης επιρροής στο περιφερειακό σύστημα ασφάλειας της Ανατολικής Μεσογείου.

4.2.2 Στρατηγική Ανάλυση Ανά Χώρα (Κάθετη Ανάλυση)

Η κάθετη στρατηγική ανάλυση ανά χώρα επιτρέπει την εστιασμένη διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο τα κράτη και οι βασικοί δρώντες της Ανατολικής Μεσογείου αντιλαμβάνονται και αξιοποιούν την ενεργειακή πολιτική ως εργαλείο ισχύος, ασφάλειας και γεωπολιτικής επιρροής. Σε αντιδιαστολή προς την οριζόντια χαρτογράφηση δρώντων, η οποία αποτυπώνει τη συνολική δομή του περιφερειακού συστήματος, η παρούσα ενότητα εστιάζει στις επιμέρους εθνικές στρατηγικές, αναλύοντας προτεραιότητες, διαθέσιμα μέσα και λειτουργικούς περιορισμούς εντός του περιφερειακού συμπλέγματος της Ανατολικής Μεσογείου (Buzan & Wæver, 2003, pp. 44–49).

Η ενότητα εδράζεται σε ρεαλιστικές παραδοχές, σύμφωνα με τις οποίες τα κράτη δρουν υπό συνθήκες αναρχίας επιδιώκοντας την ενίσχυση της ασφάλειας και της σχετικής τους ισχύος. Υπό αυτό το πρίσμα, η ενέργεια προσεγγίζεται όχι ως ουδέτερος οικονομικός πόρος, αλλά ως

στρατηγικό μέσο που επηρεάζει συμμαχίες, συγκρούσεις και περιφερειακές ισορροπίες (Mearsheimer, 2001, pp. 29–44· Yergin, 2020, pp. 110–118).

4.2.2.1 Ελλάδα

Η Ελλάδα, κατά τα τελευταία έτη, έχει διαμορφώσει μια συνεκτική και πολυδιάστατη στρατηγική ενεργειακής διπλωματίας, η οποία συνδέεται με την επιδίωξη αναβάθμισης της γεωπολιτικής της θέσης στο περιφερειακό και ευρωπαϊκό πλαίσιο. Η ενεργειακή πολιτική δεν εξαντλείται στη διαχείριση εσωτερικών αναγκών, αλλά εντάσσεται σε ένα ευρύτερο πλέγμα εξωτερικής πολιτικής, ασφάλειας και περιφερειακής σταθερότητας (Proedrou, 2022, pp. 44–49).

Βασική συνιστώσα της ελληνικής στρατηγικής είναι η αξιοποίηση της γεωγραφικής της θέσης ως διασυνδεδετικού χώρου μεταξύ Ανατολικής Μεσογείου, Βαλκανίων και Ευρωπαϊκής Ένωσης. Μέσω της ανάπτυξης κρίσιμων υποδομών, επιδιώκεται η ενίσχυση του ρόλου της χώρας ως κόμβου μεταφοράς ενέργειας, με στόχο τη μείωση της εξάρτησης της Νοτιοανατολικής Ευρώπης από περιορισμένο αριθμό προμηθευτών και οδεύσεων (IEA, 2023, pp. 41–48).

Στο πλαίσιο αυτό, οι αγωγοί TAP και IGB, καθώς και ο πλωτός σταθμός LNG στην Αλεξανδρούπολη, λειτουργούν ως βασικοί άξονες της ελληνικής ενεργειακής αρχιτεκτονικής. Ο TAP εντάσσει την Ελλάδα στον Νότιο Διάδρομο Φυσικού Αερίου, ενώ ο IGB διευκολύνει τη διαφοροποίηση προμηθειών για τη Βουλγαρία και τα Βαλκάνια, ενισχύοντας τη διαμετακομιστική λειτουργία της χώρας (Goldthau & Sitter, 2015, pp. 96–102). Παράλληλα, ο σταθμός LNG της Αλεξανδρούπολης, σε συνδυασμό με πρόσθετες δυνατότητες επαναεριοποίησης, αυξάνει τη λειτουργική ευελιξία στο περιβάλλον που διαμορφώθηκε μετά την ενεργειακή κρίση του 2022.

Ιδιαίτερη σημασία αποκτά ο Κάθετος Διάδρομος (Vertical Corridor), ο οποίος κατά την περίοδο 2024–2025 προβάλλεται ως κρίσιμο στοιχείο της ευρωπαϊκής ενεργειακής στρατηγικής. Η ενίσχυση του άξονα Βορρά–Νότου, καθιστά την Ελλάδα σημείο εισόδου και διανομής προς την Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη, συμβάλλοντας στη διερεύνηση επιλογών εφοδιασμού και, κατ' επέκταση, στον περιορισμό μονομερών εξαρτήσεων (EC Reports, 2022).

Η ενεργειακή διάσταση διασταυρώνεται με τη στρατηγική συνεργασία Ελλάδας–Ηνωμένων Πολιτειών. Η ανανεωμένη Συμφωνία Αμοιβαίας Αμυντικής Συνεργασίας (MDCA) και η ενίσχυση υποδομών στη Σούδα και την Αλεξανδρούπολη υποδηλώνουν σύγκλιση μεταξύ ενεργειακής και στρατιωτικής ασφάλειας. Στο πλαίσιο αυτό, η Αλεξανδρούπολη αποκτά χαρακτηριστικά πολυλειτουργικού κόμβου, συνδυάζοντας στρατιωτική κινητικότητα, ενεργειακές υποδομές και περιφερειακή διασύνδεση (US State Department, 2024).

Παράλληλα, τα έργα EuroAsia Interconnector και EuroAfrica Interconnector προσδίδουν έναν πρόσθετο, τεχνο-στρατηγικό χαρακτήρα στην ελληνική προσέγγιση. Οι υποθαλάσσιες ηλεκτρικές διασυνδέσεις δεν αφορούν αποκλειστικά τη μεταφορά ενέργειας, αλλά ενσωματώνουν και διαστάσεις ανθεκτικότητας και ασφάλειας υποδομών, στοιχείο που παραπέμπει σε λογικές διττής χρήσης (Bridge & Le Billon, 2013, pp. 46–52).

Τέλος, οι τριμερείς συνεργασίες Ελλάδας–Κύπρου–Ισραήλ και Ελλάδας–Κύπρου–Αιγύπτου λειτουργούν ως βασικοί μηχανισμοί εξισορρόπησης έναντι της τουρκικής αναθεωρητικής πολιτικής. Μέσω θεσμοθετημένων σχημάτων, ενισχύεται η εικόνα της Ελλάδας ως σταθεροποιητικού δρώντος και αξιόπιστου εταίρου της ΕΕ και των ΗΠΑ, συγκροτώντας πλέγμα συνεργασιών που ενισχύει τη σχετική της ισχύ στο περιφερειακό σύστημα.

4.2.2.2 Τουρκία

Η Τουρκία προσεγγίζει την Ανατολική Μεσόγειο μέσα από στρατηγικό πρίσμα στο οποίο η ενέργεια αποκτά κεντρική σημασία. Η προσέγγιση της συνδέεται με το δόγμα της «Γαλάζιας Πατρίδας» (Mavi Vatan), το οποίο διερευνά την αντίληψη της κυριαρχίας στον θαλάσσιο χώρο, συσχετίζοντας θαλάσσιες ζώνες με ζητήματα ασφάλειας, ισχύος και πρόσβασης σε ενεργειακούς πόρους (Grigoriadis, 2022).

Στο πλαίσιο αυτό, το Τουρκολιβυκό Μνημόνιο του 2019 και οι μεταγενέστερες επικαιροποιήσεις μέχρι το 2024 μπορούν να ερμηνευθούν ως κρίσιμη συνιστώσα της τουρκικής ενεργειακής και γεωπολιτικής στρατηγικής. Η συμφωνία αμφισβητεί την ελληνική και κυπριακή ανάγνωση θαλάσσιων δικαιοδοσιών και επιδιώκει να αναδιατάξει τους όρους υπό τους οποίους σχεδιάζονται εναλλακτικές ενεργειακές οδεύσεις στην Ανατολική Μεσόγειο (Grigoriadis, 2022).

Παράλληλα, η Τουρκία επιδιώκει να ενισχύσει το ρόλο της ως αναγκαίου ενεργειακού διαδρόμου (unavoidable transit country), αξιοποιώντας υφιστάμενες και σχεδιαζόμενες υποδομές αγωγών, με αιχμή τον TurkStream και τον θεσμικό ρόλο της κρατικής εταιρείας BOTAS. Η στρατηγική αυτή στοχεύει στη δημιουργία γεωπολιτικής μόχλευσης έναντι της ΕΕ, αλλά και στη διαμόρφωση πλεονεκτήματος έναντι περιφερειακών ανταγωνιστών (Kızılkaya & Karagöl, 2015).

Επιπλέον, η πίεση προς την Κυπριακή Δημοκρατία μέσω ερευνών, NAVTEX και στρατιωτικής παρουσίας, εντάσσεται σε λογικές securitization της ενέργειας, όπου οι ενεργειακοί πόροι αναβαθμίζονται σε πεδίο πολιτικής και στρατηγικής πίεσης (Prontera, 2017).

Συνολικά, η τουρκική στρατηγική στην Ανατολική Μεσόγειο συμβαδίζει με ρεαλιστικές επιδιώξεις μεγιστοποίησης ισχύος και περιφερειακής επιρροής, όπου η ενέργεια λειτουργεί πρωτίστως ως μέσο αναδιαμόρφωσης του status quo, περισσότερο παρά ως ουδέτερο πεδίο συνεργασίας.

4.2.2.3 Κυπριακή Δημοκρατία

Η Κυπριακή Δημοκρατία συνιστά χαρακτηριστικό δρώντα της Ανατολικής Μεσογείου, καθώς συνδυάζει υψηλή στρατηγική σημασία με περιορισμένες υλικές δυνατότητες. Στο πλαίσιο αυτό, η ενέργεια αποκτά βαρύτητα ως μέσο εξωτερικής πολιτικής και διεθνοποίησης του Κυπριακού. Η ανακάλυψη κοιτασμάτων, όπως το Αφροδίτη, ο Γλαύκος και η Καλυψώ, αναβάθμισε τη γεωπολιτική θέση της Κύπρου, αλλά παράλληλα αύξησε τις στρατηγικές της ευαλωτότητες (Darbouche, El-Katiri&Fattouh, 2012).

Η Λευκωσία τείνει να εντάσσει την εκμετάλλευση υδρογονανθράκων σε πλαίσιο securitization, συνδέοντας ενεργειακές δραστηριότητες με ζητήματα κυριαρχίας, διεθνούς δικαίου και περιφερειακής ασφάλειας. Μέσω διμερών και πολυμερών συνεργασιών, επιδιώκεται η μεταφορά του Κυπριακού από στενά διμερές επίπεδο σε ευρύτερο διεθνές ζήτημα που αφορά την ευρωπαϊκή και περιφερειακή σταθερότητα (Kaya, 2016).

Στο πλαίσιο αυτό, η συμμετοχή στο East Mediterranean Gas Forum (EMGF) και οι στενές σχέσεις με Ελλάδα, Ισραήλ και Αίγυπτο λειτουργούν ως μορφές στρατηγικής εξισορρόπησης έναντι της τουρκικής πίεσης. Η θεσμοθετημένη συνεργασία ενισχύει τη θεσμική ασφάλεια της

Κύπρου, στοιχείο που συμβαδίζει με τη ρεαλιστική παραδοχή ότι τα μικρά κράτη αναζητούν ασφάλεια μέσω συμμαχιών (Buzan & Wæver, 2003).

Ιδιαίτερη σημασία αποκτά ο EuroAsia Interconnector, ο οποίος συνδέει την Κύπρο με το ευρωπαϊκό ηλεκτρικό σύστημα μέσω Ελλάδας. Το έργο λειτουργεί όχι μόνο ως ενεργειακή υποδομή, αλλά και ως μηχανισμός ενσωμάτωσης στην ευρωπαϊκή ενεργειακή αρχιτεκτονική, περιορίζοντας τη γεωπολιτική απομόνωση και ενισχύοντας τη διαπραγματευτική θέση έναντι της Τουρκίας (Cyprus Ministry of Energy, 2024).

Διάγραμμα2:Κυπριακή ΑΟΖ και οριοθετήσεις με γειτονικά κράτη

(Πηγή: Republic of Cyprus)

4.2.2.4 Ισραήλ

Το Ισραήλ συνιστά έναν από τους πλέον δυναμικούς ενεργειακούς δρώντες της Ανατολικής Μεσογείου, καθώς η ανακάλυψη των κοιτασμάτων Leviathan, Tamar και Karish μετέβαλε ριζικά το ενεργειακό και γεωπολιτικό του αποτύπωμα. Από χώρα υψηλής ενεργειακής εξάρτησης, το Ισραήλ εξελίχθηκε σε εξαγωγέα φυσικού αερίου, αποκτώντας νέα εργαλεία περιφερειακής ισχύος (Shaffer, 2010, pp. 35–41).

Η ισραηλινή στρατηγική χαρακτηρίζεται από έντονο πραγματισμό. Αντί της κατασκευής μακρών και πολιτικά ευάλωτων αγωγών, το Ισραήλ επέλεξε την εξαγωγή LNG μέσω των αιγυπτιακών σταθμών υδροποίησης, ενισχύοντας τη συνεργασία με το Κάιρο και περιορίζοντας τα ρίσκα ασφαλείας (IEA, 2023, pp. 52–58). Η επιλογή αυτή είναι συνεπής με μια ρεαλιστική λογική κόστους–οφέλους, καθώς περιορίζει πολιτικούς και επιχειρησιακούς κινδύνους σε σχέση με μικρές και ευάλωτες αγωγικές διαδρομές.

Παράλληλα, οι στενές σχέσεις με Ελλάδα και Κύπρο εντάσσονται σε μια ευρύτερη στρατηγική εξισορρόπησης, η οποία επιτρέπει στο Ισραήλ να διαμορφώνει συμμαχίες πέραν του παραδοσιακού του άξονα με τις Ηνωμένες Πολιτείες. Οι τριμερείς συνεργασίες και η συμμετοχή στο EMGF προσφέρουν θεσμικό βάθος και περιφερειακή νομιμοποίηση στην ισραηλινή παρουσία στην Ανατολική Μεσόγειο (Ellinas, 2022).

Την περίοδο 2022–2024 καταγράφεται μια τάση επαναπροσέγγισης Ισραήλ–Τουρκίας, η οποία φαίνεται να αποσκοπεί στη διαχείριση εντάσεων και στη διατήρηση εναλλακτικών επιλογών εξαγωγής. Ωστόσο, η ισραηλινή στρατηγική αποφεύγει μονομερείς εξαρτήσεις, υιοθετώντας λογική διαφοροποίησης που ενισχύει την αυτονομία και περιορίζει τους γεωπολιτικούς κινδύνους (Shin, S. Y., & Kim, T. 2021).

4.2.2.5 Αίγυπτος

Η Αίγυπτος συνιστά κρίσιμο ενεργειακό δρών της Ανατολικής Μεσογείου, κυρίως λόγω της LNG υποδομής της και της ικανότητάς της να λειτουργεί ως περιφερειακός κόμβος εξαγωγών. Οι σταθμοί υγροποίησης Idku και Damietta προσδίδουν στο Κάιρο συγκριτικό πλεονέκτημα, διευκολύνοντας τη διοχέτευση του φυσικού αερίου της περιοχής προς τις διεθνείς αγορές (IEA, 2023).

Η αιγυπτιακή στρατηγική συνδέει άμεσα την ενέργεια με την οικονομική σταθεροποίηση και πολιτική νομιμοποίηση του καθεστώτος. Τα έσοδα από τις εξαγωγές φυσικού αερίου ενισχύουν την εσωτερική σταθερότητα, ενώ παράλληλα αναβαθμίζουν τη διεθνή θέση της χώρας ως αξιόπιστου εταίρου της ΕΕ (IEA, 2023).

Ο ηγετικός ρόλος της Αιγύπτου στο EMGF ενισχύει περαιτέρω την περιφερειακή της επιρροή. Μέσω του φόρουμ, το Κάιρο προωθεί μια θεσμοθετημένη μορφή συνεργασίας που αποκλείει την Τουρκία, λειτουργώντας ως μηχανισμός soft balancing και σταθεροποίησης της περιφερειακής τάξης (Darbouche, 2020).

4.2.2.6 Ηνωμένες Πολιτείες

Οι Ηνωμένες Πολιτείες διαδραματίζουν ρόλο εξωπεριφερειακού ρυθμιστή στην Ανατολική Μεσόγειο, επηρεάζοντας άμεσα τις ενεργειακές και γεωπολιτικές ισορροπίες. Μετά το 2022, η αμερικανική στρατηγική εμφανίζει μετατόπιση από την έμφαση σε μεγάλες αγωγικές λύσεις

(όπως ο EastMed) προς την ενίσχυση LNG, διασυνδέσεων και υποδομών με χαρακτηριστικά διττής χρήσης (US State Department, 2023).

Η Ελλάδα αναδεικνύεται σε βασικό εταίρο αυτής της στρατηγικής, λειτουργώντας ως κόμβος του άξονα Βορρά–Νότου στο πλαίσιο του NATO. Η στήριξη έργων όπως ο IGB και το FSRU Αλεξανδρούπολης αποτυπώνει τη σύγκλιση ενεργειακής και στρατιωτικής ασφάλειας, ενισχύοντας τη συνοχή του δυτικού στρατοπέδου (IEA, 2023).

Ιδιαίτερη σημασία αποκτούν και τα υποθαλάσσια καλώδια δεδομένων, τα οποία οι ΗΠΑ αντιλαμβάνονται ως κρίσιμες υποδομές εθνικής και συμμαχικής ασφάλειας, εντάσσοντας την Ανατολική Μεσόγειο στον ευρύτερο ανταγωνισμό με Κίνα και Ρωσία.

4.2.2.7 Ευρωπαϊκή Ένωση

Η Ευρωπαϊκή Ένωση προσεγγίζει την Ανατολική Μεσόγειο πρωτίστως μέσα από το πρίσμα της ενεργειακής ασφάλειας και διαφοροποίησης. Το πρόγραμμα REPowerEU κατέστησε την περιοχή στρατηγικής σημασίας, καθώς η ΕΕ επιδιώκει τη μείωση της εξάρτησης από τη Ρωσία και την ενίσχυση εναλλακτικών διαδρομών (EC Reports, 2022).

Η Ένωση λειτουργεί ταυτόχρονα ως χρηματοδότης, ρυθμιστής και κανονιστικός δρών, προωθώντας έργα διασυνδέσεων και LNG υποδομών που ενισχύουν την ανθεκτικότητα του ευρωπαϊκού ενεργειακού συστήματος. Ωστόσο, οι θεσμικοί και πολιτικοί περιορισμοί της ΕΕ, καθώς και η εξάρτηση από τη συναίνεση των κρατών-μελών και τις ευρωατλαντικές επιλογές, τείνουν να περιορίζουν την ικανότητα διαμόρφωσης πλήρως αυτόνομης περιφερειακής πολιτικής (Goldthau & Sitter, 2015).

Συνολικά, η κάθετη ανάλυση υποδηλώνει ότι οι ενεργειακές επιλογές και οι υποδομές λειτουργούν ταυτόχρονα ως μέσα ενίσχυσης ισχύος και ως πηγές ευαλωτότητας. Στις επόμενες ενότητες (4.3-4.4) η έμφαση μετατοπίζεται στις εστίες σύγκρουσης και στους μηχανισμούς συνεργασίας, ώστε να αποσαφηνιστεί πώς τα ίδια ενεργειακά δεδομένα παράγουν ανταγωνισμό αλλά και μορφές θεσμοθετημένης αλληλεξάρτησης.

4.3 Κύριες Εστίες Σύγκρουσης στην Ανατολική Μεσόγειο (2020-2025)

Η περίοδος 2020–2025 αντιστοιχεί σε φάση ενίσχυσης και περαιτέρω θεσμικής αποτύπωσης των ανταγωνισμών στην Ανατολική Μεσόγειο, όπου ενεργειακές ανακαλύψεις, υποδομές μεταφοράς και στρατηγικές συμπράξεις εντάσσονται σε ευρύτερη λογική ανταγωνισμού

ισχύος. Οι εξελίξεις που εξετάζονται στο παρόν υποκεφάλαιο δεν προσεγγίζονται ως αποσπασματικά επεισόδια, αλλά ως δομικές εκφάνσεις ενός περιφερειακού συμπλέγματος ασφάλειας, στο οποίο η αλληλεξάρτηση απειλών και αντιλήψεων ασφάλειας μεταξύ των κρατών εμφανίζεται ισχυρότερη από τη σχέση τους με το παγκόσμιο σύστημα (Buzan & Wæver, 2003).

Η ενέργεια λειτουργεί, στο πλαίσιο αυτό, ως παράγοντας που αυξάνει το διακύβευμα των γεωπολιτικών αντιθέσεων. Πόροι, θαλάσσιες ζώνες και κρίσιμες υποδομές δεν συνιστούν ουδέτερες οικονομικές μεταβλητές, αλλά συνδέονται με ζητήματα κυριαρχίας, εθνικής ασφάλειας και στρατηγικής επιβίωσης. Υπό ρεαλιστική άποψη, η Ανατολική Μεσόγειος συνιστά πεδίο στο οποίο τα κράτη επιδιώκουν την ενίσχυση της σχετικής τους ισχύος τόσο μέσω άμεσης αντιπαράθεσης όσο και μέσω έμμεσων εργαλείων, όπως η ενεργειακή διπλωματία και η θεσμική/νομική οριοθέτηση (Mearsheimer, 2001· Shaffer, 2010).

4.3.1 Οριοθέτηση Θαλασσίων Ζωνών και ΑΟΖ: Ο Πυρήνας της Σύγκρουσης

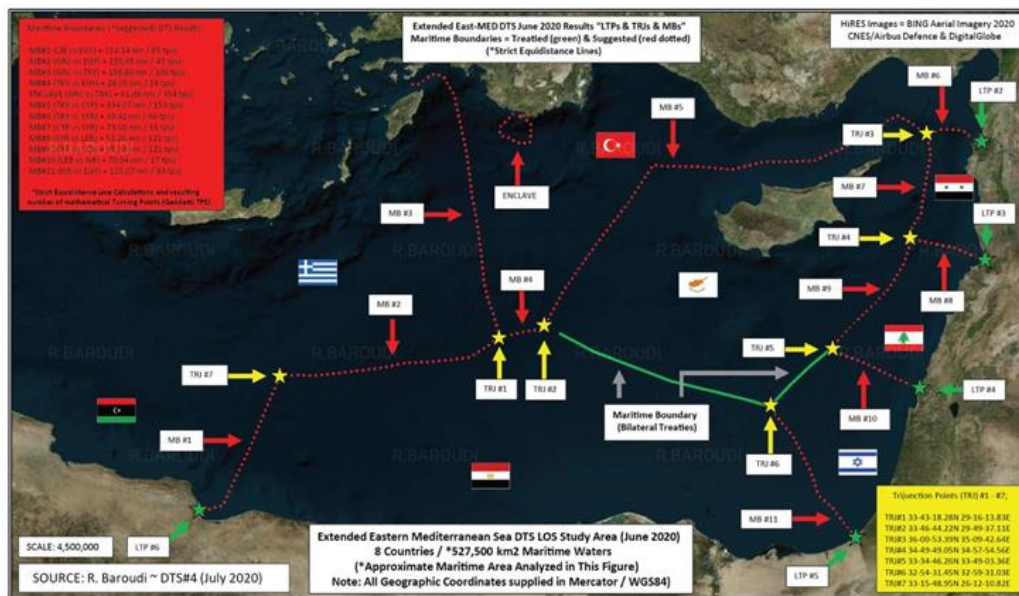
Η οριοθέτηση θαλασσίων ζωνών και Αποκλειστικών Οικονομικών Ζωνών (ΑΟΖ) αποτελεί κεντρική εστία αντιπαράθεσης στην Ανατολική Μεσόγειο. Πρόκειται όχι μόνο για νομική διαφορά, αλλά για ζήτημα με σαφές γεωπολιτικό βάρος, καθώς επηρεάζει την πρόσβαση σε ενεργειακά αποθέματα, τον σχεδιασμό/τη χάραξη υποδομών και, ευρύτερα, τη διαμόρφωση περιφερειακών συσχετισμών ισχύος (Kaya, 2007; Grigoriadis, 2022).

Η ελληνοτουρκική αντιπαράθεση αρθρώνεται γύρω από διαφορετικές ερμηνείες του Δικαίου της Θάλασσας, ιδίως ως προς την επήρεια των νησιών σε υφαλοκρηπίδα και ΑΟΖ. Η Ελλάδα, στηριζόμενη στο UNCLOS, υποστηρίζει πλήρη επήρεια των νησιωτικών σχηματισμών, ενώ η Τουρκία, η οποία δεν έχει προσχωρήσει στη Σύμβαση, προβάλλει επιχειρήματα «ειδικών περιστάσεων», γεωγραφικής εγγύτητας και αναλογικότητας. Στην Ανατολική Μεσόγειο, όπου η νησιωτικότητα συμπίπτει με ενεργειακές προοπτικές, η συγκεκριμένη ερμηνευτική απόκλιση αποκτά ιδιαίτερη στρατηγική σημασία.

Αντίστοιχα, η Κυπριακή Δημοκρατία αντιμετωπίζει επίμονη αμφισβήτηση της δικαιοδοσίας της στην ΑΟΖ από την Τουρκία. Δραστηριότητες γεώτρησης και έρευνας σε περιοχές που η Λευκωσία θεωρεί τμήμα της κυπριακής ΑΟΖ ενισχύουν διαδικασίες securitization της ενέργειας, μεταφέροντας ενεργειακές πρακτικές στο πεδίο της εθνικής και περιφερειακής ασφάλειας (Prontera, 2017). Υπό αυτές τις συνθήκες, η ενέργεια δεν λειτουργεί μόνο ως

οικονομικός πόρος, αλλά και ως μέσο πολιτικής πίεσης και στοιχείο αναθεωρητικής στρατηγικής.

Κατά την περίοδο 2023–2025, η εντατικοποίηση νομικών και διπλωματικών αντιπαραθέσεων σε διεθνή φόρα (π.χ. ΟΗΕ, ΕΕ) υποδηλώνει ότι η οριοθέτηση θαλασσίων ζωνών παραμένει δομικός παράγοντας αστάθειας, με συνέπειες τόσο για την περιφερειακή ασφάλεια όσο και για την ευρωπαϊκή ενεργειακή ασφάλεια.

Διάγραμμα3:Θαλάσσια σύνορα και ΑΟΖ στην Ανατολική Μεσόγειο
(Πηγή:Baroudi, 2020)

Πίνακας 3 Κύριες Διαφορές ΑΟΖ & Θαλασσίων Ζωνών στην Ανατολική Μεσόγειο

Διμερές/Τριμερές Διαφορά	Αντικείμενο Διαφωνίας	Νομική Βάση & Θέση Κρατών	Γεωπολιτική Σημασία	Σύνδεση με Ενέργεια
Ελλάδα – Τουρκία	Επίδραση νησιών σε υφαλοκρηπίδα & ΑΟΖ	Ελλάδα: πλήρης επήρεια νησιών (UNCLOS) — Τουρκία: ειδικές περιστάσεις / αναλογικότητα	Πυρήνας στρατηγικού ανταγωνισμού – ζήτημα ισχύος & κυριαρχίας	Επηρεάζει χάραξη αγωγών, δικαιώματα έρευνας, θαλάσσιες ζώνες
Κύπρος – Τουρκία	Αμφισβήτηση κυριαρχίας Κυπριακής ΑΟΖ	Κυπριακή Δημοκρατία: συμφωνίες οριοθέτησης βάσει	Securitization – άσκηση πίεσης & πρακτικές δημιουργίας	Επιπτώσεις σε αδειοδοτήσεις κοιτασμάτων & ενεργειακή

Διμερής/Τριμερής Διαφορά	Αντικείμενο Διαφωνίας	Νομική Βάση & Θέση Κρατών	Γεωπολιτική Σημασία	Σύνδεση με Ενέργεια
		UNCLOS — Τουρκία: μη αναγνώριση ΚΔ & διεκδικήσεις TRNC claims	τετελεσμένων	ασφάλεια
Ελλάδα – Λιβύη (λόγω Τουρκολιβυκού Μνημονίου)	Αμφισβητούμενη χάραξη θαλάσσιου διαδρόμου	Ελλάδα: παραβίαση δικαιωμάτων νησιών — Τουρκία/Λιβύη: διμερής συμφωνία	Αναθεωρητική στρατηγική / αλλαγή status quo	Αποκλεισμός εναλλακτικών διαδρομών & έργων
Κύπρος – Ισραήλ (τεχνικές διαφοροποιήσεις)	Σύνορα οικοπέδων & εκμετάλλευση κοιτασμάτων	Διμερείς διαπραγματεύσεις / χωρίς σύγκρουση ισχύος	Συνεργατική επίλυση διαφορών	Επιτρέπει αξιοποίηση Leviathan–Aphrodite
Αίγυπτος – Τουρκία	Απόρριψη τουρκικών διεκδικήσεων	Αίγυπτος: οριοθέτηση με Ελλάδα/Κύπρο κατά UNCLOS	Ενίσχυση αντι-αναθεωρητικού μπλοκ	Ενδυνάμωση EMGF & LNG δικτύου

Διάγραμμα4: Ενδεικτικό σχήμα θαλάσσιων οριοθετήσεων και τεμαχίων έρευνας στην ΑΟΖ της Κυπριακής Δημοκρατίας και γειτονικών κρατών

(Πηγή: Oxford Institute for Energy Studies)

4.3.2 Ενεργειακά Θαλάσσια Πάρκα και Περιβαλλοντική Γεωπολιτική (2024-2025)

Η εισαγωγή ενεργειακών και περιβαλλοντικών θαλάσσιων πάρκων, στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής πράσινης μετάβασης μετά το 2024, προσθέτει νέα διάσταση στις υφιστάμενες αντιπαράθεσεις. Παρότι τα πάρκα προβάλλονται ως εργαλεία περιβαλλοντικής προστασίας και προώθησης των ΑΠΕ, παράλληλα μπορούν να λειτουργήσουν ως μέσα άσκησης κανονιστικής και χωρικής ισχύος, ιδίως όταν αφορούν περιοχές με αμφισβητούμενο καθεστώς (EC Reports, 2024).

Η δημιουργία θαλάσσιων πάρκων σε ζώνες που επικαλύπτονται με διαφωνίες κυριαρχίας, αντιμετωπίζεται από την Τουρκία ως προσπάθεια εμπέδωσης ελληνικών και ευρωπαϊκών θέσεων μέσω έμμεσων θεσμικών μηχανισμών. Με αυτό τον τρόπο, η περιβαλλοντική πολιτική δύναται να αποκτήσει γεωπολιτικό χαρακτήρα, μετατοπίζοντας μέρος της αντιπαράθεσης από το «σκληρό» ενεργειακό πεδίο στο κανονιστικό και θεσμικό επίπεδο.

Η εξέλιξη αυτή υποδεικνύει ότι η ενεργειακή μετάβαση δεν συνεπάγεται αυτομάτως σε αποπολιτικοποίηση της ενέργειας. Αντιθέτως, μπορούν να αναδυθούν νέες μορφές ανταγωνισμού, όπου η πράσινη ενέργεια, η περιβαλλοντική ρύθμιση και η τεχνολογική υπεροχή εντάσσονται σε λογικές στρατηγικής ισχύος (Proedrou, 2022).

4.3.3 Το Τουρκολιβυκό Μνημόνιο ως Αναθεωρητική Στρατηγική

Το Τουρκολιβυκό Μνημόνιο του 2019 και οι επικαιροποιήσεις του έως το 2024 συγκαταλέγονται στις πλέον καθοριστικές εξελίξεις για τη θαλάσσια γεωγραφία της Ανατολικής Μεσογείου. Μέσω της συμφωνίας, η Τουρκία επιχειρεί να αναδιατάξει την αντίληψη θαλάσσιων δικαιοδοσιών, περιορίζοντας –κατά την ελληνική και κυπριακή θέση– την επήρεια ελληνικών νησιών και προβάλλοντας έναν διάδρομο θαλάσσιας δικαιοδοσίας (Grigoriadis, 2022).

Η συμφωνία δεν εξαντλείται στη νομική της διάσταση, αλλά εντάσσεται σε ευρύτερη αναθεωρητική στρατηγική, στο πλαίσιο της οποίας η Τουρκία αξιοποιεί τη γεωπολιτική ρευστότητα της Λιβύης για να ενισχύσει τη διαπραγματευτική της θέση και να διεκδικήσει ρόλο στη διαμόρφωση μελλοντικών ενεργειακών ροών της Ανατολικής Μεσογείου (Grigoriadis, 2022).

Οι αντιδράσεις Ελλάδας, Κύπρου και Ευρωπαϊκής Ένωσης καταδεικνύουν ότι το μνημόνιο μπορεί να ερμηνευτεί ως παράγοντας αποσταθεροποίησης, ο οποίος επηρεάζει όχι μόνο τις διμερείς σχέσεις αλλά και τη συνολική αρχιτεκτονική ασφάλειας της περιοχής.

4.3.4 Ανταγωνιστικές Ενεργειακές Αρχιτεκτονικές: EastMed και TurkStream

Η αντιπαράθεση μεταξύ του σχεδίου EastMed και του TurkStream αποτυπώνει τον ανταγωνισμό μεταξύ δύο διαφορετικών ενεργειακών αρχιτεκτονικών με σαφές γεωπολιτικό περιεχόμενο. Ο EastMed, παρά τις τεχνικές και οικονομικές του δυσκολίες, λειτούργησε ως πολιτικό σύμβολο συνεργασίας Ελλάδας–Κύπρου–Ισραήλ και ως προσπάθεια διαμόρφωσης διαδρομής που περιορίζει τον ρόλο της Τουρκίας στην περιφερειακή ενεργειακή εξίσωση (Prontera, 2017).

*Διάγραμμα 5: Επέκταση του αγωγού EastMed προς την Ευρωπαϊκή Ένωση
(Πηγή: Kampouris, 2019)*

Αντιθέτως, ο TurkStream ενισχύει τη θέση της Τουρκίας ως διαμετακομιστικού κόμβου, συμβαδίζοντας με τη στρατηγική της να εδραιωθεί ως «αναγκαίος διάδρομος» για τμήμα της ευρωπαϊκής τροφοδοσίας. Η μετατόπιση της αμερικανικής πολιτικής μετά το 2022 προς LNG και διασυνδέσεις παραπέμπει σε πιο πραγματιστική προσέγγιση, χωρίς ωστόσο να αίρει τις υφιστάμενες δυναμικές ανταγωνισμού (IEA, 2023).

Πίνακας 4 Συγκριτική Ανάλυση EastMedPipeline και TurkStream (Γεωπολιτική – Οικονομία – Ασφάλεια)

Κριτήριο	EastMed Pipeline	TurkStream
Τύπος έργου	Διακρατικός αγωγός Ελλάδας–	Ρωσοτουρκικός αγωγός με

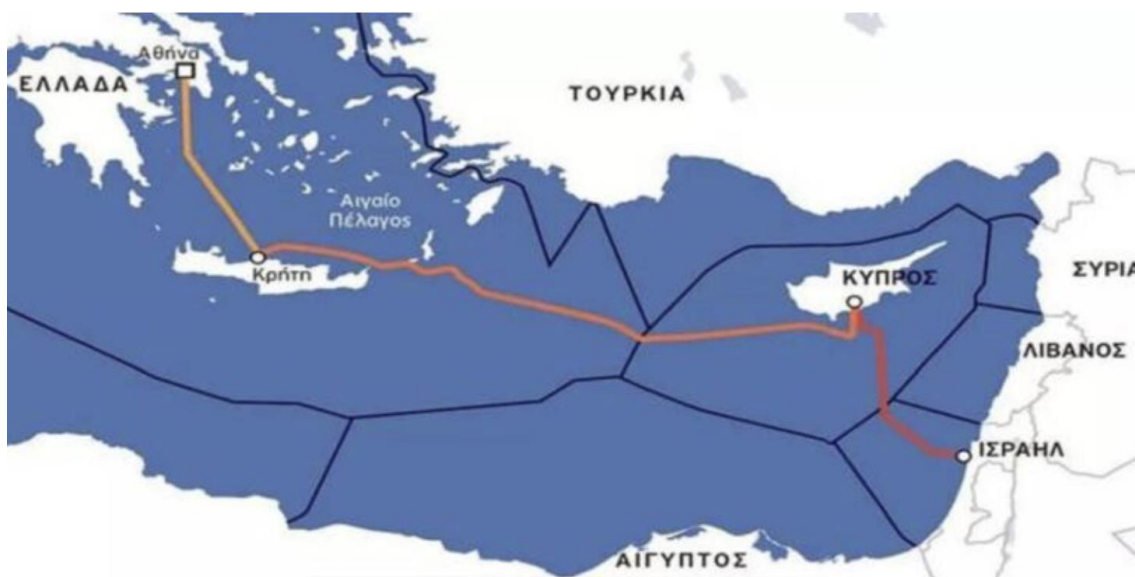
Κριτήριο	EastMed Pipeline	TurkStream
	Κύπρου–Ισραήλ (με πιθανή ιταλική σύνδεση)	ευρωπαϊκή διανομή μέσω Τουρκίας
Γεωπολιτική Λογική	Συμμαχική συνεργασία – αποκλεισμός Τουρκίας – ευρωπαϊκή διαφοροποίηση	Ενίσχυση Τουρκίας ως transit hub – διατήρηση ρωσικής επιρροής
Στρατηγικοί Δρώντες	Ελλάδα, Ισραήλ, Κύπρος, ΕΕ, ΗΠΑ (αρχικά)	Ρωσία, Τουρκία, BOTAS, Gazprom
Κατάσταση Υλοποίησης	Πολιτικά ώριμο / τεχνικά & οικονομικά αμφίβολο	Σε πλήρη λειτουργία
Κόστος & Βιωσιμότητα	Πολύ υψηλό κόστος – μεγάλα βάθη – αβεβαιότητα επενδύσεων	Υψηλή οικονομική αποδοτικότητα & χαμηλότερο τεχνικό ρίσκο
Σχέση με ενεργειακή μετάβαση	Περιορισμένη ευελιξία – μακροπρόθεσμος σχεδιασμός	Συμβατό με υφιστάμενα δίκτυα και LNG ροές
Επιπτώσεις για Ελλάδα	Ενίσχυση ρόλου ως περιφερειακός ενεργειακός πυλώνας	Ενισχύει στρατηγική Τουρκίας εις βάρος ελληνικής επιρροής
Επιπτώσεις για Τουρκία	Περιφερειακός αποκλεισμός από αλυσίδες φυσικού αερίου	Μετατροπή σε «αναγκαίο διάδρομο» για την Ευρώπη
Επιπτώσεις για ΕΕ	Συμβολική διαφοροποίηση – περιορισμένη πρακτική εμβέλεια	Διατήρηση (αν και μειούμενης) ρωσικής επιρροής στο σύστημα
Σχέση με ασφάλεια	Υψηλή έκθεση σε περιφερειακούς κινδύνους	Σταθερή ροή – υψηλή γεωπολιτική εξάρτηση
Μεταστροφή ΗΠΑ (μετά 2022)	Απόσυρση υποστήριξης → στροφή σε LNG & interconnectors	Εμμεση αποδοχή δικτύων ευελιξίας / όχι αποκλεισμού
Γενική εκτίμηση	Πολιτικό project – εργαλείο συνεργασίας & συμβολικής ισορροπίας	Ρεαλιστικό project ισχύος – εργαλείο γεωπολιτικού ελέγχου

Ο συγκριτικός πίνακας υποδηλώνει ότι ο EastMed λειτούργησε κυρίως ως εργαλείο συνεργασίας και στρατηγικού συμβολισμού, ενώ ο TurkStream διατηρεί περισσότερο άμεσο λειτουργικό αποτύπωμα ως εργαλείο άσκησης ισχύος και διατήρησης ενεργειακών εξαρτήσεων. Το εύρημα αυτό είναι συνεπές με τη ρεαλιστική παραδοχή ότι μεγάλα ενεργειακά έργα δύναται να λειτουργούν ως μέσα περιφερειακής ισχύος και όχι ως αποκλειστικά τεχνικές επιλογές.

4.3.5 Υποθαλάσσια Καλώδια: Ενέργεια, Δεδομένα και Υβριδική Ασφάλεια

Τα υποθαλάσσια καλώδια ηλεκτρισμού και δεδομένων αποτελούν κρίσιμες υποδομές με υβριδικά χαρακτηριστικά, καθώς διασυνδέουν την ενεργειακή ασφάλεια με την ψηφιακή κυριαρχία και τη στρατηγική ανθεκτικότητα. Έργα όπως ο EuroAsia και ο EuroAfrica Interconnector ενισχύουν την διαφοροποίηση και τη διασύνδεση, ενώ παράλληλα εισάγουν νέες παραμέτρους γεωπολιτικού ανταγωνισμού και ασφάλειας υποδομών (IEA, 2023).

Η αυξανόμενη σημασία των data cables σε άξονες συνεργασίας ΗΠΑ–Ισραήλ–ΕΕ προσδίδει σε αυτές τις υποδομές χαρακτήρα στρατηγικής σημασίας, με επιπτώσεις στην κυβερνοασφάλεια και στη συνολικότερη ισορροπία της περιοχής. Υπό αυτό το πρίσμα, η ενέργεια και τα δεδομένα διασταυρώνονται, καθιστώντας τα καλώδια δυνητικό πεδίο υβριδικού ανταγωνισμού.

*Διάγραμμα6: Το έργο Great Sea Interconnector και οι ηλεκτρικές διασυνδέσεις Ελλάδας–Κύπρου–Ισραήλ
(Πηγή: Great Sea Interconnector)*

Συνολικά, οι ανωτέρω εστίες σύγκρουσης καταδεικνύουν ότι η ενέργεια στην Ανατολική Μεσόγειο λειτουργεί ταυτόχρονα ως πεδίο ανταγωνισμού και ως παράγοντας που δημιουργεί κίνητρα θεσμικής οργάνωσης. Στο επόμενο υποκεφάλαιο (4.4) εξετάζονται οι μηχανισμοί συνεργασίας και οι θεσμοποιημένες πλατφόρμες που επιδιώκουν να διαχειριστούν την αβεβαιότητα και να παράγουν μορφές λειτουργικής αλληλεξάρτησης, χωρίς να αναιρούν τον υποκείμενο ανταγωνισμό ισχύος.

4.4 Πρωτοβουλίες και Μηχανισμοί Συνεργασίας

Παρά τις έντονες εντάσεις που αναλύθηκαν στην Ενότητα 4.3, κατά την περίοδο 2020–2025 διαπιστώνονται τάσεις θεσμοποιημένης συνεργασίας στον ενεργειακό τομέα. Οι μηχανισμοί αυτοί δεν θα πρέπει να προσεγγίζονται ως κατ’ ανάγκην ιδεαλιστικές πρωτοβουλίες ειρήνευσης, αλλά ως ρεαλιστικές επιλογές κρατών που επιδιώκουν να περιορίσουν κινδύνους, να ενισχύσουν τη σταθερότητα και να μεγιστοποιήσουν τα οφέλη τους μέσω θεσμών, κοινών έργων και περιφερειακών πλαισίων (Keohane, 1984· Goldthau & Sitter, 2015). Υπό αυτές τις συνθήκες, η συνεργασία λειτουργεί ως εργαλείο διαχείρισης αβεβαιότητας και (μερικής) εξισορρόπησης, ιδίως σε ένα περιφερειακό σύστημα όπου οι ανταγωνισμοί για την πρόσβαση σε ενεργειακούς πόρους και υποδομές παραμένουν ισχυροί.

Η αποτίμηση των πρωτοβουλιών συνεργασίας στην Ανατολική Μεσόγειο προϋποθέτει όχι μόνο την εξέταση της θεσμικής τους διάστασης, αλλά και τη συσχέτισή τους με τις υλικές υποδομές και τις ροές φυσικού αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας. Στην πράξη, οι μηχανισμοί συνεργασίας αποκτούν μεγαλύτερη αναλυτική βαρύτητα όταν συνδέονται με συγκεκριμένα έργα, αλυσίδες εφοδιασμού και επενδυτικές αποφάσεις, οι οποίες επηρεάζουν την περιφερειακή ισορροπία ισχύος και την ενεργειακή ασφάλεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Πίνακας 5 Μηχανισμοί Συνεργασίας & Ενεργειακές Υποδομές στην Ανατολική Μεσόγειο (2020–2025)

Χώρα / Θεσμός	Κύριες Υποδομές & Έργα	Ρόλος στο Περιφερειακό Σύστημα	Σύνδεση με Συνεργασιακούς Μηχανισμούς
Ελλάδα	TAP — IGB — FSRU Αλεξανδρούπολης — Revithoussa LNG — Vertical Corridor — EuroAsia/EuroAfrica Interconnector	Κόμβος διασύνδεσης Βορρά-Νότου, συμβολή στη μείωση εξάρτησης Βαλκανίων	Τριμερείς GR–CY–ISR, GR–CY–EGY• EMGF• Στήριξη ΕΕ & ΗΠΑ
Κυπριακή Δημοκρατία	Κοιτάσματα: Aphrodite, Glafkos, Kalypso — EuroAsia Interconnector	Ενέργεια ως εργαλείο διεθνοποίησης & ισορροπίας ισχύος	EMGF• Συμμαχίες με Ελλάδα–Ισραήλ–Αίγυπτο
Ισραήλ	Leviathan — Tamar — Karish — Εξαγωγές μέσω LNG Αιγύπτου	Εξαγωγέας φυσικού αερίου — περιφερειακός ενεργειακός πυλώνας	EMGF• Τριμερείς σχηματισμοί• LNG cooperation με Αίγυπτο
Αίγυπτος	LNG Idku — Damietta —	Περιφερειακός κόμβος	Έδρα EMGF•

Χώρα / Θεσμός	Κύριες Υποδομές & Έργα	Ρόλος στο Περιφερειακό Σύστημα	Σύνδεση με Συνεργασιακούς Μηχανισμούς
	αγωγοί προς σταθμούς υγροποίησης	LNG και θεσμικός ηγέτης	Εξαγωγικός κόμβος EastMed gas
Τουρκία	TurkStream — BOTAS grid — LNG Marmara — FSRU	Στρατηγική «αναγκαίου διαδρόμου»	Εκτός EMGF • Παράλληλη ανταγωνιστική αρχιτεκτονική
Ευρωπαϊκή Ένωση	REPowerEU — PCI projects — CEF & EIB χρηματοδότηση	Κανονιστικός ρυθμιστής & χρηματοδότης υποδομών	Θεσμικήστήριξη Vertical Corridor & interconnectors
Ηνωμένες Πολιτείες	Στήριξη LNG–FSRU — data & electricity cables	Εξωτερικός εγγυητής σταθερότητας & διαφοροποίησης	Ενίσχυση συνεργασίας GR–ISR–CY • μετατόπιση προς διασυνδέσεις
EMGF	Θεσμικός συντονισμός υποδομών gas trade	Πλαίσιο ήπιας εξισορρόπησης και θεσμοποίησης συνεργασίας	Θεσμικός συντονισμός εμπορικών ροών φυσικού αερίου

Ο Πίνακας 4.5 αναδεικνύει ότι οι μηχανισμοί συνεργασίας στην Ανατολική Μεσόγειο δεν εντάσσονται σε θεσμικό κενό, αλλά συνδέονται στενά με συγκεκριμένες ενεργειακές υποδομές και αλυσίδες εφοδιασμού. Η θεσμική συνεργασία τείνει να ενισχύεται όταν συνοδεύεται από υλική βάση — αγωγούς, εγκαταστάσεις LNG, ηλεκτρικές και ψηφιακές διασυνδέσεις — η οποία μετατρέπει τις πολιτικές δεσμεύσεις σε λειτουργικές μορφές αλληλεξάρτησης.

4.4.1 East Mediterranean Gas Forum (EMGF): Ο Θεσμικός Κορμός Ενεργειακής Συνεργασίας

Το East Mediterranean Gas Forum (EMGF) συνιστά έναν από τους κεντρικούς μηχανισμούς θεσμοποιημένης ενεργειακής συνεργασίας στην περιοχή. Ως διεθνής οργανισμός με χάρτη που τέθηκε σε ισχύ το 2021, συγκεντρώνει κράτη με συγκλίνοντα ενεργειακά συμφέροντα σε πλαίσιο δομημένου διαλόγου και συντονισμού ενεργειακής πολιτικής.

Κατά την περίοδο 2024–2025 το EMGF συνέχισε να λειτουργεί ως πλατφόρμα ανταλλαγής πολιτικών κατευθύνσεων και προώθησης συνεργατικών πρωτοβουλιών που αφορούν την ασφάλεια εφοδιασμού και, ευρύτερα, τη μετάβαση σε πιο βιώσιμες ενεργειακές επιλογές,

μέσα από συνεδριάσεις και τεχνικά εργαστήρια με στόχο τη μετατροπή στρατηγικών προσεγγίσεων σε πρακτικούς άξονες δράσης.

Η συνεργασία στο πλαίσιο του EMGF μπορεί να αποτυπωθεί σε τρεις αλληλένδετες λειτουργίες: (α) στη διαμόρφωση κοινών κατευθύνσεων για την ανάπτυξη φυσικού αερίου και την οργάνωση αγορών με ανταγωνιστικά χαρακτηριστικά, (β) στον συντονισμό κρατών-μελών και παρατηρητών σε ζητήματα ασφάλειας εφοδιασμού και διαχείριση ζήτησης, υπό την πίεση της ανάγκης διαφοροποίησης και (γ) στην τεχνική/θεσμική υποστήριξη επενδύσεων και υποδομών, μέσω συνεργασιών με διεθνείς φορείς (π.χ. International Gas Union - IGU).

Παρότι το EMGF δεν έχει ακόμη αναπτύξει πλήρως δεσμευτικό νομικό πλαίσιο, η εξέλιξή του ως φόρουμ διαλόγου και συντονισμού υποδηλώνει ότι κράτη με αμοιβαία συμφέροντα μπορούν να συγκροτήσουν σταδιακά κοινές πρακτικές και προσδοκίες συνεργασίας. Στη θεωρία των διεθνών σχέσεων, η δυναμική αυτή προσεγγίζεται ως μορφή νεοφιλελεύθερης συνεργασίας εντός ενός κατά βάση ανταγωνιστικού διεθνούς περιβάλλοντος.

4.4.2 Τριμερείς Συνεργασίες: Εφαρμοσμένη Περιφερειακή Συνεργασία

Παράλληλα με το EMGF, έχουν παγιωθεί τριμερείς μορφές συνεργασίας που λειτουργούν ως ευέλικτοι μηχανισμοί περιφερειακού συντονισμού σε ενεργειακές, τεχνολογικές και πολιτικές προκλήσεις. Οι σημαντικότερες διαμορφώσεις είναι οι ακόλουθες:

Ελλάδα–Κύπρος–Ισραήλ

Η συνεργασία Ελλάδας–Κύπρου–Ισραήλ στηρίζεται στην ανάγκη συντονισμού για την ανάπτυξη υποδομών (συμπεριλαμβανομένων ηλεκτρικών διασυνδέσεων και πιθανών αγωγών), καθώς και στη διαμόρφωση συγκλινουσών θέσεων σε διεθνή φόρα. Στο πλαίσιο αυτό, η διμερής ενεργειακή συμφωνία Ελλάδας-Ισραήλ (Δεκέμβριος 2024) μπορεί να ενταχθεί ως παράδειγμα εμβάθυνσης της συνεργασίας, με έμφαση στην προώθηση έργων βιώσιμης ενέργειας και υποδομών που συνδέονται με τον ευρωπαϊκό ενεργειακό σχεδιασμό.

Ελλάδα–Κύπρος–Αίγυπτος

Η συνεργασία Ελλάδας–Κύπρου–Αιγύπτου εστιάζει στην αξιοποίηση της αιγυπτιακής υποδομής υγροποίησης LNG ως διαδρομής εμπορικής αξιοποίησης κυπριακών κοιτασμάτων. Ενδεικτικά, συμφωνίες προώθησης φυσικού αερίου από το κοίτασμα Aphrodite μέσω

αιγυπτιακών εγκαταστάσεων –με τη συμμετοχή διεθνών εταιριών- ενισχύουν την περιφερειακή διασύνδεση και αποτυπώνουν πρακτικές εφαρμογές που υπερβαίνουν το στενό επίπεδο διεθνών σχέσεων.

Αυτές οι τριμερείς αυτές διαμορφώσεις λειτουργούν ως «ευέλικτοι θεσμοί», οι οποίοι, χωρίς την αυστηρότητα ενός πλήρως θεσμοποιημένου διεθνούς οργανισμού, επιτρέπουν ταχύτερο πολιτικό και επιχειρησιακό συντονισμό σε ζητήματα υποδομών, αγοράς και περιφερειακής σταθερότητας.

4.4.3 Η Νέα Διακήρυξη Στρατηγικής Συνεργασίας ΗΠΑ-Ελλάδας (2024-2025)

Η αναβάθμιση της στρατηγικής σχέσης ΗΠΑ-Ελλάδας την περίοδο 2024–2025 μπορεί να ερμηνευτεί ως παράγοντας πρόσθετης σταθεροποίησης στην περιοχή. Η MDCA και οι συναφείς διακηρύξεις στρατηγικής συνεργασίας ενισχύουν το ρόλο της Ελλάδας ως κρίσιμου κόμβου στο νοτιοανατολικό σκέλος του NATO, με άμεσες επιπτώσεις και στην ενεργειακή γεωπολιτική — ιδίως στο πλαίσιο της διαφοροποίησης μέσω LNG και της ενίσχυσης του Vertical Corridor. Η πραγματική υποστήριξη προς έργα διασύνδεσης προσεγγίζεται έτσι, όχι μόνο ως οικονομική επιλογή, αλλά και ως γεωστρατηγική επένδυση που ενισχύει τη θέση συμμάχων έναντι περιφερειακών ανταγωνιστών.

4.4.4 Ο Κάθετος Διάδρομος (Vertical Corridor) ως Περιφερειακή Πρωτοβουλία

Ο Κάθετος Διάδρομος (Vertical Corridor) συγκαταλέγεται στα πλέον σημαντικά έργα συνεργασίας που προωθήθηκαν τα τελευταία χρόνια στην ευρύτερη περιοχή. Ο διάδρομος ενισχύει τον άξονα Βορρά-Νότου, διευκολύνοντας τη διαφοροποίηση πηγών και οδεύσεων και αυξάνοντας τη λειτουργική ευελιξία εφοδιασμού της Ευρώπης. Η στήριξη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και των ΗΠΑ προσδίδει στο έργο χαρακτήρα που υπερβαίνει τον τεχνικό σχεδιασμό, καθώς συνδέεται με τη γεωστρατηγική στόχευση περιορισμού μονομερών εξαρτήσεων.

Η ανάπτυξη υποδομών στο πλαίσιο του Corridor συνδέεται με τις ευρωπαϊκές προσπάθειες μείωσης της εξάρτησης από ρωσικά καύσιμα και με τους στόχους απεξάρτησης που αποτυπώνονται στο πλαίσιο του REPowerEU roadmap (2025). Η δυναμική αυτή υποδηλώνει ότι η Ανατολική Μεσόγειος μπορεί να λειτουργήσει ως συμπληρωματικός ενεργειακός κόμβος

για την ευρωπαϊκή ασφάλεια εφοδιασμού, ενώ ταυτόχρονα αποτελεί πεδίο συνεργασίας πολλαπλών δρώντων (ΕΕ, ΗΠΑ, περιφερειακά κράτη).

4.4.5 Θεωρητική Σύγκλιση: Συνεργασία Μέσα στον Ανταγωνισμό

Η εξέταση των μηχανισμών συνεργασίας καταδεικνύει ότι η Ανατολική Μεσόγειος δεν συνιστά μονοδιάστατο χώρο σύγκρουσης ή συνεργασίας. Θεσμοί όπως το EMGF, οι τριμερείς διαμορφώσεις και τα έργα υποδομών μπορούν να λειτουργήσουν ως μέσα μερικής εξισορρόπησης, μέσω των οποίων τα κράτη επιχειρούν να μετατρέψουν συγκλίνοντα συμφέροντα σε κανόνες, πρακτικές διακυβέρνησης και συγκεκριμένα έργα. Η συνύπαρξη ανταγωνισμού και συνεργασίας ανταποκρίνεται σε θεωρητικές προσεγγίσεις που αναδεικνύουν τη συνάντηση ρεαλιστικών στρατηγικών με νεοφιλελεύθερους μηχανισμούς θεσμικής σταθεροποίησης.

Πίνακας 6 Συγκρούσεις και Πρωτοβουλίες Συνεργασίας στην Ανατολική Μεσόγειο (2020-2025)

Πεδίο εξέλιξης	Παράγοντες Σύγκρουσης (Conflict Drivers)	Μηχανισμοί Συνεργασίας (Cooperation Mechanisms)	Βαθμός Επίδρασης στην Περιφερειακή Σταθερότητα
Οριοθέτηση θαλασσίων ζωνών & ΑΟΖ	Αντιπαράθεση Ελλάδας–Τουρκίας, αμφισβήτηση κυριαρχίας Κύπρου, ανταγωνιστικές νομικές ερμηνείες	Συμφωνίες οριοθέτησης (Ελλάδα–Αίγυπτος, Ελλάδα–Ιταλία), προσφυγή σε διεθνή φόρα	Υψηλός – πυρήνας περιφερειακής αστάθειας
Τουρκολιβυκό Μνημόνιο	Αναθεώρηση θαλάσσιας γεωγραφίας, δημιουργία τετελεσμένων, προβολή ισχύος	Διπλωματική κινητοποίηση Ελλάδας–Κύπρου–ΕΕ, προσπάθειες θεσμικής απονομιμοποίησης	Υψηλός – διαταράσσει status quo
Ενεργειακά θαλάσσια πάρκα & πράσινη μετάβαση	Περιβαλλοντική ρύθμιση ως εργαλείο ισχύος, κανονιστική σύγκρουση	Ευρωπαϊκά roadmaps (REPowerEU), περιφερειακές ρυθμιστικές πρωτοβουλίες	Μεσαίος προς υψηλός – δημιουργεί νέα πεδία ανταγωνισμού
Ενεργειακές υποδομές & αγωγοί	Ανταγωνιστικές αρχιτεκτονικές EastMed–TurkStream, έλεγχος διαδρομών	Κοινά διασυνδεδετικά έργα, διαφοροποίηση μέσω LNG & interconnectors	Μεσαίος – σταδιακή εξισορρόπηση
Καλώδια ηλεκτρισμού & δεδομένων	Υβριδική ασφάλεια, ψηφιακή κυριαρχία, στρατηγικοί δίαυλοι	EuroAsia / EuroAfrica, ΕΕ–ΗΠΑ τεχνολογική συνεργασία	Μεσαίος – ενίσχυση ανθεκτικότητας

Πεδίο εξέλιξης	Παράγοντες Σύγκρουσης (Conflict Drivers)	Μηχανισμοί Συνεργασίας (Cooperation Mechanisms)	Βαθμός Επίδρασης στην Περιφερειακή Σταθερότητα
Περιφερειακές συμμαχίες	Soft balancing έναντι Τουρκίας, μεταβαλλόμενες συμμαχίες	EMGF, τριμερείς σχηματισμοί, Vertical Corridor	Υψηλός – θεσμική σταθεροποίηση

Ο Πίνακας δισυνοψίζει ότι η Ανατολική Μεσόγειος δεν αποτελεί ούτε ζώνη αποκλειστικής σύγκρουσης ούτε πεδίο αυτόματης συνεργασίας, αλλά ένα υβριδικό περιφερειακό σύστημα όπου οι ίδιες ενεργειακές εξελίξεις μπορούν να λειτουργούν ταυτόχρονα ως παράγοντες έντασης και ως μηχανισμοί σταθεροποίησης. Οι θεσμικές μορφές συνεργασίας (EMGF, τριμερείς διαμορφώσεις, διασυνδεδετικά έργα) δεν εξαλείφουν τις συγκρουσιακές δυναμικές, αλλά δύναται να τις μετριάζουν μέσω αλληλεξάρτησης και θεσμικής ενσωμάτωσης.

Η συγκριτική αποτίμηση υποδηλώνει ότι ο EastMed λειτούργησε κυρίως ως γεωπολιτικό και θεσμικό εργαλείο σύγκλισης Ελλάδας–Κύπρου–Ισραήλ, χωρίς να αποκτήσει καθοριστικό υλικό αποτύπωμα. Αντιθέτως, ο TurkStream διατηρεί άμεση ενεργειακή και γεωπολιτική επίδραση, ενισχύοντας τον ρόλο της Τουρκίας ως διαμετακομιστικού κόμβου και επηρεάζοντας τους συσχετισμούς ισχύος στο περιφερειακό σύμπλεγμα ασφάλειας.

Πίνακας 7 Συγκριτική Ανάλυση Ρίσκων και Ευαλωτότητας Ενεργειακών Υποδομών στην Ανατολική Μεσόγειο (2020-2025)

Κατηγορία Υποδομής	Κύριοι Γεωπολιτικοί Κίνδυνοι	Τεχνική / Επιχειρησιακή Ευαλωτότητα	Πιθανές Επιπτώσεις σε Περιφερειακή Ασφάλεια	Επίπεδο Ρίσκου
Αγωγοί φυσικού αερίου (TAP, TurkStream, IGB)	Πολιτική εργαλειοποίηση ροών, εξάρτηση από κράτη διέλευσης (transit states), ανταγωνισμός δικτύων	Διακοπές ροής, περιορισμένη ευελιξία κατεύθυνσης	Ενεργειακή αστάθεια ΝΑ Ευρώπης, μοχλευση ισχύος	Μεσαίο–Υψηλό
Σταθμοί LNG &	Εξάρτηση από διεθνή	Τεχνική	Ενίσχυση	Μεσαίο

Κατηγορία Υποδομής	Κύριοι Γεωπολιτικοί Κίνδυνοι	Τεχνική / Επιχειρησιακή Ευαλωτότητα	Πιθανές Επιπτώσεις σε Περιφερειακή Ασφάλεια	Επίπεδο Ρίσκου
FSRU (Αλεξανδρούπολη, Αίγυπτος)	αγορά LNG, ναυτιλιακοί κίνδυνοι, ασφάλεια λιμένων	συντήρηση, υψηλό κόστος λειτουργίας	διαφοροποίησης αλλά εκτεθειμένη τιμολογιακά	
Υποθαλάσσια καλώδια ηλεκτρισμού (EuroAsia / EuroAfrica)	Υβριδικές απειλές, δολιοφθορά, γεωπολιτικός ανταγωνισμός τεχνολογιών	Τεχνική δυσκολία αποκατάστασης βλαβών	Κρίσιμη ενεργειακή & ψηφιακή ασφάλεια	Υψηλό
Data cables & ψηφιακές διασυνδέσεις	Κυβερνοεπιθέσεις, στρατηγική παρακολούθηση, ανταγωνισμός ΗΠΑ–Κίνας	Δυσκολία εντοπισμού διακοπών	Επιπτώσεις σε χρηματοπιστωτικά & στρατηγικά δίκτυα	Υψηλό
Ηλεκτρικά interconnections Βαλκανίων / Vertical Corridor	Πολυεπίπεδη εξάρτηση κρατών, θεσμική πολυπλοκότητα	Επιχειρησιακή συμφόρηση δικτύου	Περιφερειακή ενεργειακή σταθεροποίηση	Μεσαίο
Offshore ενεργειακές δραστηριότητες (Κύπρος – Ισραήλ)	Ναυτικές εντάσεις, νομικές αμφισβητήσεις, presence-based coercion	Επιχειρησιακά ρίσκα σε μεγάλα βάθη deep-water	Αύξηση στρατηγικής τρωτότητας μικρών κρατών	Μεσαίο–Υψηλό

4.5 Συμπεράσματα Κεφαλαίου

Το Κεφάλαιο 4 ανέπτυξε μια πολυεπίπεδη εμπειρική ανάλυση της ενεργειακής διπλωματίας και των γεωπολιτικών εξελίξεων στην Ανατολική Μεσόγειο κατά την περίοδο 2020–2025, εξετάζοντας συνδυαστικά τις εστίες σύγκρουσης (Ενότητα 4.3) και τους μηχανισμούς συνεργασίας (Ενότητα 4.4) που διαμορφώνουν το περιφερειακό ενεργειακό και στρατηγικό περιβάλλον. Υπό το πρίσμα της θεωρίας των περιφερειακών συμπλεγμάτων ασφάλειας, αναδείχθηκε ότι οι ενεργειακές επιλογές των κρατών εγγράφονται σε ένα πλέγμα αλληλεξαρτήσεων απειλών, συμμαχιών και θεσμών, όπου η ενέργεια λειτουργεί ως πολλαπλασιαστής γεωπολιτικής: δημιουργεί δυνατότητες οικονομικής αξιοποίησης και συνεργασίας, ενώ παράλληλα αυξάνει το διακύβευμα κυριαρχίας, δικαιοδοσίας και ελέγχου κρίσιμων υποδομών.

Ενεργειακές ανακαλύψεις και υποδομές: συνύπαρξη ανταγωνισμού και συνεργασίας

Τα ευρήματα της ανάλυσης υποδηλώνουν ότι οι ενεργειακές ανακαλύψεις και οι συναφείς υποδομές δεν παράγουν μονοσήμαντα αποτελέσματα ούτε ως προς τη σύγκρουση ούτε προς τη συνεργασία. Αντιθέτως, συντελούν στη διαμόρφωση ενός υβριδικού περιβάλλοντος, στο οποίο ανταγωνιστικές και συνεργατικές λογικές συνυπάρχουν. Από τη μία πλευρά, οι διαφωνίες οριοθέτησης θαλάσσιων ζωνών και ΑΟΖ, οι πρακτικές αμφισβήτησης δικαιοδοσιών, το Τουρκολιβυκό μνημόνιο, καθώς και ο ανταγωνισμός γύρω από οδεύσεις και διαδρομές μεταφοράς ενέργειας ενίσχυσαν διλήμματα ασφάλειας και στρατηγικές σχετικής ισχύος. Από την άλλη πλευρά, η εμπορική αξιοποίηση των κοιτασμάτων, η ανάγκη επενδυτικής προβλεψιμότητας και η πρόσβαση σε αγορές ενίσχυσαν τα κίνητρα συντονισμού και θεσμοποίησης της συνεργασίας.

Στο πλαίσιο αυτό, η ενέργεια προκύπτει ως στρατηγικό εργαλείο διττής λειτουργίας: συμβάλλει στην κλιμάκωση των υφιστάμενων εντάσεων όταν προσδένεται σε ανοιχτές κυριαρχικές διαφορές, αλλά μπορεί να διευκολύνει τη συνεργασία όταν ενσωματώνεται σε βιώσιμα έργα, θεσμικά πλαίσια και ρυθμιστικούς μηχανισμούς που μειώνουν την αβεβαιότητα.

Θεσμοθετημένη ενεργειακή συνεργασία και λειτουργική σταθεροποίηση

Η εμπειρική ανάλυση έδειξε ότι η θεσμοθετημένη ενεργειακή συνεργασία – μέσω του East Mediterranean Gas Forum, των τριμερών σχημάτων και επιμέρους ad hoc (κατά περίπτωση) συμφωνιών αξιοποίησης και μεταφοράς – λειτουργεί κυρίως ως μηχανισμός μερικής σταθεροποίησης και διαχείρισης του ανταγωνισμού, χωρίς να συνεπάγεται αυτομάτως επίλυση των υποκείμενων συγκρούσεων. Η συνεργασία αναδύεται ως ρεαλιστική στρατηγική επιλογή κρατών που επιδιώκουν τη μείωση της αβεβαιότητας και του κόστους συντονισμού, τη διασφάλιση πρόσβασης σε κρίσιμες υποδομές και αγορές, καθώς και την ενίσχυση της διαπραγματευτικής τους θέσης μέσω θεσμικού συντονισμού και πρακτικών ήπιας εξισορρόπησης (soft balancing).

Ωστόσο, η σταθεροποιητική λειτουργία των σχημάτων αυτών είναι συνθήκη-εξαρτώμενη. Τείνει να ενισχύεται όταν συνοδεύεται από απτή υλική βάση – όπως κόμβους LNG,

διασυνδέσεις και σταθερές εμπορικές ροές – και να αποδυναμώνεται όταν αναζωπυρώνονται ή κλιμακώνονται θεμελιώδεις διαφορές κυριαρχίας και δικαιοδοσίας.

Περιφερειακές υποδομές και ευρωπαϊκή ενεργειακή ασφάλεια

Η ανάλυση υποδεικνύει ότι οι πρωτοβουλίες και οι ενεργειακές υποδομές στην Ανατολική Μεσόγειο μπορούν να συμβάλουν στη μείωση της ευαλωτότητας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ιδίως μέσω της διαφοροποίησης και της ενίσχυσης της λειτουργικής ευελιξίας του εφοδιασμού. Η συμβολή τους δεν συνίσταται στην πλήρη αντικατάσταση μεγάλων προμηθευτών, αλλά στη δημιουργία πολλαπλών σημείων εισόδου, διαδρομών και διασυνδέσεων (LNG/FSRU, αγωγοί, αντίστροφες ροές και κάθετοι άξονες μεταφοράς).

Σε αυτό το πλαίσιο, η Ελλάδα λειτουργεί ως κρίσιμος κόμβος μεταφοράς και διανομής φυσικού αερίου προς τη Νοτιοανατολική και, υπό προϋποθέσεις, Κεντρική Ευρώπη, ενώ η Αίγυπτος συγκροτεί περιφερειακό κόμβο LNG που καθιστά επιχειρησιακά εφικτές εξαγωγικές διαδρομές για μέρος του φυσικού αερίου της περιοχής. Παρά ταύτα, η λειτουργικότητα της αναδυόμενης αρχιτεκτονικής συνεχίζει να επηρεάζεται από τις περιφερειακές ισορροπίες ισχύος και από κινδύνους ασφάλειας που δεν μπορούν να εξαλειφθούν πλήρως.

Υποδομές ως πηγή ισχύος και ευαλωτότητας

Ένα κεντρικό συμπέρασμα του κεφαλαίου είναι ότι οι ενεργειακές – και συναφείς ψηφιακές – υποδομές δεν αποτελούν ουδέτερα τεχνικά έργα, αλλά πεδία ταυτόχρονης παραγωγής ισχύος και ευαλωτότητας. Αγωγοί, εγκαταστάσεις LNG, ηλεκτρικές διασυνδέσεις και, ιδίως, υποθαλάσσια καλώδια ενσωματώνουν γεωπολιτικούς και υβριδικούς κινδύνους που σχετίζονται με την ασφάλεια του θαλάσσιου χώρου, ενδεχόμενες πράξεις δολιοφθοράς, κυβερνοαπειλές και τη δυσκολία ταχείας αποκατάστασης.

Η συγκριτική αποτίμηση δηλώνει ότι οι λύσεις LNG και η ενίσχυση διασυνδεδεμένων αγορών αυξάνουν τη λειτουργική ευελιξία και την ανθεκτικότητα του συστήματος. Αντιθέτως, υποθαλάσσιες υποδομές υψηλής στρατηγικής αξίας τείνουν να εμφανίζουν αυξημένη έκθεση

σε ρίσκο, τόσο λόγω τεχνικών περιορισμών προστασίας όσο και λόγω της εντεινόμενης σύνδεσής τους με ζητήματα ψηφιακής κυριαρχίας και υβριδικής ασφάλειας.

Συνολικά, το Κεφάλαιο 4 τεκμηρίωσε ότι η Ανατολική Μεσόγειος δεν μπορεί να περιγραφεί ούτε ως ζώνη μόνιμης σύγκρουσης ούτε ως πεδίο αρμονικής συνεργασίας. Αντιθέτως, συνιστά ένα δυναμικό γεωστρατηγικό υποσύστημα, στο οποίο ο ανταγωνισμός ισχύος παραμένει δομικός, ενώ παράλληλα αναπτύσσονται θεσμοί και έργα που παράγουν μορφές λειτουργικής αλληλεξάρτησης και μερικής τάξης.

Το κεφάλαιο αυτό συγκροτεί τη βάση για το Κεφάλαιο 5, όπου τα ευρήματα θα συντεθούν σε συνολικά συμπεράσματα και θα αξιοποιηθούν για (α) την αποτίμηση της αποτελεσματικότητας των μηχανισμών συνεργασίας υπό συνθήκες ανταγωνισμού, καθώς και (β) τη διατύπωση κατευθύνσεων πολιτικής σχετικά με την ευρωπαϊκή ενεργειακή ασφάλεια, την ανθεκτικότητα κρίσιμων υποδομών και τις προοπτικές της ενεργειακής μετάβασης στην Ανατολική Μεσόγειο.

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

5.1 Συνοπτικά Ευρήματα

Η ανάλυση ανέδειξε ότι η Ανατολική Μεσόγειος συγκροτεί ένα σύνθετο περιφερειακό σύστημα, στο οποίο η ενέργεια λειτουργεί ταυτόχρονα ως πεδίο ανταγωνισμού ισχύος και ως δυνητικός καταλύτης συνεργασίας. Η ενεργειακή διπλωματία, οι μορφές θεσμικής συνεργασίας και οι υποδομές φυσικού αερίου και ηλεκτρικής διασύνδεσης συνδέονται στενά με τις στρατηγικές επιδιώξεις των κρατών, επιβεβαιώνοντας την ερμηνευτική χρησιμότητα της ρεαλιστικής και περιφερειακής προσέγγισης που υιοθετεί η παρούσα διατριβή.

Τα ευρήματα δείχνουν ότι οι ενεργειακές εξελίξεις δεν μπορούν να ερμηνευθούν ως αυτόνομες οικονομικές μεταβλητές, αλλά εντάσσονται σε ένα πλέγμα ασφάλειας, κυριαρχίας και περιφερειακής ισχύος. Οι διαφορές ΑΟΖ, το Τουρκολιβυκό Μνημόνιο, οι ανταγωνιστικές διεκδικήσεις στο θαλάσσιο χώρο και οι στρατηγικές ελέγχου ενεργειακών διαδρομών καταδεικνύουν ότι η ενέργεια αυξάνει το διακύβευμα σε κομβικούς τομείς διακρατικής αντιπαράθεσης, ιδίως στις σχέσεις Ελλάδας–Τουρκίας και Τουρκίας–Κυπριακής Δημοκρατίας.

Παράλληλα, η ανάλυση καταδεικνύει ότι η ενέργεια μπορεί να λειτουργήσει ως μηχανισμός θεσμικής σταθεροποίησης και στρατηγικής αλληλεξάρτησης. Ενδεικτικά, η λειτουργία του East Mediterranean Gas Forum, οι τριμερείς σχηματισμοί Ελλάδας–Κύπρου–Ισραήλ και Ελλάδας–Κύπρου–Αιγύπτου, η αξιοποίηση αιγυπτιακών υποδομών LNG για εξαγωγές ισραηλινού φυσικού αερίου, καθώς και τα έργα ηλεκτρικής και ψηφιακής διασύνδεσης, δείχνουν ότι τα κράτη αξιοποιούν τη συνεργασία ως εργαλείο ισορροπίας, θεσμικής ενσωμάτωσης και περιορισμού του κόστους σύγκρουσης.

Η ανάλυση των υποδομών υποδεικνύει ότι, ιδίως μετά το 2022, το επίκεντρο μετατοπίζεται από μεγάλης κλίμακας αγωγούς υψηλού κόστους και αυξημένης πολιτικής τρωτότητας (όπως ο EastMed) προς ευέλικτες μορφές ενεργειακής ενσωμάτωσης και διαφοροποίησης, όπως:

- υποδομές LNG και FSRU,
- ο Κάθετος Διάδρομος (Vertical Corridor),
- ηλεκτρικές διασυνδέσεις και υποθαλάσσια καλώδια,
- περιφερειακές αλυσίδες εφοδιασμού LNG.

Η μετατόπιση αυτή ευθυγραμμίζεται με την προτεραιοποίηση της ενεργειακής ασφάλειας από την Ευρωπαϊκή Ένωση και με τον μεταγενέστερο προσανατολισμό των Ηνωμένων Πολιτειών υπέρ διασυνδέσεων (interconnectors) και πολλαπλών οδεύσεων εφοδιασμού.

Κεντρικό συμπέρασμα αφορά τον διττό ρόλο της ενέργειας: αφενός μπορεί να ενισχύει τον ανταγωνισμό ισχύος και τη γεωπολιτική αστάθεια, αφετέρου μπορεί να δημιουργεί πλαίσια συνεργασίας και θεσμικής αλληλεξάρτησης. Η συνύπαρξη ανταγωνισμού και συνεργασίας αποτελεί δομικό γνώρισμα του περιφερειακού συμπλέγματος ασφάλειας στην Ανατολική Μεσόγειο, επιβεβαιώνοντας ότι η ενέργεια δεν οδηγεί αυτομάτως ούτε σε σύγκρουση ούτε σε ειρήνη, αλλά λειτουργεί ως πολλαπλασιαστής υφιστάμενων δομικών ισορροπιών.

Τέλος, η έρευνα ανέδειξε ότι η Ελλάδα και η Κυπριακή Δημοκρατία αξιοποιούν την ενεργειακή διπλωματία για την ενίσχυση της θέσης τους σε περιφερειακά θεσμικά σχήματα, τη συγκρότηση συνεργατικών εξισορροπήσεων και την εμβάθυνση της σύνδεσής τους με την ευρωπαϊκή και διατλαντική στρατηγική αρχιτεκτονική. Στο πλαίσιο αυτό, η ενέργεια λειτουργεί όχι μόνο ως οικονομικός πόρος, αλλά και ως μέσο στρατηγικής αναβάθμισης και αναδιαμόρφωσης περιφερειακών συσχετισμών ισχύος.

5.2 Το μέλλον της ενεργειακής γεωπολιτικής στην Ανατολική Μεσόγειο

Τα συμπεράσματα της μελέτης υποδεικνύουν ότι η ενεργειακή γεωπολιτική της Ανατολικής Μεσογείου εισέρχεται σε μία νέα φάση, όπου η στρατηγική σημασία της περιοχής δεν απορρέει αποκλειστικά από τα αποθέματα φυσικού αερίου, αλλά από τον ρόλο της ως κόμβου διασύνδεσης, διαφοροποίησης προμηθειών και περιφερειακής συνεργασίας.

Μετά το 2022, η ευρωπαϊκή στρατηγική ανέδειξε ως προτεραιότητες την ενίσχυση ενεργειακής ανθεκτικότητας, τη διαφοροποίηση οδεύσεων και προμηθευτών και τη μείωση στρατηγικών εξαρτήσεων.

Στο πλαίσιο αυτό, η Ανατολική Μεσόγειος αποκτά αυξημένη σημασία ως περιφέρεια που συνδέει τη Μέση Ανατολή, τη Βόρεια Αφρική και τη ΝΑ Ευρώπη, λειτουργώντας ως γέφυρα μεταξύ ενεργειακών αγορών, υποδομών LNG και νέων ηλεκτρικών διασυνδέσεων.

Η μελλοντική δυναμική της περιοχής δεν μπορεί να ερμηνευθεί αποκλειστικά μέσα από τον ανταγωνισμό για υδρογονάνθρακες. Αντιθέτως, τα στοιχεία της ενεργειακής μετάβασης, της

ψηφιακής ασφάλειας και των νέων μορφών περιφερειακής αλληλεξάρτησης διαμορφώνουν ένα πιο σύνθετο και υβριδικό γεωπολιτικό περιβάλλον. Σε αυτό το πλαίσιο, συνυπάρχουν:

- ανταγωνιστικά αφηγήματα κυριαρχίας και ισχύος,
- αλλά και μηχανισμοί συνεργασίας, θεσμικής οργάνωσης και δικτύων αλληλεξάρτησης.

Υπό αυτές τις συνθήκες, η δυναμική της επόμενης δεκαετίας μπορεί να οργανωθεί γύρω από τρεις άξονες, οι οποίοι συνδέουν τις ενεργειακές εξελίξεις με τις περιφερειακές ισορροπίες και τη στρατηγική σταθερότητα.

5.2.1 Αναδυόμενες τεχνολογίες και ενεργειακή μετάβαση

Η ενεργειακή μετάβαση επηρεάζει ήδη τη στρατηγική αξία των υδρογονανθράκων στην Ανατολική Μεσόγειο, χωρίς ωστόσο να την ακυρώνει. Το φυσικό αέριο εξακολουθεί να διατηρεί σημασία ως μεταβατικό καύσιμο, ιδίως σε ένα περιβάλλον αυξημένης γεωπολιτικής και ενεργειακής αβεβαιότητας, ενώ παράλληλα ενισχύεται ο ρόλος νέων μορφών ενεργειακής διασύνδεσης.

Στο νέο αυτό πλαίσιο, αυξημένη στρατηγική σημασία αποκτούν οι υποδομές LNG και FSRU, οι ευέλικτες και διαφοροποιημένες αλυσίδες προμήθειας, καθώς και οι ηλεκτρικές και ψηφιακές διασυνδέσεις, οι οποίες επεκτείνουν την έννοια της ενεργειακής ασφάλειας πέραν της απλής διαθεσιμότητας πόρων.

Οι υποδομές αυτές δεν αποτελούν απλώς τεχνικά έργα, αλλά εντάσσονται σε μια ευρύτερη αρχιτεκτονική ασφάλειας και περιφερειακής ανθεκτικότητας. Τα έργα ηλεκτρικών καλωδίων και διασυνδετικών υποδομών συνδέονται άμεσα με ζητήματα στρατηγικής αυτονομίας, ενεργειακής ευελιξίας και ψηφιακής ασφάλειας, μετατρέποντας την Ανατολική Μεσόγειο σε πολυδιάστατο ενεργειακό οικοσύστημα.

Στο οικοσύστημα αυτό συνυπάρχουν φυσικό αέριο και LNG δίκτυα, υποδομές ηλεκτροπαραγωγής και διασύνδεσης, έργα ψηφιακής συνδεσιμότητας, καθώς και δυνητικά μελλοντικές μορφές πράσινης ενέργειας.

Η ενεργειακή και τεχνολογική μετάβαση, συνεπώς, δεν μειώνει τη γεωπολιτική αξία της περιοχής· αντιθέτως, την επαναπροσδιορίζει προς την κατεύθυνση της διασύνδεσης, της διαφοροποίησης και της στρατηγικής ανθεκτικότητας.

5.2.2 Νέες ισορροπίες ισχύος και μεταβαλλόμενη περιφερειακή αρχιτεκτονική

Η Ανατολική Μεσόγειος διαμορφώνεται ολοένα και περισσότερο ως περιφερειακό σύμπλεγμα ασφάλειας (regional security complex), στο οποίο οι ενεργειακές εξελίξεις ενσωματώνονται σε ένα ευρύτερο πλέγμα ανταγωνισμού και συνεργασίας μεταξύ κρατικών και θεσμικών δρώντων.

Η μελλοντική περιφερειακή αρχιτεκτονική ισχύος αναμένεται να επηρεαστεί από την ενίσχυση της Αιγύπτου ως περιφερειακού LNG κόμβου και θεσμικού συντονιστή, την παγίωση των τριμερών σχηματισμών ως εργαλείων εξισορρόπησης, την ανάδειξη της Ελλάδας σε κόμβο ενεργειακών και ηλεκτρικών διασυνδέσεων, καθώς και την επιδίωξη της Τουρκίας να διατηρήσει τον ρόλο του «αναγκαίου διαδρόμου». Παράλληλα, ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης ενισχύεται ως κανονιστικού και χρηματοδοτικού δρώντα, επηρεάζοντας τις περιφερειακές ισορροπίες μέσω θεσμικών και οικονομικών εργαλείων.

Η συνύπαρξη ανταγωνισμού και συνεργασίας δεν αποτελεί παροδικό φαινόμενο, αλλά δομικό χαρακτηριστικό της περιοχής. Οι μηχανισμοί συνεργασίας δεν αναιρούν τις γεωπολιτικές εντάσεις· λειτουργούν, ωστόσο, ως εργαλεία διαχείρισης και περιορισμού τους μέσω θεσμικών πλαισίων και λειτουργικών αλληλεξαρτήσεων.

Σε αυτό το πλαίσιο, η ενεργειακή διπλωματία αναμένεται να συνεχίσει να λειτουργεί είτε ως μέσο ενίσχυσης της περιφερειακής επιρροής είτε ως εργαλείο οικοδόμησης συνεργατικών σχημάτων εξισορρόπησης.

5.2.3 Η θέση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης στη νέα ενεργειακή αρχιτεκτονική

Τα ευρήματα της παρούσας μελέτης καταδεικνύουν ότι τόσο η Ελλάδα όσο και η Ευρωπαϊκή Ένωση κατέχουν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της νέας ενεργειακής γεωπολιτικής της Ανατολικής Μεσογείου. Ο ρόλος αυτός δεν περιορίζεται στην παθητική προσαρμογή στις περιφερειακές εξελίξεις, αλλά εκτείνεται στη συνειδητή διαμόρφωση θεσμικών πλαισίων,

προτεραιοτήτων υποδομών και κανόνων λειτουργίας της αγοράς, οι οποίοι επηρεάζουν άμεσα τις περιφερειακές ισορροπίες ισχύος.

Για την Ελλάδα, η ενεργειακή διπλωματία λειτουργεί ως εργαλείο στρατηγικής αναβάθμισης και ενίσχυσης της γεωπολιτικής της θέσης, ενώ ταυτόχρονα συνδέει την περιφερειακή συνεργασία με τις ευρύτερες ανάγκες της ευρωπαϊκής ενεργειακής ασφάλειας. Η ανάδειξη της χώρας σε κόμβο διασύνδεσης και μεταφοράς ενέργειας δεν αποτελεί απλώς οικονομική εξέλιξη, αλλά εντάσσεται σε μια ευρύτερη πολιτικοστρατηγική ταυτότητα, η οποία αξιοποιεί τη γεωγραφία, τις υποδομές και τις συμμαχίες ως παράγοντες ενίσχυσης αξιοπιστίας και περιφερειακής επιρροής.

Για την Ευρωπαϊκή Ένωση, η Ανατολική Μεσόγειος συνιστά κρίσιμο πεδίο ενεργειακής διαφοροποίησης και ενίσχυσης της στρατηγικής αυτονομίας, καθώς και χώρο όπου η ενεργειακή πολιτική διασυνδέεται ολοένα και περισσότερο με την εξωτερική δράση και τη σταθερότητα στη γειτονία της. Η ευρωπαϊκή στρατηγική εστιάζει στη χρηματοδότηση κρίσιμων υποδομών, στη θεσμική συνεργασία και στον κανονιστικό συντονισμό των αγορών ενέργειας, αναδεικνύοντας την Ένωση όχι μόνο ως καταναλωτή αλλά ως ενεργό ρυθμιστή του περιφερειακού ενεργειακού συστήματος.

Κατά συνέπεια, η Ευρωπαϊκή Ένωση υπερβαίνει τον ρόλο του παθητικού εισαγωγέα και αναδεικνύεται σε κανονιστικό και θεσμικό αρχιτέκτονα της περιφερειακής ενεργειακής συνεργασίας. Συνολικά, η θέση της Ελλάδας και της ΕΕ στη νέα ενεργειακή αρχιτεκτονική της Ανατολικής Μεσογείου δεν είναι απλώς αντανakλαστική των περιφερειακών εξελίξεων· συμβάλλει ενεργά στη διαμόρφωση ενός πλαισίου όπου η ενέργεια συνδέεται με τη σταθερότητα, η συνεργασία λειτουργεί ως εργαλείο εξισορρόπησης και οι ενεργειακές υποδομές αποκτούν σαφή στρατηγικό χαρακτήρα.

5.3 Προτάσεις Πολιτικής και Κατευθύνσεις για Περαιτέρω Έρευνα

Τα συμπεράσματα της παρούσας διατριβής αναδεικνύουν ότι η Ανατολική Μεσόγειος συγκροτεί πεδίο σύνθετης γεωπολιτικής αλληλεπίδρασης, όπου η ενέργεια λειτουργεί ταυτόχρονα ως εργαλείο ισχύος και ως πλατφόρμα συνεργασίας. Με βάση τα συμπεράσματα του Κεφαλαίου 4 και την αποτίμηση των υφιστάμενων θεσμικών και στρατηγικών

ισορροπιών, διατυπώνονται οι ακόλουθες προτάσεις πολιτικής με στόχο την ενίσχυση της σταθερότητας, της συνεργασίας και της ενεργειακής ασφάλειας στην περιοχή.

5.3.1 Προτάσεις προς τους φορείς χάραξης πολιτικής στην Ανατολική Μεσόγειο

Πρόταση

Προτείνεται η προτεραιοποίηση πολυμερών και θεσμοθετημένων σχημάτων ενεργειακής συνεργασίας έναντι αποκλειστικά διμερών και ανταγωνιστικών ενεργειακών πρωτοβουλιών.

Αιτιολόγηση

Τα ευρήματα της παρούσας διατριβής καταδεικνύουν ότι οι θεσμοθετημένοι μηχανισμοί συνεργασίας, όπως το East Mediterranean Gas Forum, οι τριμερείς σχηματισμοί και τα διασυνδεδετικά έργα υποδομών, λειτουργούν ως μηχανισμοί διαχείρισης εντάσεων και μείωσης της στρατηγικής αβεβαιότητας. Η θεσμική συνεργασία δεν αναιρεί τον ανταγωνισμό ισχύος, αλλά περιορίζει την πιθανότητα ανεξέλεγκτης κλιμάκωσης και αυξάνει την προβλεψιμότητα στο περιφερειακό σύστημα.

Εξειδίκευση μέτρων

Για την ενίσχυση της θεσμικής αλληλεξάρτησης και της περιφερειακής σταθερότητας προτείνεται:

- η αναβάθμιση του policy dialogue σε τακτικές, δομημένες και πολυεπίπεδες διαβουλεύσεις,
- η ενσωμάτωση θεμάτων ενέργειας, ασφάλειας και κρίσιμων υποδομών σε ενιαία στρατηγικά πλαίσια συνεργασίας,
- η θεσμική συμμετοχή τεχνικών και ρυθμιστικών φορέων (operators, energy regulators),
- η προώθηση πολυμερών έργων υποδομής που αυξάνουν το κόστος κλιμάκωσης συγκρούσεων μέσω λειτουργικής αλληλεξάρτησης.

5.3.2 Προτάσεις για την Ευρωπαϊκή Ένωση και τους θεσμικούς δρώντες

Πρόταση

Προτείνεται η ενίσχυση του ρόλου της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως κανονιστικού,

χρηματοδοτικού και θεσμικού αρχιτέκτονα της περιφερειακής ενεργειακής συνεργασίας στην Ανατολική Μεσόγειο.

Αιτιολόγηση

Η ανάλυση δείχνει ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν λειτουργεί πλέον αποκλειστικά ως παθητικός εισαγωγέας ενέργειας, αλλά ως ενεργός διαμορφωτής της περιφερειακής ενεργειακής αρχιτεκτονικής μέσω ρυθμιστικών πλαισίων, χρηματοδότησης υποδομών και στρατηγικών πρωτοβουλιών διαφοροποίησης. Η ενίσχυση αυτού του ρόλου συμβάλλει στη μείωση των στρατηγικών εξαρτήσεων και στη σταθεροποίηση του περιφερειακού συστήματος.

Εξειδίκευση μέτρων

Στο πλαίσιο αυτό προτείνεται:

- η χρηματοδοτική προτεραιοποίηση έργων που δημιουργούν πολλαπλές οδεύσεις και σημεία εισόδου ενέργειας,
- η περαιτέρω στήριξη του Κάθετου Διαδρόμου και των LNG υποδομών,
- η ενσωμάτωση της ενεργειακής ασφάλειας στη στρατηγική εξωτερικής δράσης και πολιτικής γειτονίας της ΕΕ,
- η προώθηση ηλεκτρικών και ψηφιακών διασυνδέσεων ως κρίσιμων υποδομών ευρωπαϊκής ανθεκτικότητας.

5.3.3 Προτάσεις για την ακαδημαϊκή κοινότητα και την έρευνα

Πρόταση

Προτείνεται η ενίσχυση διεπιστημονικών και συγκριτικών ερευνητικών προσεγγίσεων που συνδέουν την ενεργειακή ασφάλεια με τη γεωπολιτική, τη στρατηγική σταθερότητα και τις θεσμικές δυναμικές.

Αιτιολόγηση

Η παρούσα διατριβή ανέδειξε ότι η ενεργειακή γεωπολιτική δεν μπορεί να αναλυθεί επαρκώς μέσα από μονοδιάστατα θεωρητικά σχήματα. Η διασύνδεση ενέργειας, ασφάλειας, θεσμών και υποδομών απαιτεί συνδυασμό θεωρητικής ανάλυσης και εμπειρικής τεκμηρίωσης, καθώς και σύγκριση μεταξύ διαφορετικών περιφερειακών υποσυστημάτων.

Εξειδίκευση μέτρων

Προτείνεται:

- η ανάπτυξη διεπιστημονικών ερευνητικών πλαισίων (διεθνείς σχέσεις, ενεργειακή οικονομία, ασφάλεια),
- η ενίσχυση συγκριτικών περιφερειακών μελετών,
- ο συνδυασμός θεωρητικών μοντέλων με εμπειρικά δεδομένα έργων υποδομής,
- η αξιοποίηση policy-oriented και applied research προσεγγίσεων που γεφυρώνουν ακαδημαϊκή έρευνα και χάραξη πολιτικής.

5.3.4 Κοινωνική διάσταση και συμβολή στον δημόσιο διάλογο

Πρόταση

Προτείνεται η ενίσχυση της κοινωνικής διάστασης της ενεργειακής πολιτικής μέσω ενημερωμένου, τεκμηριωμένου και θεσμικά οργανωμένου δημόσιου διαλόγου.

Αιτιολόγηση

Η ενεργειακή γεωπολιτική συχνά παρουσιάζεται ως καθαρά τεχνικό ή οικονομικό ζήτημα, γεγονός που περιορίζει τη δημόσια κατανόηση και τη δημοκρατική νομιμοποίηση στρατηγικών επιλογών. Τα ευρήματα της έρευνας υπογραμμίζουν ότι η ενέργεια συνδέεται άμεσα με ζητήματα ασφάλειας, θεσμών και διεθνούς σταθερότητας, τα οποία απαιτούν κοινωνική κατανόηση και αποδοχή.

Εξειδίκευση μέτρων

Στο πλαίσιο αυτό προτείνεται:

- η ενίσχυση πολιτικής επικοινωνίας και δημόσιας ενημέρωσης,
- η συμμετοχή επιστημονικών, κοινωνικών και θεσμικών φορέων στη διαμόρφωση ενεργειακής στρατηγικής,
- η διάχυση γνώσης μέσω think tanks, ερευνητικών ιδρυμάτων και δημόσιων φορέων,
- η αποφυγή απλουστευτικών ή συγκρουσιακών αφηγήσεων που υπονομεύουν τη θεσμική εμπιστοσύνη.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η παρούσα διατριβή επιχείρησε να αναλύσει την ενεργειακή διπλωματία και τη γεωπολιτική δυναμική της Ανατολικής Μεσογείου σε ένα μεταβαλλόμενο διεθνές περιβάλλον αυξημένης αβεβαιότητας, ανταγωνισμού και θεσμικής αναδιάρθρωσης. Μέσα από τη συνδυαστική αξιοποίηση θεωρητικών εργαλείων των διεθνών σχέσεων και εμπειρικής ανάλυσης σύγχρονων εξελίξεων, κατέστη σαφές ότι η ενέργεια δεν συνιστά απλώς οικονομικό πόρο, αλλά κρίσιμο παράγοντα διαμόρφωσης στρατηγικών επιλογών, συμμαχιών και περιφερειακών ισορροπιών ισχύος.

Η Ανατολική Μεσόγειος αναδείχθηκε ως ένα δυναμικό περιφερειακό γεωστρατηγικό υποσύστημα, στο οποίο ο ανταγωνισμός παραμένει δομικός, χωρίς ωστόσο να αποκλείεται η ανάπτυξη μορφών θεσμικής συνεργασίας και λειτουργικής αλληλεξάρτησης. Η έρευνα κατέδειξε ότι οι ενεργειακές υποδομές, οι θεσμοποιημένες συνεργασίες και οι περιφερειακές πρωτοβουλίες λειτουργούν ταυτόχρονα ως εργαλεία ισχύος και ως μηχανισμοί διαχείρισης της αβεβαιότητας, επιβεβαιώνοντας ότι η σχέση ενέργειας, ασφάλειας και διπλωματίας χαρακτηρίζεται από εγγενή αμφισημία.

Στο πλαίσιο αυτό, η ενεργειακή διπλωματία δεν οδηγεί ούτε σε αυτόματη σύγκρουση ούτε σε εγγυημένη συνεργασία· αντίθετα, δρα ως πολλαπλασιαστής των υφιστάμενων δομικών συνθηκών και στρατηγικών επιδιώξεων των δρώντων. Η κατανόηση αυτής της σύνθετης δυναμικής αποτελεί προϋπόθεση για τη χάραξη ρεαλιστικών πολιτικών επιλογών και για την ενίσχυση της περιφερειακής και ευρωπαϊκής ενεργειακής ασφάλειας σε βάθος χρόνου.

Η διατριβή φιλοδοξεί να συμβάλει σε αυτή τη συζήτηση, προσφέροντας ένα συνεκτικό αναλυτικό πλαίσιο που συνδέει τη γεωπολιτική ανάλυση με τη θεσμική και ενεργειακή πραγματικότητα της Ανατολικής Μεσογείου, και να αποτελέσει βάση για περαιτέρω έρευνα και προβληματισμό σε ένα πεδίο που θα συνεχίσει να εξελίσσεται και να επηρεάζει καθοριστικά τις διεθνείς σχέσεις.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

- Agnew, J., & Ó Tuathail, G. (1992). Geopolitics and discourse: Practical geopolitical reasoning in American foreign policy. *Political Geography*, 11(2), 190–204.
- Baldwin, D. A. (2013). *Power and international relations: A conceptual approach*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Baroudi, R. (2020). *Maritime disputes in the Eastern Mediterranean: The way forward*. Washington, DC: Brookings Institution Press.
- Baylis, J., Smith, S., & Owens, P. (2017). *The globalization of world politics: An introduction to international relations* (7th ed.). Oxford: Oxford University Press.
- Bradshaw, M. J. (2014). *Global energy dilemmas*. Cambridge: Polity Press.
- Bridge, G., & Le Billon, P. (2013). *Oil*. Cambridge: Polity Press.
- Bryman, A. (2016). *Social research methods* (5th ed.). Oxford: Oxford University Press.
- Buzan, B., & Wæver, O. (2003). *Regions and powers: The structure of international security*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cohen, A. (2015). *The geopolitics of energy in the 21st century*. Washington, DC: Atlantic Council.
- Colgan, J. D. (2013). Fueling the fire: Pathways from oil to war. *International Security*, 38(2), 147–180.
- Darbouche, H. (2020). Energy, geopolitics and regional security in the Eastern Mediterranean. *Mediterranean Politics*, 25(3), 71–88.
- Darbouche, H., El-Katiri, L., & Fattouh, B. (2012). *East Mediterranean gas: What kind of game-changer?* (OIES Working Paper NG 71). Oxford: Oxford Institute for Energy Studies.
- Dodds, K. (2019). *Geopolitics: A very short introduction* (2nd ed.). Oxford: Oxford University Press.
- Ellinas, C. (2018). East Mediterranean gas: Regional and global implications. *Mediterranean Politics*, 23(3), 30–33.
- Ellinas, C. (2022). *Natural gas in Cyprus and the Eastern Mediterranean: A new energy frontier*. Nicosia: Cyprus Center for European and International Affairs.

- EMGF (East Mediterranean Gas Forum). (2021). *Long-term strategy of the East Mediterranean Gas Forum*. Cairo: EMGF Secretariat.
- Flemes, D. (2007). Emerging middle powers' soft balancing strategy: State and perspectives of the IBSA dialogue forum. *GIGA Working Papers*, 57, 1–28.
- Flint, C. (2017). *Introduction to geopolitics* (3rd ed.). London: Routledge.
- Goldthau, A., & Sitter, N. (2015). *A liberal actor in a realist world: The European Union regulatory state and the global political economy of energy*. Oxford: Oxford University Press.
- Grigoriadis, I. N. (2022a). Between escalation and détente: Greek–Turkish relations in the aftermath of the Eastern Mediterranean crisis. *Turkish Studies*. <https://doi.org/10.1080/14683849.2022.2087509>
- Grigoriadis, I. N. (2022b). *Turkey's Mediterranean dilemma*. Berlin: German Institute for International and Security Affairs (SWP).
- Högselius, P. (2018). *Energy and geopolitics in Europe: Historical perspectives*. London: Routledge.
- International Energy Agency. (2023a). *World energy outlook 2023*. Paris: IEA.
- International Energy Agency. (2023b). *Gas market report 2023*. Paris: IEA.
- Kampouris, N. (2019). EastMed pipeline: The Mediterranean mega-project that will change Europe's energy map forever. *Greek Reporter*.
- Kaya, İ. (2007). Equity in maritime delimitation: The case of the Eastern Mediterranean. *Ocean Development & International Law*, 38(4), 345–360.
- Kaya, İ. (2016). Maritime delimitation disputes in the Eastern Mediterranean. *Turkish Studies*, 17(4), 641–664.
- Keohane, R. O. (1984). *After hegemony: Cooperation and discord in the world political economy*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Keohane, R. O., & Martin, L. L. (1995). The promise of institutionalist theory. *International Security*, 20(1), 39–51.
- Keohane, R. O., & Nye, J. S. (1977). *Power and interdependence*. Boston, MA: Little, Brown.
- Kızılkaya, M., & Karagöl, E. T. (2015). The Turkish Stream project in the EU–Russia–Turkey triangle. *Insight Turkey*, 17(2), 57–66.

- Kuzemko, C., Lawrence, A., Watson, M., & Carter, C. (2016). *The politics of energy pathways in Europe*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Lemke, D. (2002). *Regions of war and peace*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Luft, G., & Korin, A. (Eds.). (2009). *Energy security challenges for the 21st century*. Santa Barbara, CA: ABC-CLIO.
- Mearsheimer, J. J. (2001). *The tragedy of great power politics*. New York: W. W. Norton.
- Morgenthau, H. J. (1948). *Politics among nations: The struggle for power and peace*. New York: Alfred A. Knopf.
- Nye, J. S. (2004). *Soft power: The means to success in world politics*. New York: PublicAffairs.
- Prontera, A. (2017a). *Energy security in the Eastern Mediterranean: The promise and peril of natural gas*. Rome: Istituto Affari Internazionali.
- Prontera, A. (2017b). *Energy and power in the Eastern Mediterranean*. London: Palgrave Macmillan.
- Proedrou, F. (2018). *EU energy security in the gas sector: Evolving dynamics, policy dilemmas and prospects*. London: Routledge.
- Proedrou, F. (2022). Energy security and geopolitics in the Eastern Mediterranean after 2010. *Journal of Contemporary European Studies*, 30(4), 44–49.
- Scholten, D. (Ed.). (2018). *The geopolitics of renewable energy*. Cham: Springer.
- Shaffer, B. (2010). *Energy politics*. Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press.
- Shin, S. Y., & Kim, T. (2021). Eastern Mediterranean gas discoveries: Local and global impacts. *Middle East Policy*, 28(1), 140–154.
- Silverman, D. (2020). *Doing qualitative research* (6th ed.). London: SAGE.
- Waltz, K. N. (1979). *Theory of international politics*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Yergin, D. (2006). Ensuring energy security. *Foreign Affairs*, 85(2), 69–82.
- Yergin, D. (2020). *The new map: Energy, climate, and the clash of nations*. New York: Penguin Press.
- Youngs, R. (2017). *Energy security: Europe's new foreign policy challenge* (2nd ed.). London: Routledge.

Πηγές από το Διαδίκτυο

- European Commission. (2022). *REPowerEU plan: Joint European action for more affordable, secure and sustainable energy* (COM(2022) 230 final). Brussels. Retrieved January 10, 2026, from https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:fc930f14-d7ae-11ec-a95f-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_1&format=PDF
- European Commission. (2024). *EU strategy for offshore renewable energy*. Retrieved January 10, 2026, from https://energy.ec.europa.eu/topics/renewable-energy/offshore-renewable-energy_en
- Great Sea Interconnector. (n.d.). *Project overview and technical information*. Retrieved January 10, 2026, from <https://www.great-sea-interconnector.com>
- Oxford Institute for Energy Studies. (2024). *EuroAsia Interconnector: Detailed project evaluation and regional impact*. Retrieved January 10, 2026, from <https://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2024/05/Insight-151-East-Mediterranean-gas-%E2%80%93-a-triangle-of-interdependencies.pdf>
- Republic of Cyprus, Ministry of Energy, Commerce and Industry. (2024). *Great Sea Interconnector: Ending the electricity isolation of Cyprus and connecting to Europe*. Retrieved January 10, 2026, from <https://www.energy.gov.cy>
- Republic of Cyprus. (n.d.). *EEZ delimitations and maritime boundaries of Cyprus*. Retrieved January 10, 2026, from <https://www.gov.cy/mfa/en/documents/energy-and-maritime-policy>
- U.S. Department of State. (2024a). *Fact sheet: Eastern Mediterranean energy cooperation & interconnections*. Retrieved January 10, 2026, from <https://2021-2025.state.gov/eastern-mediterranean-at-a-crossroads-the-future-of-regional-integration-and-alliances>
- U.S. Department of State. (2024b). *U.S.–Greece strategic energy cooperation and memoranda*. Retrieved January 10, 2026, from <https://2021-2025.state.gov/joint-statement-on-the-u-s-greece-strategic-dialogue>